

II
C 33.563
4

W. Zarnik

Dr. V. ZARNIKA

ZBRANI SPISI

Založila in na svetlo dala
„Narodna Tiskarna“

Uredil
Ivan Železnikar

I. zvezek:
PRIPOVEDNI SPISI

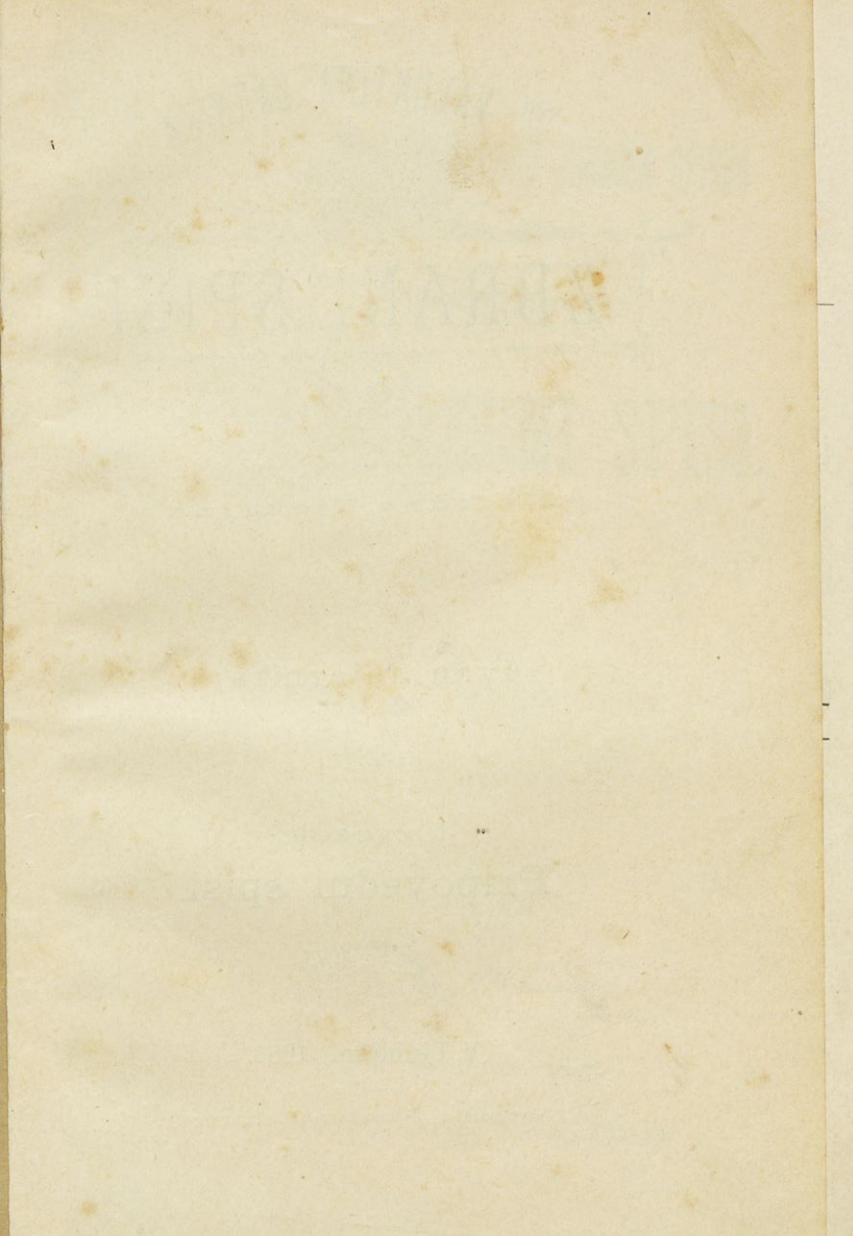

Ljubljana, 1888

Natisnila »Narodna Tiskarna«,

DR. VALENTINA ZARNIKA

ZBRANI SPISI

Založila in na svetlo dala
,Narodna Tiskarna'

Uredil
Ivan Železnikar.

I. zvezek:
Pripovedni spisi.

V Ljubljani, 1888.

Natisnila ,Narodna Tiskarna'.

DR. VALENTIN ZARNIKOVIH ZBRANIH SPISOV

I. zvezek.

PRIPOVEDNI SPISI.

Vsebina:

Životopis dr. Valentina Zarnika. — Ura bije, človeka pa ni! —
Maščevanje usode. — Razni spisi: Iz državnega zbora. —
Pisma slovenskega turista.

Jan Urhovec

V Ljubljani, 1888.

Založila in natisnila »Narodna Tiskarna«.

33.563

030006657

II Cc

K A Z A L O.

	Stran.
Zivotopis dr. Valentina Zarnika	XI
Ura bije, človeka pa ni! (Domača pravljica) .	1
Maščevanje usode. (Povest iz sedanjega živ- ljenja	32
R a z n i s p i s i :	
Obraz državnega zbora	111
Pisma slovenskega turista	117

Predgovor.

„Narodne Tiskarne“ upravni odbor sklenil je v jedni svojih sej, da hoče večletnemu, izredno skrbnemu predsedniku svojemu, marljivemu sotrudniku in jako zaslužnemu pisatelju, dr. Valentinu Zarniku postaviti spomenik s tem, da zbere in izdá najboljše humoristične in leposlovne spise njegove. Mene počastil je s to laskavo nalogo, katero sem tem rajši prevzel, ker me je nad trideset let vezalo iskreno prijateljstvo s pokojnim dr. Zarnikom, ker sem ž njim več let užival narodne borbe veselje in gorjé.

Gospodje založniki, to je „Narodne tiskarne“ upravni odbor, naročili so mi, naj se izogibljem vsemu novotarenju, osobito vsem novejšim oblikam, da pridejo Zarnikovi spisi čitateljem v roke, kolikor možno, v nekdanji, prvotni obliki. Tega naročila sem se vestno držal in blagovoljni čitatelj bode iz Zarnikovih zbranih spisov, primerjajoč jih s sedanjimi proizvodi, lahko posnemal, koliko smo napredovali in v čem.

O dobi, ko je Zarnik začel pisateljvati, marsikdo nima jasnega pojma. Dandanes časi še niso toli si-

jajni, da bi smeli s Preširnom trditi, da so se vremena nam zjasnila. Takrat pa je bilo nerazmerno še slabše. Narodnjaki bili so bele vrane, vsak slovensk spis, dogodek, narodnega zavoda nobenega, ni bilo niti petja, niti narodnih skladdeb. Velik praznik bil je za rodoljuba, kadar mu je bilo možno, poslušati jedini slovenski čveterospev, ki smo ga takrat imeli in kateri je moral v Gorenjo Šiško, da je pri „kamnitni mizi“ prvokrat poskusil epohalni „Naprej“.

Jenkova krasna skladba „Naprej“ pala je kakor iskrica mej narod, skoro nič manj pa tudi Zarnikovi spisi. Umél je pisati dnevnu, vsakdanjim dogodkom prikladno, znal je vzbujati zanimanje čitateljevo. In kakor v dopisih in člankih, tako je tudi v svojih govorih otipal vsekdar pravo žilo, od tod popularnost njegova.

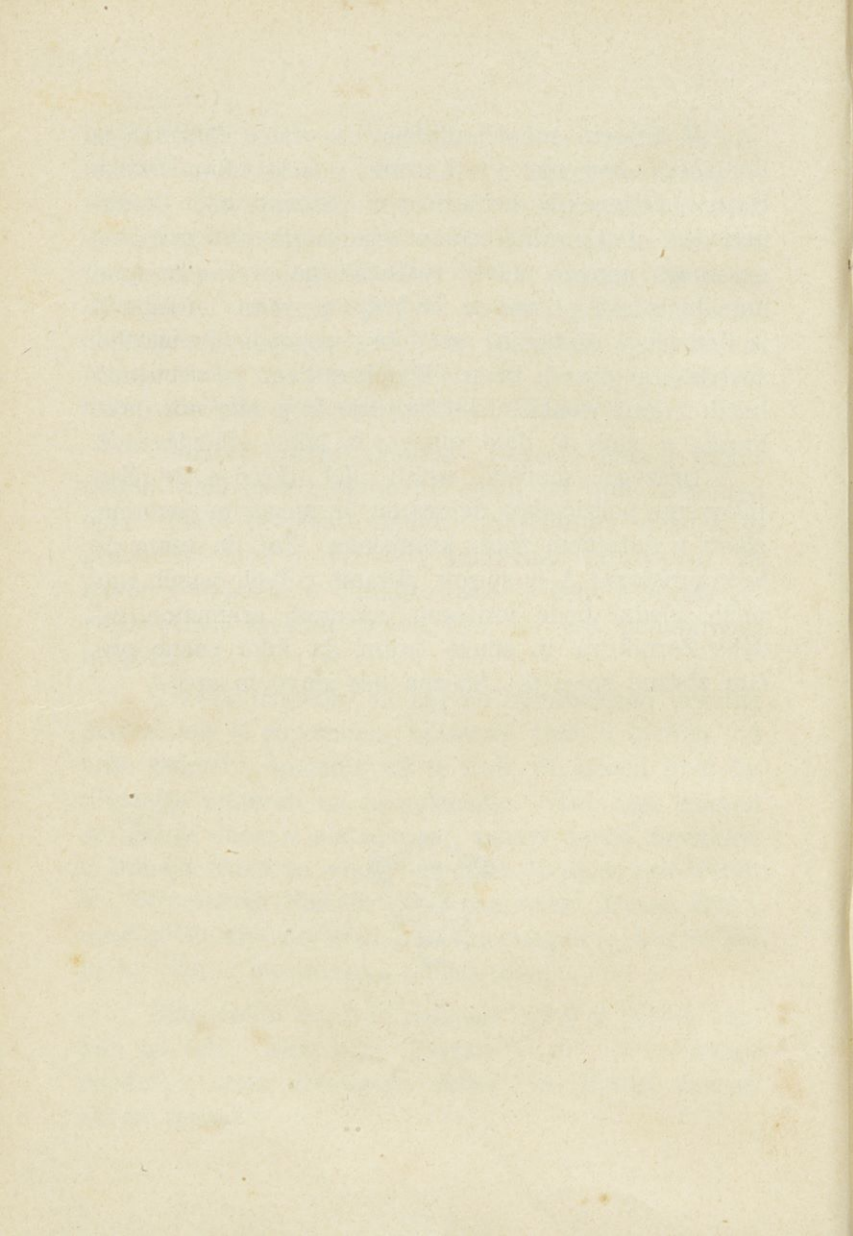
Razven naročila, da naj ne izpreminjam prvotne pisave, kar je popolnoma umestno tudi z ozirom na naše razmere, opomniti mi je tudi, da nisem imel zadostnega prostora na razpolaganje. Vled tega izostali so „Štirje dnevi v zlati Pragi“, mnogi dopisi Zarnikovi z Dunaja, zlasti pa vrsta temeljitih člankov, priobčenih v „Slovenskem Narodu“ pod naslovom „Green Erin“, spadajočih mej najboljše politične razprave, kar se jih je še kdaj v slovenskem jeziku pisalo.

Blagovoljni čitatelji nahajajo torej v prvem snopiči povesti: „Ura bije, človeka pa ni“, „Maščevanje usode“, „Obraz državnega zbora“ in „Pisma slovenskega turista“.

V drugem snopiči pridejo na vrsto „Originali iz domačega življenja“, v katerih je s krepkim kistom risana slovenskih velikošolcev „Sturm- und Drangperiode“. Potomcem bode v teh „originalih“ marsikaj nejasnega, mnogo preveč realističnega, a zagotavljam jim, da je vse pristno iz življenja posneto. „Originali iz domačega življenja“ so dobro pogojene fotografije, seveda brez pravih imen. V njih slikano je v pisanih bojah tedanje velikošolsko življenje, ki je bilo sicer jako burno, a nam je dalo mnogo in jako odličnih mož.

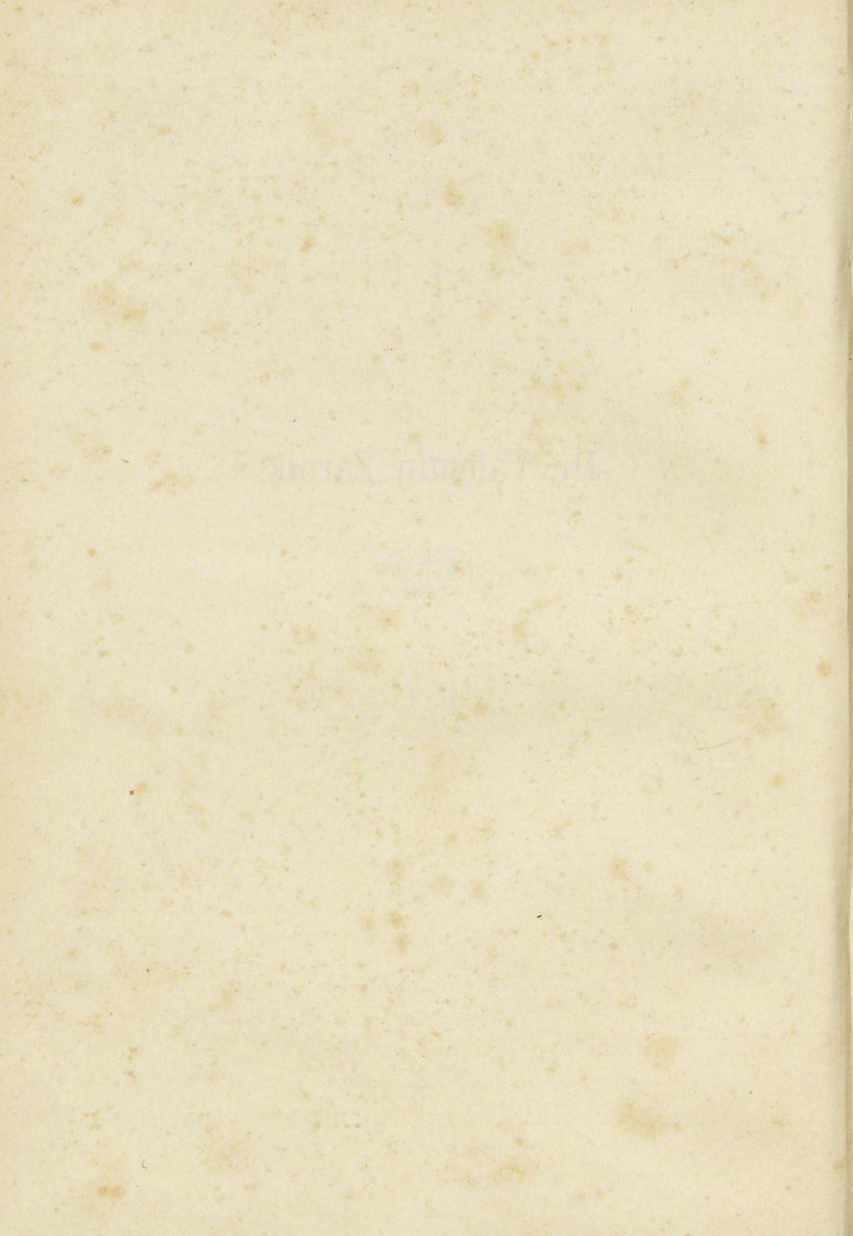
Druzega snopiča ostali del določen je Zarnikovemu političnemu delovanju, in njegovim govorom, zlasti v deželnem zboru kranjskem. Žal, da vsem ne bode prostora! A, iz spisov, zbranih v dveh tesnih snopičih, gledal bode vsacemu nasproti originalna podoba Zarnikova in smelo trdim, da kdor pazno prečita zbrane spise té „Spozna mu glavo in srcé-“

Dr. Valentin Zarnik.

Dr. Valentin Zarnik.

Nedavno govoril sem z odličnim Hrvatom; pri-
merjala sva razmere in usodo naroda hrvatskega
in slovenskega, posebno pa dōbo novejšega preporoda.
Hrvat dejal je: „Mi smo začeli od zgoraj nizdolu, Vi
pa obratno, Vi delujete od spodaj navzgor in kakor se
mi dozdeva, z boljšim uspehom.“

Priznavati moram, da so mi laskale te besede,
ker so v naših razmerah osnovane, ker ināče skoro
biti ne more. Narod naš je čudna izjema mej drugim;
narodi evropskimi. Majhen je, razcepljen na drobce,
nema slavne zgodovine svoje, nema bogatega plemstva,
pred nekoliko leti še skoro imena svojega ni imel;
predmet je mogočnih sosedov porogljivemu zasmeho-
vanju, ki ga tako radi pitajo, da ni niti narod, ampak
le „Völkersplitter“; odločevati ne more sam usode
tvoje, temveč mirno mora gledati in čakati, kako se
mu odmerja in kako se mu bode naposled odmerila.

Baš te neugodne razmere pa so uplivale, da se
je v nas gibanje pričelo od spodaj navzgor, da se v
nas narodni razvoj napredek naš vrši na široki,

demokratski podlagi, da so vsi naši pesniki, pisatelji, duhovniki, uradniki, časnikarji in sploh, kar jih je odličnjakov na narodnem polji, na polji naše prosvete, izšli iz kmetskega stanu, da je vsled tega razumništvo naše v vedni dotiki in nepretrganej zvezi s slovenskim oratarjem, da drug družega podpirata in popolnujeta. V tej blagonosni vzajemnosti tiči naša sila, v njej uspehi naši.

Pokojni, prerano umrši dr. Valentin Zarnik bil je tudi kmetских roditeljev sin in tudi on je pripadal oni že s početka redki, a sedaj vedno redkejši četi, ki se je pred tridesetimi leti z mladostnim ognjem poprijela narodnostne ideje ter idejalu svojemu zvesta ostala do zadnjega izdihljeja. Pripadal je onim navdušenim mladeničem, ki so vse svoje življenje posvetili narodnemu delu in začeli ledino orati na leposlovnem in političnem polji, katerih pa je nerazmerno velika večina v najlepši dobi morala v prerani grob.

Dr. Valentin Zarnik bil je porojen dné 14. februvarja 1887. v Repnjah pri Vodica, v isti vasici, kjer svetovno slavni Jarnej Kopitar, ki je še v poznejših letih gojil „Davidische Errinerungen“ na svojo rojstno vas. Zarnikovi roditelji neso bili imoviti, imeli so jedva toliko, da so jemali malo kmetijo v zakup, da je bilo veliko dela in znoja, pridelka pa malo, čeravno je bilo naraščaja vedno več. Uvidevši da najetega zemljišča prihodek ni v pravem razmerji s številom obiteljskih članov, preselil se je 1838. l. Zarnikov oče v Ljubljano, nadejajoč se, da mu bode ondi sreča mileja, da mu bode v glavnem mestu možno, nakloniti otrokom svojim boljšo vzgojo.

Dobil je službo v tedanji cukrarni na Poljanah, kjer je služil po 50 kr. starega denarja na dan in dobival poleg tega še nekatere predmete „in natura“, nekatere pa po znižani ceni. Za mnogoštevilno obitelj ti pohodki neso bili sijajni, ipak je oče Zarnikov dobro izhajal, ker je bil štedljiv in umen gospodar. Otroke svoje, katerih je imel čvetero: pokojnega dr. Zarnika, Marijico, Matijo, sedaj župnika v Srednji Vasi v Bohinji in Bernarda, umršega kot železnični uradnik v Zaprešici na Hrvatskem, vzgajal je jako dobro ter ob svojih pičlih dohodkih skrbel za njih izobrazbo, za ugodno bodočnost. Pri vsem tem pa si je še toliko odtrgaval od ust, da je bil vedno naročen na „Novice“ in na „Zgodnjo Danico“, ki sta bili takrat jedini slovenski glasili.

Hud udarec treščil je v to skromno idilično življenje 1857. l. Po nezgodi, ali pa tudi ne, pogorela je cukrarna, kjer je toliko rodbin služilo vsakdanji kruh in vsi mnogobrojni „cukrinarji“ bili so na mah ob zaslužek. Beda potrkala je tudi na Zarnikove obitelji duri in plaha skrb zavladala je v poprej zadovoljnem domovji. Toda ne za dolgo! Oče Zarnikov pobrinil se je za drugo službo, katero je tudi kmalu dobil. Ni bila mastna, niti odlična, pometal je mestne ulice, vrgla pa je vendar toliko, da je svoje pošteno redil, da neso trpeli pomankanja.

Sin Valentin je že par let pred požarom cukrarne odšel na vseučilišče Dunajsko, dovršivši 1855. l. gimnazijo. Do tega koraka dokopal se je po svoji pridnosti. Na gimnaziji se mu sicer nikdar ni posrečilo

dobiti kako ustanovo, na katerih je osobita Kranjska zelo bogata, a skrbel je za svojo bodočnost drugače. Učil se je z izredno marljivostjo tujih jezikov, za katere je bilo baš takrat zanimanje in za katere smo takrat imeli ob enem troje javnih učiteljev: za kranjsko velezaslužnega Petruzzija, Pertouta in Teubela, poleg teh pa še par zasobnih učiteljev.

Zarnik poprijel se je s posebno gorečnostjo francoščine, angleščine in italijanščine. Gimnazijci imeli so takrat svoje shode, na katerih so se skušali, kdo zna več in veliko jih je bilo, ki so bili večči romanskim jezikom. Zarnik pa je bil završivši gimnazijo v rečenih jezikih tako dobro izvežban, da je seboj na Dunaj nesel jako laskavo priporočilo, vsled katerega je dobil mesto odgojiteljevo v veletržca Mayerja hiši in bil tako rešen skrbij za vsakdanji kruh.

Na vseučilišči zapisal se je sprva v modroslovno fakultéto in nameraval posvetiti se zgodovini, poleg tega pa nemškemu, romanskemu in angleškemu slovstvu. Učil se je tako marljivo, da je bil član zgodovinskemu semenišču in da ga je znani prof. Jaeger prigovarjal naj se pripravi za Padovansko stolico, takrat v Italiji zelo nepriljubljene zgodovine avstrijske.

Lepe te ponudbe pa Zarnik ni vsprejel. L. 1858., ko je po Evropi potegnila narodnostna sapa in je po Bachovem absolutizmu pričelo svobodnejše življenje, ostavil je Zarnik modroslovje ter zapisal se v pravoslovno fakultéto. Mislil si je pač, javno življenje potrebuje delavcev, v ta namen pa je na juridičnem polji večji in izdatnejši delokrog, nego li na katedru.

Dovršil je pravoslovne študije 1862. l. in bil 1864. l. promoviran doktorjem prava na vseučilišči v Gradci.

Dovršivši pravoslovne študije bil je od 1862. do 1867. l. odgojitelj sinov barona Raucha, poznejšega bana hrvatskega. Bivanje v sosedni hrvatski kraljevini bilo mu je jako hasnovito. Priučil se je ondu popolnoma jeziku hrvatskemu, seznanil se s tamošnjimi razmerami in odličnimi možmi, da je vsled tega v poznejših letih imel vsekdar dobro sodbo ob odnošajih trojedne kraljevine. Za svojega bivanja pri baronu Rauchu občeval je mnogo s pokojnim Perkovcem, urednikom „Pozora“, s Torbarjem, Rihtaričem, Miškatovičem in drugimi, ob sebi se umeje, da najintimneje s Slovenci, takrat v Hrvatski služečimi, mej katerimi mi je v prvi vrsti imenovati pobratima mu Erjavca in Ivana Tuška.

Obširno njegovo znanje, reči se sme, svetovna omika njegova, pristno in odločno mišljenje slovansko pridobilo mu je simpatije vseh jednako mislečih prijateljev, v katerih krogu so večer za večerom razpravljali vsa dnevna vprašanja ter snovali načrte za boljšo bodočnost. In tako je prišlo, da je bil na Hrvatskem zelo priljubljen in da so mu vsled tega ponudili jako častno službo.

A z nepremagljivo silo vleklo ga je „nazaj v planinski raj“ in 1867. l. ustopil je ostavivši gostoljubno Hrvatsko, za koncipijenta pri rodoljubnem dr. Ploji v Ljutomeru in s tem letom začelo se je zanj novo politično življenje.

Na krmilu bilo jo takrat ministerstvo Giskrovo. Giskra ni bil naše gore list, ipak se mu mora priznavati, da smo Slovenci za njegove vlade jako svobodno dihali. Ne bodem kritikoval njegove „Trinkgeldertheorie“ to pa konstatujem, da je bilo takrat jako živahno politično življenje in da bi se skoro smelo trditi, da se je takrat mogel izveličati vsak „nach seiner Façon“.

Uvažuje, ugodne razmere, začel je dr. Zarnik v Ljutomeru jako odločno delovati. Po njegovem prizadevanji ustanovila se je tamošnja Čitalnica in s pomočjo dr. Ploja, dr. Klemenčiča, Kukovca, trgovca Zemljiča in nekaterih drugih rodoljubov tudi prvi slovenski tabor. Tabore začeli smo sklicavati po češkem vzgledu in beseda sama ob sebi je imela čarobno privlačno silo. Osmi dan avgusta 1868. l. videl je v Ljutomeru zastopnike iz vseh slovenskih pokrajin, ondu bil je sestanek vseh zavednih rodoljubov, starih prvoboriteljev in mladih močij, mej katerimi se je posebno odlikoval „Sokol Ljubljanski“. Velika je bila na ta dan vročina, še večja pa navdušenost, ko so še v prelepi dobri z javnega odra prvokrat čuli župnika dr. Klemenčiča, Kukovca, dr. Zarnika, dr. Preloga, Božidara Raiča in dr. Vošnjaka, ognjeviti govori za svete naše pravice. Kakor električna iskra šlo je to navdušenje iz kraja v kraj in tabori postavili so se povsod na dnevni red, skoro povsod pa je bil govornik pokojni dr. Zarnik, „der gefeierte Taborheld“, kakor ga je Dežman tako rado apostrofoval.

Razven tabora Ljutomerskega govoril je dr. Zarnik na velelepem taboru v Žalci dne 6. septembra

1868, na taboru v Sevnici dné 2. maja 1869, na Vižmarjih dné 17. maja 1869, kjer je navlic groznemu dežju okolu 30,000 ljudij nepremično poslušalo taborske govornike in se zlasti radovalo Zarnikovih drastičnih dovtipov, v Ormoži dné 8. avgusta 1869, na Bistrici pri Pliberku dné 31. julija 1870, v Vipavi dné 29. junija, oziroma 8. septembra 1870, v Cerknici dné 12. junija 1870, kjer se je vsa Notranjska jako laskavo potegnila zanj, v Žopračah dné 20. septembra 1870, na Gorenji Buhli pri Grabštanji 1871. leta.

Na rečenih taborih govoril je za „Zjedinjeno Slovenijo“ in za ravnopravnost v šoli in v uradih, govore svoje pe je prepletal s takimi krepkimi dovtipi posezajoč v dobo Bachovo in uporabljajoč vse dnevne dogodke, da ja poslušajoče taborce na mah pridobil záse, da je vse povpraševalo, pride li dr. Zarnik, da je po vsej Sloveniji slul kot pravi ljudski govornik in da se mu je nadelo jako častno ime: oče taborov slovenskih. Na taborskem odru podvojila se je prirojena živahnost njegova in nepozaben ostane prizor, ko je mej govorom njegovim na Bistrici pri Pliberku, hkratu zablisknilo na Dobráči, potem pa se začul mogočen grom. Vse je plaho pogledalo v stran. Dr. Zarnik pa je še s krepkejim glasom vskliknil: „Glejte, sam Bog je pritrnil, da je res tako!“ Ta improvizacija napravila je nepopisen utis in koroški Slovenci so bili kar navdušeni za dr. Zarnika, ki je bil na koroških taborih većinoma izbran predsednikom po vsem Slovenskem pa zaradi taborskih govorov svojih izredno popularen.

Taborska navdušenost ni bila dolgotrajna. Polegla je v nas in v Čehih, kakor marsikatero drugo podjetje, ko poneha novosti mikavnost. Uplivali so v tem oziru mnogi nagibi. Nekaj to, da navzlic vsej navdušenosti, navzlic po tisočih izraženemu mnenju, ni bilo vidnega uspeha, deloma radi tega, ker je taborsko gibanje vladi bilo neprijetno in je začela delati vsakovrstne zapreke. Bilo je še drugih razlogov, ki pa ne spadajo baš v Zarnikov životopis.

Kmalu po prvem taboru v Ljutomeru, ostavil je dr. Zarnik dično Mursko Polje in preselil se v Brežice, kot odvetniški koncipijent k dr. Razlagu. A v Brežicah mu ni ugajalalo, bival je le malo časa ondu ter še isto leto (1869) ustopil v pisarno dr. Lorberja v Mariboru.

V Maribor želel si je radi tega, ker je ondu takrat izhajal nov, z nerazmernimi žrtvami rodoljubov štajerskih osnovani „Slovenski Narod“, ki je le trikrat na teden izhajal, a po svoji pisavi, po svoji odločnosti bil glasilo vsega mlajšega razumništva slovenskega. V Mariboru sestajala se je takrat odlična narodna družba in smelo trdim, da je okolu 1870. l. v marsikaterem oziru slovensko težišče bilo ob periferiji, v metropoli Dolenje-Štajerske, v glasovitem Mariboru. Kogar je pot nanesel v živahno dravsko mesto, vsak ustavil se je ondu vsaj za par ur, kajti razumništva, in to odličnega, bilo je tedaj veliko, in miza v gostilni Ronacherjevi bila je zvečer navadno premala, kajti zahajali so tja ne le narodnjaki Mariborski, ampak tudi vsi rodoljubi, prišedši z dežele v Maribor. Ronacher, dasi rodom korošk Nemeč, imel je slovensko

mizo posebno v čislih, bil je ponosen nánjo. Ne samo, da so Sloveeni bili jako solidni gostje, zahajali so v slovenski krog tudi odlični pristaši nasprotnega nam tabora, ker v vsem Mariboru ni bilo živahneje in duhoviteje družbe, nego v gostilni Ronacherjevi, nikjer toliko dovtipov in toli prijazne zabave.

S pokojnim Tomšičem in Jurčičem, dr. Kocelijem, dr. Ipavcem, ki vsi že davno spé v preranem grobu in z mnogimi drugimi izvrstnimi rodoljubi, ki še sedaj delujejo na narodnem polji, razpravljal je pokojni Zarnik razna narodna vprašanja. V „Slovenskega Naroda“ uredništvu, v gostilni Ronacherjevi porodila se je marsikatera misel, ki se je potem zaplodila po vsem slovenskem svetu. Bilo je takrat izredno živahno življenje, delalo in žrtovalo se je jako mnogo, postopalo jako energično in uspehi neso zaostajali.

Ko se je 1871. l. ustanovil volilni odbor v Mariboru, nabralo se je v malo dneh več sto goldinarjev in agitacija bila je tako intenzivna, da se je v par dneh predrugačil celi volilni okraj, da je izid bil vreden izredno velikega napora.

Pri vseh tacih podjetjih je pokojni dr. Zarnik marljivo in odločno sodeloval, marsikateri nagib bil je njegov, marsikateri članek in listek spisal je za „mladoslovensko“ glasilo, kakor so takrat nazivali „Slovenski Narod“. Vender pa je tudi njega, kakor marsikaterega kranjskega Slovenca, napotila nepremagljiva želja, da se je povrnil v ožjo domovino.

Dné 10. septembra 1871. l. poslovil se je od Maribora, kjer so mu narodnjaki in drugi znanci priredili

krasen „vatele“ in se preselil v Ljubljano, kjer je ustopil v pisarno dr. Ahačičevo, v kateri je ostal do 1876. l. L. 1877. otvoril je svojo odvetniško pisarno, v katero so se stranke jako rade zatekale, ker je poleg svoje popularnosti ljudem ugajal s svojim krepkim in drastičnim humorjem. Pisarna njegova bila jo dobro obiskovana do konca njegovih dnij in poleg civilnega bil je zlasti na kazenskem polji kot dober zagovornik na glasu in imel obširno klijentelo.

Delovanje na političnem polji pridobilo mu je veliko simpatij in laskavega priznanja, zaupanje narodovo. Prva ga je imenovala vedno napredna in odlična občina Cérkniška častnim članom, njen vzgled posnemale so druge. Dné 24. maja 1869 so ga še kot odvetniškega kandidata dvignili volilci trebanjski na deželnozborski sedež, 1871. l. pa ga je deželni zbor kranjski volil državnim poslancem, katere volitve pa ni sprejel. Bil je par let tudi deželni odbornik, deželni poslanec pa do 20. oktobra 1883. Na ta dan je v nevolji zaradi zloglasnih 500 gold. za neobligatni pouk nemščine na ljudskih šolah odložil svoj, v volilnem okraji postojinskem dobljeni mandat.

Ta korak bil je prenagljen in imel je mnogo posledic. Ne le, da je pokojni Zarnik pri dopolnilni volilvi propal, bil je ta odstop tudi povod ljutemu domačemu prepiru, iz katerega se je izcimil „Ljubljanski List“. Poraz pri volitvi v Postojini ga je nemilo zadel. Šalil se je sicer ob izidu, a kdor ga je dobro poznal, pogodil je lahko, kako ga je užalilo, da volilci neso

pripoznali in odobrili njegovega odločnega in pravnega postopanja.

Z napominanim izidom volitve postojinske zaključila se je takorekoč njegova politična karijera. Bil je sicer še do 1887. l. mestni svetovalec Ljubljanski in predsednik „Narodni tiskarni“ do konca svojih dnij, a prejšnji Zarnik ni bil več. Neljube izkušnje na političnem polji in telesna boleost uplivale so nanj, da ni bilo več nekdanje svežesti in živahnosti. Le zdaj pa zdaj je s trpkim dovtipom pokazal duševno mišljenje svoje.

Ker je političnemu delovanju itak določen poseben prostor, baviti se mi je posebe še z literarnim delovanjem njegovim. Objektivno reč no, ne moremo pokojnega dr. Zarnika prištevati klasikom našim, to pa je gotovo, da si je stekel veliko zaslug in da je on bil med tistimi, sedaj že redkimi rodoljubi, ki so začeli orati in obdelovati literarno našo ledino, o katerih se deloma sme reči: „Initiatorem superat continuator“.

Že na gimnaziji, in to za zloglasne Bachove dobe, ko so bili dijaki pod policijskim in raznih samic gospodinj prečudnim nadzorstvom, ustanovil je s svojimi sošolci (Venceslav Bril, ki je že po osmi šoli umrl, Simon Jenko, Valentin Mandeljc, Ivan Tušek, Fran Erjavec in Josip Stritar) dijašk list z imenom „Vaje“, v katerega so spisavali leposlovne prvence svoje, katerih so napolnili šest snopičev. Kolike so rečene „Vaje“ imele blagodejnega sadu, kažejo najbolje zgorej napisana imena mož, zavzemajočih velik delež mladega našega slovstva.

Z Dunaja začel se je dr. Zarnik oglašati kot politični pisatelj, kot časnikar. Dne 29. maja 1861. l. priobčile so „Novice“ njegov, za tedanji čas epohalni spis „Obraz državnega zbora“, v katerem je občinstvu slikovito predstavljal Šmerlingovo lesenjačo, njene glavne govornike in statiste. Spis Zarnikov vzbudil je toliko senzacijo, da je Zangova „Presse“ za prevod plačala nedeljsko nagrado (takrat iznašajočo 20 gold.), da je bila vsa dotična številka v par urah razprodana in da so vsi odličnejši Dunajski, češki, poljski, hrvatski in madjarski listi („Vaterland“, „Vorstadt-Zeitung“, „Národní Listy“, „Czas“, „Pesti Napló“, „Glos“, „Pozor“ i. t. d.) proizvod Zarnikov ponatisnili.

Ta uspeh naklonil mu je mnogo znanja in priznanja, ž njim ustopil je v politično življenje in vzbudil zanimanje čitateljev, ki so potem z izredno slastjo pričakovali spisov njegovih, katerih je bilo sprva največ v „Novicah“. Razven mnogih dopisov, ki zbok efemerne važnosti dandanes nemajo več nekdanje zanimivosti, popisal je pod naslovom „Štirje dnevi v zlati Pragi“ svoje popotovanje s pokojnim dr. Tomanom v češko stostolpno prestolnico, priobčil „Pisma slovenskega turista“, 1862. l. pa „Originale iz domačega življenja“, v katerih je fotografoval nekatere posebno markantne tedanje slovenske velikošolce.

Tudi na leposlovnem polju poskusil se je z dobrim uspehom. V Janežičevem „Glasniku“ priobčil je 1862. l. povesti: „Ura bije, človeka pa ni!“ in Maščeva nje osode“, kateri je dr. V. Gaj preložil na hrvatski jezik in kateri spadate mej boljše pripovedne proiz-

vode tedanje naše literarne dobe. Zarnik bil je sploh 1861. in 1862. leta izredno plodovit. Razen omenjenih del spisal je tudi satirično brošuro „Don Quixot de la Blatna Vas“ v dramatični obliki. Bil je to umesten odgovor na Dežmanovo zloglasno „Thierfabel aus Krain“, v kateri so se v vezani besedi porogljivo napadali naši takratni voditelji: dr. Bleiweis, dr. Toman, Svetec, dr. Costa, V. Klun i. t. d., po strani pa tudi „die Helden vom „Zwanzig-Gulden-Tisch“, mej katerimi sta bila tudi Zarnik in pisec teh vrst. Brošura, v Zagrebu tiskana, zadela je v črno, bila je v par dneh vsa razprodana in danes je že velika redkost.

Po l. 1862. je v „Novice“ le še redko dopisaval, ostavil je leposlovno polje, na katerem se je samo še dvakrat oglasil. Prvikrat z listkom „La belle France“ 1871. l. v „Slovenskem Narodu“ drugikrat pa v „Ljublanskega Zvona“ prvem tečaju, ko je pod naslovom „Iz polupreteklega časa“ s prav srečnim humorjem opisaval začetek svojega šolanja in prvo znanje z nepozabnim Erjavcem, s katerim sta v iskrenem pobratimstvu živela do zadnjih dnij. Žal, da je ta spis, ostal „torso“, da Zarnik svojih spominov iz polupreteklega časa ni nadaljeval.

Zapustivši leposlovno polje, vrgel se je dr. Zarnik na dnevno politiko. Prenehal je z dopisi v „Novice“, a kmalu potem marljivo sodeloval pri vrlem Einspielerjevem „Slovenci“, naposled pa od 1870. l. pri „Slovenskem Narodu“, kateremu je bil zvest in marljiv sotrudnik, kateremu je naklonil mnogo uvodnih, jako

dobro pisanih člankov, poslednji čas pod šifro Y., prej pa pod različnimi drugimi šiframi.

S tem bilo bi površno obrisano pisateljsko in pismeno delovanje Zarnikovo, treba pa, da se ga tudi spominjamo gledé družbinskega občevanja. V tem oziru se je posebno odlikoval. Vsem gospodom, ki so se udeleževali lepih „zabavnih večerov pri „Tavčarji“ je izvestno dobro znano, kako je često skrbel za ustni „feljton“, za zanimive podrobnosti iz življenja slovanskega, kako je pri tacihi prilikah kazal fenomenalni svoj spomin in pravega slovanskega duha. In kadar je na „zabavnem večeru“ bila proglašena „republika“ prijalo mu je, obsedeti v ožjem krogu, samo da je še nekoliko hibcev mogel razpravljati o svojih slovanskih idejilih, katerim je bil kremenito zvest izza mladih let vse življenje svoje, samo da je mej prijatelji oživljal spomine na mladeniško dobo in zlato nado na boljšo bodočnost.

Prej je že bilo povedano, kako uspešno se je Zarnik udeleževal volilne agitacije na Štajerskem za svojega bivanja z Mariboru. Z isto odločnostjo in iskrenostjo deloval je tudi v Ljubljani, kjer je bil član vseh narodnih društev, 1872. do 1873. leta starosta „Sokolu“, v isti dobi pa tudi v ravnateljstvu ponesrečene banke „Slovenije“, kateri pa se je, uvidevši, da dr. Coste diktatorična samovolja banko tira v nezogibno propast in poklonivši svoje delnice narodnim zavodom, še tekom 1873. l. odpovedal.

Pozneje bil je mestni odbornik. Baš za mestni, zastop bile so njegove zasluge izredne, neprecenljive.

Velikega napora je stalo, da smo strmoglavili nena-
ravno večino iz mestne dvorane, precejšen del tega
napora pa je bil Zarnikov, Ko so bile razpisane vo-
litve, bil je hkratu ves živahnejši in kot predsednik
narodnemu volilnemu odboru neumorno delaven. Mi-
roval ni, dokler da je bil uspeh zagotovljen. Osrčeval
je naše agitatorje, skliceval in vodil agitacijske odseke,
hodil od volilca do volilca, nestrpno čakal izida vo-
litve in ko smo prvokrat 1882. l. radikalno zmagali.
vskliknil je radostno: „Danes sem pa resnično vesel!“

Žal, da tega uspeha ni dolgo užival. L. 1885.
začel je bolehati za zamaščenjem srca. Za nekaj časa
obrnilo se mu je nekoliko na bolje, a kmalu je pri-
tisnila vodenica, ki je po dolgem uporu uničila izredno
krepki organizem njegov. Petkrat vzeli so mu vodo,
vsega vkupe nad poldrugi hektoliter. Dr. Zarnik pre-
bil je prve operacije stoično, šalil se je celó, a po-
slednje ne. Umrl je na veliki petek dné 31. marca
1888 ob 3. uri popoldne, zapustivši gospo soprogo
Ano, rojeno Kosovo, in sinova Miljutina in Borisa.

Dasi je dolgo bolehal vzbudila je njegova smrt
globoko sožalenje v vseh krogih in velikanski po-
grebni spreved pričal je o splošnjih simpatijah in o
veliki priljubljenosti, ki si jo je Zarnik pridobil ne
samo v beli Ljubljani in bližnji okolici, ampak po vsej
Sloveniji, katere zjedinenje je kot „conditio sine qua
non“ tako mnogokrat in tako goreče zagovarjal.

Polagajoč zbirko njegovih raznih spisov na pre-
rani njegov grob, sem trdno preverjen, da mu je narod
slovenski mej prvoboritelji svojimi, med svojimi naj-

boljšimi govorniki, mej svojimi nadarjenimi literati, najzvestejimi sinovi in jeklenimi značaji odločil velečastno mesto in da se bodo še pozni zanamci spominjali njegovega imena, ko bodo že nastopila ona blažena doba, ki jo je v proroškem duhu tako divno označil Simon Jenko v svoji pesmi „Slovanski dan“.

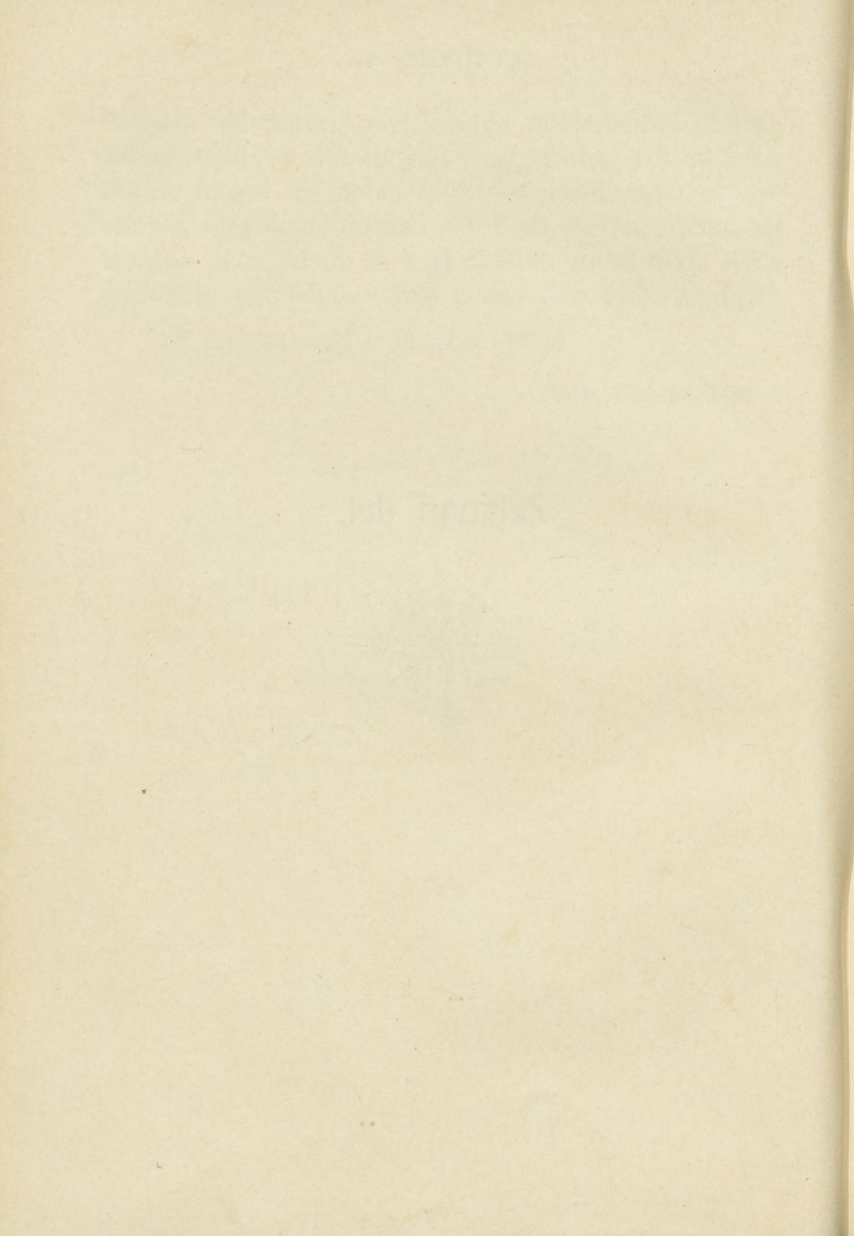
V Ljubljani v oktobru 1888.

Ivan Zeleznikar.

Zabavni del.

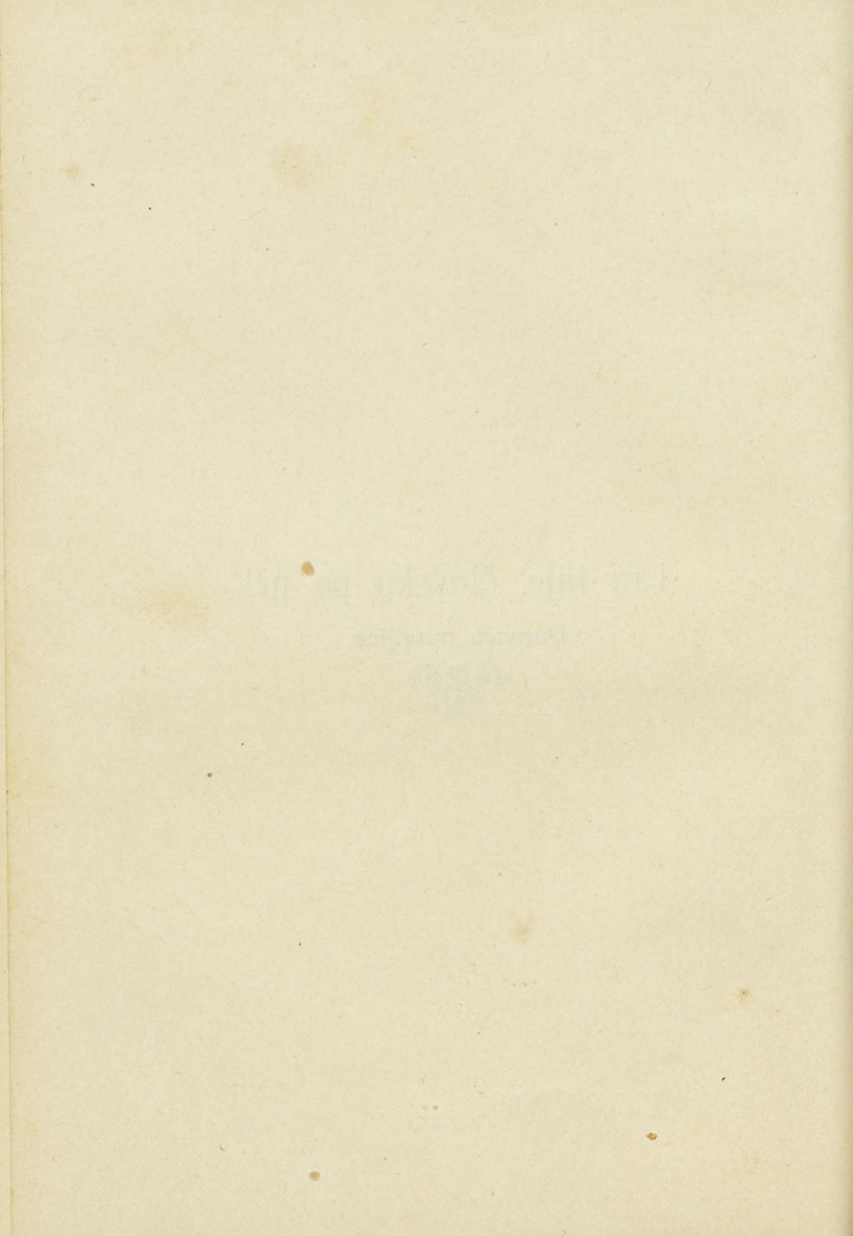

Ura bije, človeka pa ni!

Domača pravljica.

..

Ura bije, človeka pa ni!

(Domača pravljica.)

They sate and listened silently
To hear the monster's tread. *)
Southey.

I.

Meta! le ročno vozi, da do polnoči vsaj do brega priveslava. Mesec se je skrila za oblake. Mislim, da bova pred ko ne mokra, predno do srede Ižice prideva,“ reče star čolnar mladi, tenki deklici, ki je pri krmi čoln zavirala. Bila sta oba z Iga. Mož je že od mladih nog kupčeval z drvni, ki jih je vsak tržni dan v Ljubljano spečaval. Bil je majhen, čokljat in poznalo se mu je na utrjenih rokah, da je že veliko veslal po ljubljanskih vodah in dobro vedel za vsako globočino in krnico, za vsak grmiček in zraven tudi vedel strašne prigodbe, ki so se v temnih nočeh predrznim čolnarjem pripetovale. Vedel je prigodbe iz starodavnih časov, ko še močvirje ni bilo suho, ko še ni ravna cesta proti Igu držala in ko je le gosta šuma bregove Ižice in Ljubljanice obdajala. Ljubljanica in

*) Slov.: Sedeta in poslušata, ko pošast koraka.

Ižica ste samotno tiho tekli, in stanovali so tu veliki vsake baže, vile in druga bitja čudne nature, ki so sicer vsak záse v svojem okrožji neomejeno vladali ali včasih se pa le hudo razprli in bojevali.

Stari čolnar položi veslo na stran, vzame pipo iz žepa in vsede se na sprednji konec, da bi si malo spočil, ker roke so mu že obnemagovale.

„No,“ povzame na dalje, „draga hčerka! kako ti kaj dopada v beli Ljubljani? Dolgo si se že veselila, zdaj se ti je spolnila želja — pa —“

Meta hoče odgovoriti, pa vidi očeta, da bi še nekaj radi povedali, nekaj, kar jim srce teži. Molčé jih gleda, ko jim je na enkrat besede zmanjkalo. Dolgo mož v tla strmi, kakor v tožnih mislih utopljen, potem globoko zdihne, se naglo v stran obrne in debela solza se mu, za ginjenje malo pripravnemu čolnarju, utrne iz oči.

„Kaj vam je, oče?“ s skrbnim glasom povzame Meta.

„Saj veš,“ ginjeno odgovori, „mislil sem, da dobim morebiti danes kako pismo od Matije, pa mu ni duha ni sluha; Bog vé, morebiti je že pri tvoji ranjci materi. Slišal sem, da so se neki hudo zbili, in mi tako skoro gotovo edinega sina na Laškem zakopali. Kdo mi bo na stare dni pomagal? Sam sem že obnemogel, doli še spravim čoln, doli; ali nazaj grede mu nisem več kos, kar sem ter tje me že vije.“

Ni se mogel več držati; očetovsko srce je bilo preveč obteženo, in kapljo za kapljo si je začel brisati iz oči.

Tudi Meto je srce bolelo, ker pol leta je preteklo, kar je Matijo usoda nanagloma v vojaški stan urinila. Pa mlada narava nadvlada, posili se in smehljaje očeta popraša: „Kaj niste z menoj zadovoljni, kaj morebiti prepočasi vozim? Danes je bilo šele prvikrat proti Ljubljani, nisem še dobro vajena in zato me je tudi tam, kjer se Ižica in Ljubljanica stekati, v stran obrnilo. Še dva pota grem, pa bom že do dobrega znala in vam bom lahko brata nadomestovala, če ravno nisem tako močna. V Ljubljani, oče,“ povzdigne Meta besedo, „mi pa zeló dopada. Mislila sem, ko sem jo včasih od daleč pregledavala in premerjevala, da ni veliko večja od Iga; ko sem pa danes sem ter tja hodila in prodajalnice ogledavala, gotovo bi se bila zgubila, ko bi me pred ‚flečkajnskimi mostom‘ ne bili ogovorili.“

Metina šaljivost očeta zdrami in nekako ložje odgovorijo: „Vidiš, Metka, to je prav lepo, da ti je dopadalo in morebiti te še včasih s seboj vzamem; za zmiraj pa to záte ni. — Še jutri, če bo moči, poiščem si pomagača.“

„Oh! kako sem se že veselila, da bom odslej vsaj enkrat na teden v Ljubljani, zdaj mi pa tako na hip vse nade poderete!“

„To ne gre tako — imam za vse gotovih uzrokov.“

„Katerih?“

„Tega ti še ne povem zdaj.“

„Zakaj pa ne?“ veli Meta, malo nejevoljna — „že vem, kaj mislite — neki večer ste doma nekaj od povodneg—

Komaj to izusti, zasliši se ne daleč pluskanje po vodi — nekaj pogodrnja — in zopet vse potihne. Dež je bil malo poprej hudo udaril; pa kmalu se je zopet zvedrilo in lesketeči odsev je iz temne Ižice polni luni nasproti migljal.

Obema na enkrat vesli obstaneti; plašno gledata okoli sebe in obračata ušesa proti ravnim stranem, pa ni bilo moči ničesar zapaziti.

Ko si je Meta malo strahú oddahnila, popraša tiho očeta, ki so spet za veslo prijeli in toliko ovirali, da čoln ni rakove poti začel: „Kaj je bilo, kaj to pomeni? Pa ne, ko bi bil povodni mož za nama?!“

„Nič se ne boj!“ rečejo ji, „povodni mož to ni, je že kaj v vodo padlo, ali pa se je kaka riba pognala, ali pa so še celo drugi čolnarji zadej. Povodni mož pa ni; ta vse drugače prihrumi: kar pribrede jo, včasih tuli, potlej se pa za krm prime, ali se pa celo v čoln usede, da se pelje, včasih se ga le drži in zraven možko koraka.“

„Kolikrat, oče, ste ga vi že videli? ali ste ga morali že večkrat voziti? Onikrat zvečer ste nekaj pravili, pa nisem utegnila poslušati vas pazljivo. Zdajci mi kaj povejte, rada bi vas poslušala, saj se nama nikamor ne mudi, zvedrilo se je; da le toliko voziva, da nama čoln ne uide, do polnoči bova gotovo doma „na bregu“.

Tanka, nežna deklica ročno za veslo zgrabi in jame urno vodico na stran odrivati. Iz njenih temnih oči je sijala nepopačenost in zaupnost v preljubega očeta, in ko je vzela pečo raz glave, pokazale so se

kite gostih, črnih las, ki so jo kakor krona okoli glave venčale. Z veseljem je obstal očetov pogled na brdki hčerki, katera se jim je zdela nocoj še veliko bolj zala. Imeli so jo pa tudi neizrečeno radi, huje rane bi jim ne bilo mogoče vsekati, kakor Metko zgubiti. Po sinovem odhodu v vojaščino je postala ona njih edina nada. Ker je že mater davno zgubila, bila je Meta svojemu staremu očetu z nepopisno otroško ljubeznijo udana, ubogala je z veseljem vse, če so ji le pomignili. Ob tržnih dneh, ko so oče kupčevali, čula je včasih celo noč in jih s skrbjo pričakovala. Zmiraj se je bala, da bi ne utonili, ali pa, da bi se jim kaka druga nesreča ne pripetila, ker včasih pri dobrih trgih so se ga tudi precej nasrkali. Ko so pa domú dospeli, bile so prve besede: „Meta! ugani, kaj ti danes sv. Miklavž iz bele Ljubljane pošilja?“

Na njeno poprejšnjo prošnjo oče odgovoré: „Počakaj, da si spet pipico nabašem; potlej ti pa povem, kaj se je primerilo mojemu očetu in tvojemu staremu očetu — Bog jima daj večni mir in pokoj!“ Pravili so:

„Ko so enkrat z Vrhnike vžozili gori na široki Ljubljanici, kjer še ti nisi bila, tedaj so precej časa povodnega moža peljali. Dolgo prej niso hoteli verjeti, in so dosihmal zmiraj trdili, da so vse te pripovedke bose: takrat so se pa sami prepričali. Obrnejo se nazaj, kjer so šumenje začuli in pri svitli luni zagledajo moža, ki je bil ves kosmat in sila velik. Ljubljanico, ki je vendar tam taka, da z nobeno žrdjo do dna ne prideš, bredel je do kolena, in kmalu je bil pri čolnu. Grozno so se ga ustrašili, ker so slišali, da, če je količkaj ljut,

čoln prevrne, ali pa čolnarja za pete zgrabi in naravnost v vodo vrže. Ko je nekoliko časa za čoln držé dalje korakal in take valove poganjal, da je čoln sam tekel, usede se le nazadnje v krm, nogé v vodo molé. Rekli so, da so takrat mislili, da se mora vse skup potopiti.“

Nadaljevali so: „Saj sem vendar že po dvanajst sežnjev naložil, pa me še nikoli ni tako težilo. — Zakliče mi: Le naglo vozi! Le naglo! — urno! — urno! — ročno! vidiš, poprej bova v obljubljeni deželi! Straha in groze poln z vso močjo za veslo zgrabim in veslam, da sem bil ves moker. Silno mi je bilo vroče in gledal sem pozneje, ali nisem krvavega pota potil; čoln pa je tekel, kakor bi ga bila burja nesla! Kedar tako do globokega „tunfa“ prideva, že blizu Ižice, reče mi: Stoj! do tukaj je dosti, zdaj smo domá; le dobro glej in pazi. Če se bodo bele pene za menoj cedile, počasi vozi in jutri zjutraj na ‚breg‘ po plačilo pridi, pa dobro zapamti! ko bo že polni solnčni sijaj. — Če pa zagledaš rudeče pene, pa jadraj hitro, kar je najbolj mogoče!“ — Ko to izusti, pluskne v vodo. Povedé se take pene, da so mi čoln daleč naprej splavile, bile so bele. — Mene še le zdaj prava groza spreletí, še hitreje jamem veslati in dospel sem do doma v pol-drugi uri, za kar sem sicer dobre tri potreboval. Bil sem pa tudi tak, kakor bi se bil iz groba vrnil, padel sem na klop in nisem se skoro zavedal. Pripovedal sem potem, ko sem se malo oddahnil, dogodke te noči svoji ženi, katera se je le za plačilo brinila in ugibala, kaj da bo: ali bo zlato, ali srebro, ali škrlat. Zjutraj, ko je že solnce sijalo, prebudim se in vidim

ženo kislega obraza pri postelji stati. Poprašam, kaj da ji je? Odgovori mi, da je bila že na vse zgodaj „na bregu“, ko se še ni solnce izza gor prikazalo. Zagledam črn velik pisker, pripoveduje mi dalje, ročno tja tečem in vidim notri samo oglje. Jezna ga zgrabim in vržem v vodo. V tem trenutku ravno solnce dobro posije, in voda se jame blisketati; pod noge pogledam in tri lesketeče oglje, ki so na kraj padli, poberem; vidiš jih, pristavi, in mi tri cekine pokaže. Nejevoljen sem se jel nad njeno lakomnostjo in nepotrpežljivostjo togotiti, pa bilo je prepozno, pravi trenutek sreče je bil za zmiraj zamujen!“

„To so mi tvoj stari oče pripovedovali,“ pristavi čolnar.

„Kaj pa vi sami,“ vpraša radovedna in malo preplašena deklica, „ali ga niste še nikoli videli? Ali —“

Spet se sliši pluskanje in mrmranje — postane ropot, kakor da bi se bila skala odrušila in se z grmenjem v vodo zavalila — videti ni bilo nič — kmalu vse zopet potihne.

„Oh, oče! mene je grozno strah,“ reče Meta; „bojim se, da bi se kaka pošast nama za krm ne obesila.“

„Ne boj se,“ tolažijo jo oče, „sva že daleč v Ižici in tu sem jo le malokaterikrat pribrodi. Gotovo je truma drugih čolnarjev za nama, ki so danes bolj židane volje.“

„Kje pa stanujejo povodni možje in kje jih je največ? poprašuje čedalje bolj radovedna Meta.

Največ jih je proti Vrhniki, kjer je v Ljubljani toliko globokih „tunfov“, posebno Podpečjo: to je tam

gori pod sv. Ano. Tù, pravijo, je njih prava domačija in stanuje njih cela rodovina, imajo žene in otroke. V Krimu pa stanuje Krimski mož, o katerem pravijo, da je še veliko večji. Vlada po vsi Krimski gori, prikazuje se drvarjem večjidel, kedar grmi in treska, in marsikaterega prekucne. Velikokrat se pa Krimski in povodni mož srečata in strašno zbijeta; gorjé takrat čolnarju, če je s čolnom, z drvni napolnjenim, blizo — ta jih gotovo več ne prodaja.“

„Oče,“ povzame Meta, „oni teden sem jaz blizo ‚brega‘ krave vračala in sem za grmom videla majhna, kosmata fantička, ki sta se tik Ižice igrala. Stopim malo bliže, ob grm zadenem, zaslišita me in planeta kakor žabi v vodo in ni jih bilo več na spregled —.“

„Kaj, povodne dečke si videla?! res!?! pa mi še nisi nič povedala! Da sem jaz to vedel, ne bi bil te vzal v Ljubljano, to je najbolj nevarno, posebno pa če se takim dekletam prikažejo. Le nikdar več tako doli k vodi ne goni!“

Pri takem pogovoru sta se že daleč po Ižici pomaknila in videl se je že razločno visoki stolp domače fare. Nebo se je spet jelo v oblake zavijati. Močvirje je bilo samotno, tiho; bilo je navdihneno z isto tožno, rekel bi, bridko in ob enem veličastno poezijo — poezijo, ki nam srce z neko nepopisno melanholijo navdaja. Bralka ali bralec! predstavi si obraz temnozeleno obširne planjave — nebo je na pol s črnimi oblaki prepreženo, ura se polnoči bliža — včasih luna, pravo solnce k temu obrazu, elegično na samotno ladijo čolnarjevo posije, le sem ter tje kako drevesce na

samem kakor puščavnika ugledaš; vode so temne, globoke, še kakor pravljica vedeti hoče, marsikje brez dna in težko razločuješ, ali na desno ali na levo tekó. V ti čudni naravi se samega čutiš, nekaka groza te sprehaja in nenadoma se ti pred oči stavijo spevi Osiana, Fingalovega sina, ali pa daljne neizmerne prerije poleg bregov reke Misisipi ali Misuri, katere nam je Cooper z vso bogatijo svoje neusahljive fantazije z neizrekljivo lesketečimi barvami narisal.

Tudi našega prostega čolnarja so čudne misli navdajale. Utihnil je mož, videti mu je bilo, da je premišljeval te čudovite vode, katere je že tolikokrat prevozil in v katerih še le vendar ni bil prav domá; marsikrat je pogledal klobuku izpod širocih krajev, če se mu kak neljub gost ne bliža. Zdrami se počasi, ustane, utakne pipo v žep in spet dobro za veslo poprime. Hčerko pa z besedami spodbada: „No Meta! le hitro, kmalo bova na cilji in konci!“

Ali komaj to izusti, puhne mu Meta v naročje in komaj izklikne: „Oh, oče, varujte! varujte me!“

Čolnar, kakor okamenen proti krmí strmi, vidi moža kosmatega, velikega kakor smereko, oči se mu svetijo, kakor bakle. Bredel je k čolnu, v roci pa je držal izrevano vrbo in zarujovel, da se je daleč po planjavi razlegalo: „Ti, le hitro! le hitro! le hitro! Meni je Krimski mož vse pobral, ženo in otroke, pa jaz se bom nocoj maščeval! Ti, le hitro vozi, da tudi tebi ta Krimec hčeri ne vzame!“

Napoti se naravnost proti visokemu Krimu; slišalo se je še dolgo, ko je po močvirji cokoljal.

Čoln je obstal, stari Anton je ostrmel, kri mu je zastala in pretekle so nekatere minute, predno se je zavedel.

Z močjo človeka v smrtni nevarnosti zastavi spet veslo in tekel je čoln, kakor dobro zakurjen parobrod.

II.

Kakor povsod na Slovenskem, tako so tudi Ižanski fantje jako živi, rekel bi, tako, da jim jih je malo para. Vasovali so cele noči in se posebno radi dekletam okoli spavališč potikali, ker minil je božič in nastopil „presveti“ predpust, čas ponočnega gibanja po vaséh in po mestih. Pričeli so se ženiti in ženili so se brez konca in kraja; hodili so brez prenehanja na „razgled“, ali porok se je pa le vendar malo razmotalo.

Dve devi ste posebno navdušenost Ižanskih junakov vneli: devi, v očéh naših Ižancev tako krasni, da bi bil vsakdo med njimi z znanim Parizovim zlatim jabolkom v peklenske zadrege prišel, ko bi bilo treba odločiti se za eno. Prva je bila hči starega čolnarja Antona, nam že znana Meta, druga pa po hišnem primku občno znana: Studenčeva Polonica.

Kakor sem rekel, bili ste po enoglasni sodbi domače vasi in vseh podružnic prvi diki cele fare. Razloček med njima je bil, da je bila Meta tri leta mlajši, v značaji tiha in molčeča, v premoženji le za vsakdanje potrebe obdarovana, kar ni ravno ne v sedanjih, ne v starodavnih časih znamenito priporočilo za ženina.

Ali zato je pa imela dobro ime, in kaj je že to vredno pri deklici, ki šteje 19 let in je bila še tako srečna, uiti jezikom starih „brunnih“ ženic, ki so z nekim čudnim, do zdaj še ne iztuhtanim mazilom namazani.

Ali gorjé Polonici, ko so se ob nedeljah popoludne po krščanskem nauku pred cerkvijo stare samice in vdove zbrale! — Ta je pravila: kaj je na zadnjem sejmu v Tomišlji kupila in komu vse razdelila; druga je pristavila, kdo jo je nazaj spremljal. Ko pa tretja še pristavi: Ravno polnoči je bila, ko je mimo mojega okna domu drdrala, ne sliši se kar družega iz dvanaajsterih ust nego: Oh! Oh! — Ena se celo prekriža, ponižno, kakor colnar v tempeljnu, oči k nebesom povzdigne in zdihne mrmraje: Bog se usmili njene duše, ker je svet zdaj čudno poréden!

Star pregovor že pravi, kar ljudje veliko govorijo, je rado res. — Akoravno 22 let stara, je Polonica že marsikaterrega za nos zvodila, kar ravno ni bilo čuda. Bila je lepa in najbogatejša v fari; imela je prvo krčmo v vasi, kjer sta z materjo krčmarili — oče so ji že pred nekoliko leti umrli, in ji, samemu otroku, dva lepa grunta in, kakor je šla govorica, nekaj žakeljcev plesnjivih petic zapustili.

Pri Studenci še ni bila skoraj nikoli prazna miza ali klop, ker rêzni dolenjec, sladki vipavec in prelepa zgovorna, šaljiva Polonica so proti desetim na večer jako prostorno sobo s fanti tako napolnili, da se skoraj ni bilo mogoče gibati. Studenčevo mater je po devetih vselej tak zaspanec posilil, da se niso mogli

več po konci držati; in potem je Polonica neomejeno kraljevala do ene ali dveh ponoči, ker poprej so se fantje pred pustom malokedaj razšli. Pri Polonici je bilo središče, kjer so se vsi namisleki in naklepi skovali; ona je bila živa kronika vseh zanimivih dogodkov, ki so Ižansko mladež zadevali; poznala je skoraj zaveze vseh src. Kolikokrat se je smijala, ko je čula, kake spletke se zoper to ali ono njeno sosedinjo delajo!

Da so si vsi ljudje v glavnih zadevah življenja enaki, bodi si vaščani ali naj„viši“ aristokrati, to je že davno znano. Da si je lepi spol od korenjaškega še bolj podoben, mislim, ne bo mi tudi nihče oporekal. Razloček je le ta, da se dame od „haute volée“ v salonu pri kupici kave ali čaja pomenijo, koliko zaročil, porok in družih zavez bo ta predpust, vaščanke pa to poglavje popoldne pri perilu ali zvečer pri vodnjaku v red spravijo.

Bilo je nek večer po novem letu, kateri prav za prav, to sem že pozabil, ko je Lovričeva Micka, samica, ki je že polovico stoletja za seboj imela, ravno drugi vrč v škafl zlila. Zraven je pa tako z ustnicama migala, kakor da bi hotela na vsak način komu, če drugemu ne, vsaj mrzlemu zraku, nekaj neznano mikavnega povedati, kar ji ni pri srci mira in pokoja dajalo. — K sreči se ji pridruži njena največa prijateljica, stara Puhnica, tudi s škaflom na glavi, žena, ki je bila zavoljo svoje radovednosti in svojega klepetanja v celi fari najbolj glasovita.

Komaj jo Micka ugleda, naglo vrč na tla postavi, z rokama ploskne in prične: „Kje si bila vendar tako

dolgo? Kar celi dan te ni na spregled! — Ovbe! — Pa kaj sem že hotela povedati? — pač res, kar sem ti že pred adventom pravila, postalo je zdaj resnica: Štembalovega Andreja bodo v nedeljo z Antonovo Meto klicali!“

Puhnica kar ostrmí, škať se ji skoraj z glave zmuzne, sicer tako gladki jeziček se ji odpové, drugoga ne izreče, nego: „Pa Meto bo jemal!! kaj Polonica poreče?!“

Zdaj si malo oddahne in nadaljuje: „Take pa še ne! Štembalov Andrej! — ki sam pet čolnov in dve ladiji premore, ki notri doli na Hrvaško z žitom kupčuje, ki ima osem konj, ki je najbolj zal fant cele vasi! — Pa Meto?! — ki še par volov vrednosti ne dobi, četrt grunta je še starega; Bog vé, kakšne muhe mu hodijo po glavi, morebiti se Anton sam še enkrat oženi! — Pa kaj poreče Polonica?“ nadaljuje, „saj se že vendar več kakor pet let štimata; vsak večer do polunoči tam pretiči, in kar v Ljubljani zasluži, vse pusti pri Studenci. — Lejte si, kdo bi bil kaj tacega mislil?! — Pa prav je — je že prav tej ošabni Studenčevki, toliko jih je ona za nos zvodila, zdaj je pa sama enkrat na planem ostala!“ Krohotaje se, mane si veselja stara ženica roké.

Na to spet Lavričeva Micka pravi: „Kar se ni nikomur sanjalo, to sem jaz že davno vedela. — Andrej ni nikoli veliko maral za Polonico, ker je dobro vedel, kako da je lahka. Da še vedno tje zahaja, to ni nič čudnega. — Stara krčma je, dobro vino, dobra postrežba in on je najbližji sosed Studenčevim. Polonica, se vé,

še nič ne vé, in misli, da je Andrej še teh misli, kakor pred dvema letoma — ali kar jo je iz Tomišlja tisti neznaní človek nazaj spremljal, je pa vse preč! — Pred dvema letoma je bila Meta še otrok; kako zala deklina je pa zdaj! To je Andreja vsega prenaradilo. Pravil je že davno sam našemu Francelnu, ki mu je največji prijatelj, da mu Meta grozno dopada, da se je bo lotil, čeravno ni bogata, ker tako sam pol Iga premore. — Le poglej v cerkvi, kako se ji Andrej vedno bliža in kako Meto rudečica obletí, kedar se z očmi vjameta. Iz klopi pod prižnico se dobro vidi, kar se pri desnem stranskem altarji godi. — In zadnjič v Tomišelj jo je Andrej tje in sem spremljal. — Danes popoludne pa, ravno predno sem na vodo šla, našega Francelna na poti srečam, ki pravi: Teta! Meta in Andrej bota v nedeljo prvíkrat na oklici, pisma so že narejena.“

„Lejte si, pa kako na tihem so vse to zmotali!“ dostavi Puhnica.

Da je že davno „Ave Marijo“ odzvonilo, ko ste naši prijateljici pri vodnjaku s praznimi škafi stali, tega mi ni treba praviti. Tudi njijine kombinacije in doslednosti, ki ste jih iz tega sila važnega dogodka delali, tû dalje izpeljevati, bi bilo odveč. Le to dostavljam, da je bila Lovričeva teta, kakor so Micko sploh zvali, že od nekđaj poznana, da take reči precej zavoha, čeravno se na tihem motajo.

Tudi tû je popolnoma golo resnico zadela.

Precej po vseh Svetih, ko je sneg zapadel, začel je vsak večer k Studencu zahajati mlad, zal fant, ako ravno se nihče ni mogel spomniti, da bi ga bil sicer

katerikrat videl v teh krajih. Bil je velike postave, širokih prs, črnih las, bolj bledega obličja in iz oči mu je švigal nek diven ogenj, ki je človeku srce do dna presunjal. Opravljen je bil zmiraj krasno in škrljatasti podsuknjek s blisketečo vrsto srebrnih gumbov je zbujal v marsikaterem Ižanci zavidnost. Ko je v farnem turnu veliki zvon enajst odbil, odprle so se vsak večer vrata in neznani gost je v hišo stopil; imel je svoje navadno mesto pri mali mizici v kotu, kjer je bilo le za enega samega prostor. Tje se je tiho usedel in ukazal prinesti masele najboljšega vina. — Tiho je sedel večjidel pri svojem prvem maselci do ene, da so se vsi gostje razšli. Potem je ustal in vselej novo sreberno dvajsetico za plačo na mizo položil, iz katere mu Polonica ni smela nikoli ničesar dati nazaj. Spet je tiho odšel. Kam? Kako? Nihče ni vedel.

Od konca je napravil ta pripetljaj cel punt v navadni družini; od hiše do hiše je šla ta novica, nazadnje so v celi fari le o neznanem, začem fantu govorili. Ugibali so sem ter tje, kdor da bi bil? Pa ni se nič prav ujemalo. Le kokéta Polonica se je skrivnostno smehljala in tako delala, kakor bi ga že zdavna poznala in bi le zavoljo nje sem hodil. Zatoraj so nazadnje večjidel vsi mislili, da je to kak bogat Ljubljančan, le kmečko preoblečen, ki jo za šalo vsak večer nalašč ob tej uri samo zavoljo Polonice sem priveslá, ker se je, da ne pozabim, po odhodu neznanega na „bregu“ zmiraj neko veslanje čulo, kakor da bi kdo naglo odrinil. Še bolj se je pa to mnenje sploh utrdilo, ko se je neznanec čez teden s Polonico in

le ž njo pomenkovati začel. Govorila nista nikoli glasno, večidel le šepetala, kakor da bi bile predmet njenemu pogovoru najglobokejše skrivnosti.

Fantje bi ga bili radi v svojo družbo vzeli, da bi jim tako imenovani „krst“ plačal, pa ostalo je to le pobožna želja. Godilo se jim je, kakor mišim z mačko; nihče se ga ni upal nagovoriti, ker vsacega je njegov čuden pogled tako prešinil, da je koj oči povесil.

Pozneje so se ga tako navadili, da jim je bil njegov dohod znamenje enajste ure in da je zdaj čas iti popevat pod to ali ono oknice. Potihnilo je tudi vse ugibanje in šepetanje; do pustnega dneva mislil si je vsak, zvedelo se bo že kaj in kako?

Polonica se je precej drugi teden, Andreju nalašč, neznanecu nasproti usedla in kakor smo omenili, ž njim šepetati počela. Bil je sila radoveden. Popraševal je za vsacega gosta, kaj da je? kdo da je? kako se zove? ako je čolnar, kam da kupčuje? ali je še ne- oženjen? kje ima svoje dekle? itd. Polonica je na vse ročno in resnično brez ovinkov odgovarjala, kar je bilo popolnoma njenemu šaljivemu nravu protivno. Pa čudno bitje neznanca jo je tako nadvladalo, da bi se ne bila nikakor upala po svoji stari navadi zareči ali pa celo odgovor dolžna ostati.

Če ravno na eno stran bolj neprikljuden, kot priljživ, bil je neznanec na drugo spet tako mikaven, da je Polonico, ki je bila s konca le kokètna ž njim, kmalu popolnoma spremenil.

Začela se je po celi dan lišpati in pred zrcalom stati, popoldanske ure so se ji večnosti zdele in žila ji je od veselja še enkrat hitreje bila, ko je zvečer hišna ura jela kazati proti enajsti. Stokrat bolj, kakor vsa fara, bila je tudi sama prepričana, da neznanec, naj že bo od koder hoče, le nji na ljubo sem zahaja.

Ali kako se zavzame, ko enkrat popraša: Katera so najkrasnejša Ižanska dekleta? Naj mu jih našteje!

Nepopisno razžaljena Polonica obledí, oči povési, kašlja, hrka in z veliko težo jeclja. Le pet jih je imenovala, med katerimi še le nazadnje po dolgem notranjem boji: Meto.

Ko je izustila to ime, zbudí se naš gost kakor iz sanj in naglo poprime:

„Katera Meta? — Čegava hči? — Pa ne tista, ki tudi v Ljubljano hodi?“

Ne vem, da bi bila že kdaj v Ljubljano šla,“ reče Polonica z vidno prisiljenostjo, kakor da bi Meto le vsacih sedem let enkrat videla, „pač“, si malo pomisli, „res, ono nedeljo mi je pred cerkvijo pripovedovala, da ji v Ljubljani sicer močno dōpada, ali zavoljo povodne poti le vendar več ne pojde, ker je zadnjikrat skoraj umrla. Pravila je, da se je povodni mož za krm obesil in jo skoraj potopil, pa Bog vé, če je res? Pa si je že mislila, da bi mene ostrašila; misli, da sem šele danes na svet prišla, da ji bom kaj tacega verjela, kar sicer le stari čolnarji vidijo!“

„Ima še kaj sester ali bratov? — Bode li ona domovje imela? — Ali se kaj moží?“ vpraša v enem hipu neznanec; iz ognjenih oči in iz celega obraza je

bilo brati, da ga silno silno mika poizvedeti vse to natanko.

Ali Polonico, ki je že poprej nevoljna odgovarjala, prevzame čudna strast; ljubosumnost puhti ji, enaka lavi iz vulkana, iz srca.

Jezna in do dna srca razžaljena se trese na vseh udih, in kakor je imelo čudno bitje tujca nezapopadljiv upliv ná-njo, se mu vendar prvokrat resno ustavi. Stol odmakne, junaško po konci stopi in s trdo besedo odgovori: „Kako se upate mene tako izpraševati? Ali ste mar moj duhovni oče, moj spovednik? Smem li tudi jaz enkrat poprašati, kako je vam ime, da vsaj vém, komu se spovedujem? Toliko časa že k nam zahajate, pa vas nihče ne pozna! Nihče ne more uganiti, kdo in od kod da bi bili?“

Pa te jezepolne besede so tujca malo ganile. Mirno jo je poslušal in smehljaje odgovoril: „Draga moja! bilo bi malo težko moje ime zapamtiti, ker jih imam več, kakor je črnih in rudečih svetnikov v pratiki!“

Ta smešen odgovor jo še bolj razkači, in togotno ga naša, na izreke ne preveč pazljiva Polonica zavrne: „Kdor se sramuje povedati svojega imena in svojega domu, ta je v mojih očéh ali kak potepin, ali pa —.“

Ni več izrekla, ker neznanca obraz se je čudno zgrbančil in pogledal jo je, kakor bi mu plameni iz gorečih oči švigali. — Vsa se streše, zdelo se ji je, da ji sam peklenšček nasproti sedi. Le preglasno upitje družega gosta, kateri je s pestjo ob mizo tolkel in se na vse grlo drl: „Polona! slišiš! ali imaš zamašena ušesa?! že peti pot velevam drugi bokal!“ pomaga ji iz zadrege.

Ko iz kleti s polnim bokalom nazaj pride, tresla se je še kakor šiba in se komaj upala v kot pogledati. Pa mesto je bilo prazno, neznanec je danes prvikrat zoper svojo navado odšel čez pol ure po dohodu.

Strašen pogled ji je celo noč pred očmi. Kamor se je obrnila, sledil ji je, kakor se je že gotovo vsacemu bralcu pripetilo pri ogledovanji živo naslikane podobe. Na spanje ni bilo misliti, brez mirú se je po pernici sem ter tje valjala, premišljevala in tuhtala, kdo da je ta tujec, kaj vender hoče in misli in kaj jo tako izprašuje? Kakor je ugibala, nič ji ni prav: s kmetov nikakor ni, — preoblečen Ljubljčan? — pa bi saj kdo videl, kedar se pripelje ali odpelje, kar še dozdam nihče ni zapazil. Spomni se, kaj je včasih čula, ko so se stari možje zvečer v kot k bokalu vsedli, in si o strahovih, povodnem, krimskem možu itd. pripovedovali, katera zadnja dva si neki tudi včasih izvolita kako človeško bitje krasnega spola. Strah in groza jo pri tej misli obide — pa — sama si jo ovrže, — to ni mogoče, to so pošasti; kako je moj tujec zal, da mu ga ni para, kako sladko in prilizljivo govori, kedar hoče!

Pri vsi sinočnji grozi si ni upala priznati, ali čutila je, preveč globoko čutila, kako čarobno moč ima čez njo, kako neizbrisno se ji je v srce utisnil, kako ji je že dolga noč, kako bo še le dolg dan do enajstih zvečer!

Pa strašna misel jo obide: morebiti ga več ne bo! morebiti sem ga sinoči preveč ujezila! Oh! Pa to ni mogoče; mora priti; na vsak način mora priti, sicer mi ni živeti! Pa kmalo pride v premišljevanji spet

Meta na vrsto. Kaj da tako po nji poprašuje, morebiti mu celo ona dopada! — pa saj je ne pozna, to ni mogoče, to bi bilo bedasto; po kaj bi potem k nam hodil, ker tako bogat in lep, kakor je, lahko vsak trenutek pri Antonu potrka; vem, da se je včeraj le šalil in me nalašč dražil. Jaz sem bila vsega kriva, da je brez slovesa odšel, jaz sem ga razžalila! — in ob blazino si briše Polonica debele solze.

Konec vse njene logike je bil nazadnje sklep: da ga bo jutri prav ponižno odpuščenja prosila, — ako bi bilo treba, tudi na kolena padla; potem pa mu v vsaki zadevi postregla, kar je najbolj ljubeznivo mogoče.

Ko začne drugi večer v farnem zvoniku enajst biti, navdajali so Polono dozdej neznani občutki, srce ji je hotelo od veselja in nemira počiti; ali pride, ali se še srdi? pa morebiti več ne pride!?

Soba je bila danes s fanti natlačena, da še ne kmalo tako; Andreja so imeli v sredi, ki je zdaj temu zdaj onemu kaj na ušesa povedal, kar bi bilo Polonico sicer nežnano mikalo, nocoj je pa vse v nemar puščala.

Ko se sliši zadnji udarec enajste ure, odpró se vrata in v hišo stopi neznani mladenič, zal, krasen, da še nikoli tako. Smehljaje se je polastil svojega navadnega prostora, in bralo se mu je na obrazi, da je nocoj prav dobre, rekel bi, skoraj židane volje. Z zadnjim udarcem so pa ravno izvrstno ubrani fantje veselo in naglo zapeli, da so se povsod pete gibati jele. Kakor se je videlo, povabil je Andrej nocoj za nek poseben namen prve pevce tudi iz družih vasi. V drugo sta zdihujočo pesem samo dva poskusila: mlad Andrejev

prijatelj iz bližnje Matenske vasi jo je „naprej“ udaril Andrej pa s svojim, prav za to ustvarjenim glasom „počez“. Pela sta tako milo, da sta vso pozornost neznanca vzbudila, ki se je dozdej strašno malo za fantovsko družčino pečal.

Ko mu Polonica navadno merico prinese, nasmehlja se ji prijazno, prime jo za levo roko in s sladkim glasom reče: „Polonica! vé m, da si huda, ker sem te sinoči zoper svojo voljo močno močno razžalil; odpusti mi, ker nisem mogel drugače! Prosim te tudi, lepo te prosim, nikar ne poprašuj več po teh rečeh!“ s slovesnim glasom zdaj povzdigne: „ker ura pride, vse se zvé.“

Resen postane, pogleda v tla, oba nekoliko trenutkov molčita, — naglo jo spet pogleda in reče, prilizljivo se smehljaje: „Polonica! daj mi desnico v znamenje, da sva spet prijatelja!“

Da se ni branila ustreči ti želji, ne zdi se mi treba dostavljati. Brzo jo dalje popraša: „Kaj pomeni toliko fantov in to petje nocoj?“

Za ljubosumno srce Polonično je bilo to vprašanje voda na njen mlin, ker danes je bila prilika, da splača včerajšno žaljivo radovednost.

„Kaj ne vidite tam-le ženina vaše Mete? Čez tri tedne, če jo mrtvoud med tem ne zadene, ne bo več Antonova, ampak mlada Štembalovka,“ poredno dostavi. — „Kar pa se fantov tiče — mrzlotno nadaljuje — jih je Andrej z nekoliko bokali nocoj sem privabil, da gredó zdaj le, kakor sem nekaj od strani čula, Meti pod okno pet.“

Ali kako Polonica ostrmi, ko tujec mahoma ustane, k fantovski četi stopi in jih nagovori: „Dober večer, fantje! Dolgo sem že želel, pridružiti se vam; nocoj se mi nekako najbolj prilično zdi, če vam je prav?“

Hrup na enkrat potihne, vsi obmolknejo, drug družega debelo pogledujejo, nazadnje le Andrej počasi besedo povzame: „Zakaj pa ne? — Kdaj smo se že sami o tem pomenkovali, pa —.“ Ni šlo več naprej, zamrznila mu je beseda na jeziku.

„O! — poprime smehljuje tujec. — Že vem, kaj mislite! Ker tako malo pijem, dvomite, ali bi vam plačal določeni ‚krst‘; pa naj vam bo najmanjša skrb!“

Obrnivši se proti Polonici, ki je osupnena za njim stala: „Ala, le gori ž njim, kolikor ga spiti morete!“

„Nocoj ni treba,“ odvrne nekako boječe Andrej, „prepozno je že, ker smo nekam drugam namenjeni, česar ne moremo odložiti. Ako se ti — ako se vam ljubi, spremi—te nas, pa se bomo zato, če je vam prav, jutri prav dobro imeli.“

„Prav imaš, Andrej! pri tem naj ostane!“ potrdijo mu vsi in ustanejo.

„Kakor vam je drago. Polonica, nà!“ in ji dvajsetico pomoli, „danes grem tudi jaz enkrat vasovat.“

Ko pridejo Meti pod okno, postavijo se v vrsto in svojega novega pajdaša poprašajo, če je tudi pevec?

„Skusil bom pomagati, le začnite,“ naglo odgovori.

Ko so bili ubrani, začnó — ali kmalu umolkne Matenski Janez, ki je zavoljo svojega tenorja po treh farah slovel in že šest let vedno „naprej“ pel. Mili glas tujčev je Janeza tako omamil, da mu je grlo kar

odpovedalo. Tudi drugi, previdevši, da le kazijo, umolknejo in pustijo ga samega peti. Ko je nehal, začno ga vsi enoglasno hvaliti in Janez sam mu reče, da se odslej svoji časti odpové, ker —

Ravno v zvoniku eno bije — vsi utihnejo, ker neznanca ni več v njih sredi, na enkrat je nezapodljivo izginil.

Andrej ga zagleda, ko je že daleč na cesti proti „bregu“ korakal. Pokaže jim ga — mraz vse strese — in tiho brez navadnega ukanja in vriskanja vsak proti domu odide.

Da je bila nocojšnja noč za Polonico še hujša, da so jo še bolj podpihnjeni ogenj ljubezni, jeza in ljubosumnost smrtno ranile, bilo bi odveč dalje izpelejvati. Dan za dnevom je gledala ob enajsti uri, ali se bodo vrata odprle, in dan za dnevom je bolj bledela, ker ni ga bilo več.

Zmiraj vesela Polonica se je popolnom spremenila — lica so ji upadla, da je bila komaj spoznati; pre-mišljeva je samotno tiho po ves dan v kakem kotu sedévala in si brisala solze iz oči.

IV.

Za vso faro po mnenji Lovričeve Micke tako važni dogodek se je uresničil: Andreja in Meto so že v drugo klicali.

Teden pred zaželjeno poroko zvečer je stala nevesta na pragu, kakor po navadi in težko pričakovala Andreja, katerega ravno nocoj ni bilo pričakati.

Akoravno je bil večer pri svitli polni luni krasen, pričelo jo je le zebsti in že se misli vrniti, kar na enkrat začuje za hišnim voglom moške korake.

Postoji še malo in pred njo stoji ne Andrej, ampak drug fant, v katerem precej „neznanca“ spozná.

Neizrekljiva groza jo obide, slišala je že pred veliko veliko o njem pripovedovati, in zase je precej uganila, kdo da je prav za prav, pa si ni upala svojih misli nikomur izreči. Hotela je ročno v hišo skočiti, pa bilo je že prepozno, ker stal je pred njo mlad in zal, da bi mu bilo težko v sedmih farah poiskati para. Z nepopisno milim glasom jo nagovori: „Dober večer, krasna Meta! Davno, davno sem te že mislil obiskati, pa nikoli mi ni bilo mogoče. Oh Meta! Koliko časa te že ljubim, predno sem te kedaj videl, povsod sem te iskal. Noč in dan si bila ti moja sanjarija in ko sem te tisti záte, — pa tudi záme strašni večer na Ižici ugledal, precej sem te spoznal ter notranji glas mi je rekel: ‚To je ona! Oh Meta! Ne morem ti popisati, kako sem ljubosumen, kako me to peče, da ti družega ljubiš. Nesrečnež! grozen nesrečnež sem jaz! ker se mi vse tako zdi, da tvoje srce le nikoli moje ne bo! — Draga Metka! Ali bi me mogla ljubiti? Gotovo bi me, ko bi vedela, kaj jaz za te trpim! Zapustil sem svojo stekleno palačo, samo da bi tebe srečno naredil!

„Več me ne veseli v svojem kraljestvu — vse me gleda in že ribe se mi posmehujejo — pojdi z mano! — Ti sama boš kraljica in jaz tvoj prvi in najponižnejši hlapec — pustila boš to borno obleko in okinčala

svojo nebeško postavo z biseri in demanti — ti boš ves svoj spol s svojim prekrasnim obličjem otamnila — vse te bo zavidalo!“

Ko je to govoril, lesketale so se mu punčice v očesih s čudovitim ognjem. Potihne za trenutek in s čarobno zapeljivim glasom spet povzame: „Draga moja! zakaj tako trdovratno molčiš? Kaj premišljuješ? Kaj ti hodi po glavi? Oh! zdi se mi, da je bilo vse moje trpljenje zastonj — ne boj se me — lahko bi te s silo odpeljal, ko bi te tako neznano ne ljubil. — Meta, čarobna Meta! čas na zemlji je meni odmerjen — ura hiti! ura hiti! — Prosim te, lepo te prosim, odgovori mi naglo, ali bi me mogla ljubiti, ali bi hotela postati kraljica?“

Kakor očarana je stala Meta na pragu in v neznanca strmela, in komaj je zadobila toliko poguma in moči, da je komaj razumljivo odgovorila: „Pustite me; saj veste, da sem že besedo dala.“

Ko to izusti, zasliši smeh — stal je pred njo isti mož, katerega je videla na Ižici, ko se je iz Ljubljane domov vozila. Z istim glasom ji zadoni na ušesa: „Žal ti bo! vekomaj žal! Kakor tvoja mati si tudi ti trenutek sreče zamudila! Kar si videla in slišala, nikomur ne povej, če ne —.“

Ni slišala več. Ko se zavé, vidi da leži Andreju v naročji.

Osupnen jo poprašuje: „Kaj ti je? Kaj se ti je pripetilo? Ko sem prišel in ti dober večer voščil, plašno si me pogledovala in na enkrat s klikom: Jezus Marija! padla v omedlevice.“

„Oh Andrej! kar sem videla, tega ti ne smem povedati, pa saj lahko uganeš, kdo je bil tù.“

„Neznanec?!“

„Bil je v navadni in pravi podobi — kar sem si že dolgo mislil, to je le vendar res — kar groza me obhaja,“ — tresla se je Meta, kakor šiba, — „če se na to pošast spominjam — bil je povodni mož!“ —

Polonica hira! Polonica ne bo več trave tlačila! šlo je zdaj v vasi od ust do ust, ker povsod so rekli, da jo je neznanec začaral. Od večera, ko je pel, imeli so ga tudi povsod za povodnega moža.

Ali drugi dan po pripetljeji pri Antonovi Meti, bila je hipoma vsa spremenjena; plesala je, skakala, se smejala in uganjala druge burke, katere izvirajo le iz največjega veselja.

Kaj to pomeni, ni nihče mogel uganiti, le stara Puhnica je zvečer pri vodnjaku pravila, da je sinoči ob eni čez polnoči pri svoji sosedinji Studenčevki, na okno trkati slišala in pri svetli luni neznanca ugledala, ki je pri oknu stal in kmalu s Polonico šepetati počel. Plašno se stara ženica okolu sebe ozre in dostavi: „Mene, jojmene! je pa pri tej priči taka groza obšla, da sem se pod odejo zakopala, da bi se bila skoraj zadušila; do jutra nisem očesa zatisnila in tako me je grelo, da je pot curkoma z mene tekel!“

Kakor je še dandenašnji na Igu navada, da dobi fant, če je brodnika sin, nov čoln za doto, dal si je tudi Andrej, kakor samostojen gospodar, že pred tremi tedni, drago novo ladijo na Vrhniki napraviti. Vse tri tedne so se že veselili dneva, da pojdejo po njo.

Drugi dan po neprijetnem dogodku pri Meti je bil za vožnjo odmenjeni čas. Ob osmih zjutraj je bilo že pri Andreji polno tovarišev, ki so vsi židane volje tudi godce pripeljali s seboj. Vedro vipavca je bilo na mizi in vsak si ga je točil, kakor je hotel; le Andreju se ni nič kaj ljubilo. Proti desetim zaupije Matenski Janez: „Ala, fantje! zdaj je čas, da odrinemo, če hočemo do polunoči doma biti. — No, Andrej, kaj se pa ti držiš, kakor bi ti bila puta kruh snedla?“

„Meni ni danes nič kaj prav,“ počasi in ves zamišljen Andrej odgovori, „pa kaj se bom hlinil, po pravici vam povem, jaz se povodnega moža bojim.“

Hohoho! zakrohotajo se vsi že dobro vinjeni.

„Andrej! pa ti Andrej,“ reče Lovričev Francel, „ti se upaš kaj tacega izustiti! Ti, ki si vse vode na Kranjskem in Hrvaškem po noči in po dnevi prebrodil! Gotovo so ti moja teta kaj natvezili. — Veš Andrej, če pa ravno pride, še bolj nam bo všeč, danes ga bomo pa mi prevračali, godci bodo pa zraven godli! — Ala Andrej! že velja!“ in poda mu poln korec vina.

Andrej se posili in ga na dušek izprazni, vstane in jih pokliče: „Deset je preč, pojdemo na breg!“

Lepo je luna svetila, in nebo je bilo jasno; le za Krimom je majhen temen oblak visel, ko so se Ižanski fantje ukaje in vriskaje proti polunoči z Vrhnike spet proti domu podali. Naredili so, da je moral po Ljubljanici doli Andrej v svoji novi, lahki ladiji, kakor vodja, veslati pred njimi.

„Bil si,“ reče Lovričev Francel, „zmiraj naša glava, čez par dni neha za te zlati, fantovski čas; torej uživaj danes zadnjikrat to čast!“

Zvrstili so se: Andrej sam naprej, za njim godci, potem pa drugi fantje v štirih čolnih.

Pa kmalu se začne majhni krimski oblak tako razširjati, da je mesec popolnoma zakril; v pol ure je bilo povsod tako črno, da je vsakdo komaj roko pred seboj videl; hud piš se zasliši in strašna burja prične razsajati. Priveslali so ravno do tako imenovane „velike vode“. Pri taki temini in burji je le vsakdo na svoj čoln pazil, sosed sosedu tako ni več razložil in nobena beseda se ni več razumela pri takem vriši in piši. Ko do Ižice priveslajo, zasliši vsakdo trikrat strašen glas, ki se je burji vkljub kakor grmenje po celi planjavi razlegal: „Ura bije, človeka pa ni!“

Na to pa burja tako razsajati prične, da so se fantje v čolne ulegli, da bi jih v vodo ne pometala. Mahoma se je vsak streznil, molil, križal in vsak trenutek povodnega moža pri krmi pričakoval.

Posamezni čolni z dvema ali tremi fanti so še le zjutraj do „brega“ pripluli, vsakdo misleč, da so tovariši še zadej. — Ob sedmih zjutraj se vsi pri Štembalu zberó. Vsi drugi so srečno z godci vred do doma prispeli, le Andreja ni bilo nikjer! Strašna misel je vsacega prešinila, pa nihče se je še ni upal izreči.

Brez ovinkov, kakor bi mignil, so spet vsi na „bregu“ in grejo iskat. V poldrugi uri pridejo na „veliko vodo“. Strašen pogled! Pri vsakem kraji Ljublanice najdejo kos čez pol razklane nove Andrejeve

ladije! Andreja, ne živega, ne mrtvega ni bilo takrat, ne čez leto in dan in nikdar več najti mogoče.

Pri Studenčevih so našli sredi hiše to jutro mater mrtvo, katero je, kakor je vrač rekel, mrtvoud zadel, Polonica je pa izginila; znamenje, da so se čudne reči godile. Razun stare Puhnice ni nihče vedel, kaj je prav za prav bilo. Ona se je tako prestrašila, da so jo morali drugo jutro precej spovedati in obhajati. Da umrla ni, ni skoraj treba dostavljati. Čez dva dni je že pri vodnjaku pripovedovala:

„Komaj sem dobro zaspala, slišim, — ob enajstih je moglo biti — godce, hrum in ropot; moje okno se je pa svetilo, kakor bi se bilo pri sosedovih unelo. — Hipoma po konci skočim in kaj vidim?! še zdaj me groza sprehaja, kedar se na to zmislím — v kotu sta sedela povodni mož in Polonica na čudnih, lesketečih stolih. On je bil sicer v obraz, kakor smo ga poznali, le oči so mu plamtele kot bakle; ogrnen je bil čez hrbet s plaščem od ličja, na katerem so bile zlate in sreberne školjke pripete, na glavi je imel krono od močvirskega mahú, v kateri so se svetili biser pri biseru, demant pri demantu. Polonica je bila nekako vsa v stekleni obleki, kjer so se zeleni, rudeči, višnjevi, rumeni in z eno besedo, kamni vsake baže vrstili tako, kakor jih imajo škof in velika gospoda v prstanih. Kar je bilo pa njegove rodbine, strežajev in godcev skupaj, tega mi ni moč popisati, koliko jih je bilo in kakošni so bili. Le to sem razložila, da so bili prvi strežaji mladi, zali fantje, samo da so imeli namesti rok in nog račje ščipalnice in račji rep; ženske so

bile na pol ribe in so se vile kakor kače; godci so imeli kljune in so vsi na ribah jezdili in Bog sam vé, kake pošasti so bile tu zbrane. Vse se je, to sem videla, Polonici priklanjalo. Proti eni so se napravljali za odhod. Že so se v vrsto postavili, bakle prižgali, kar zagledam staro Studenčevko, kako pred svojo hčerjo kleči in jo s povzdignenima rokama prosi — gotovo, kakor se mi zdi, da bi ne odšla — pa Polonica je mrzlo odkimovala. Ko se nazadnje oba za odhod vzdigneta, zgrudi se stara in obleži, kakor so jo zjutraj našli. Počasi se je pomikala procesija proti „bregu“, in ko so bili že daleč, radovedna okno odprem in glavo skozi pomolim; ali kdo si more misliti, kakšen strah me obide, ko se zadnji sluga obrne in proti meni pomoli svojo ščipalnico, ki mu sproti rase in kmalo meni do nosa pride. Od tistihmal se do jutra nisem več zavedela; Bog bodi zahvaljen, da sem še tako kmalo okrevala, ker to ni šala!“

Meta je ostala samica.

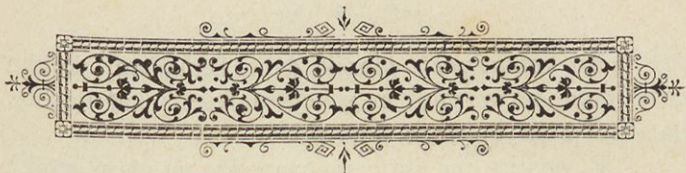
Dandenašnji se pa, kakor pravijo, od tistihmal, kedar po noči „velika voda“ kakega čolnarja požre, trikrat plakajoči glas zasliši: „Ura bije, človeka pa ni!“

Maščevanje usode.

Povest iz domačega življenja.

Maščevanje usode.

(Povest iz sedanjega življenja.)

Non c'è torto che scusi un tradimento.
Metastasio.

I.

Ylak z Dunaja se je pripeljal ob desetih dopoldne v Poljčane in četrť ure obstal, da odsedejo popotniki, ki so bili namenjeni na bližnjo Slatino ali pa v sosedno Hrvaško. Poljčane, same na sebi, so mi-kaven kraj spodnjega Štajerskegã. Hiše so sicer raz-tresene, večinoma lesene in s slamo krite, le okoli kolodvora jih je sedaj nekaj lepših iz zemlje zlezlo vendar je kraj prijeten. Poštni vozovi so se pripravljali dohodnike spraviti dalje, ker bilo je sredi junija in začetek topliškega kopanja in družih zabav. Se ve da je bilo skoraj vse na Slatino namenjeno, ki se sme zdaj, kar zadeva obilnost in elegantnost gostov, slovenski Kissingen imenovati, ker v prvem sta za ta čas laški in nemški jezik našega tako spodrinila, kakor v zad-njem nemškega francoski in angleški.

„No konduker,“ zaupije debel Dunajčan, „koliko časa bote še upregali in zaboje nalagali, kaj mislite, da smo prišli Poljčane kupovat.“

„E, pustite me, sam ne vem, kje mi glava stoji,“ zavpije plešast možic, ki je ves spehan k poštnemu uradniku tekel.

No, je pa ta surov; kaj tacega se more samo na Štajerskem dobiti,“ zarenči spet Dunajčan.

„Treba bo ta škandal v pritožno knjigo upisati,“ obrne se zdaj ves razkačen k trem drugim gospodom.

„Niks dajč!“ odgovori mu eden mrzlo, svoja soseda pomenljivo pogleda in vsi trije se mu v obraz na glas zasmejajo.

Proklete italijanske duše, dobro vas je Radecki naklepal; gotovo niso bili vsi tako smodnika vredni, kakor vi trije; pa le počakajte, vislicam tako noben ne uide!“ renčal je Dunajčan, ki bi bil po običaji svojih rojakov na vsak način rad s komur si bodi pogovor začel. Jezen teče zdaj v pisarno, naj mu denar nazaj dadó, ker ni zato plačal, da bi se tu dolgočasil.

Pa tudi uradnik možiceljnu hrbet pokaže in flegmatično zagodrnja:

„Potrpite! kmalo bo vse v redu! — konduker, posebno kočijo za Oroslavje?“

„Da, da, da, — prosim št. 5, ki je najlepši voz, kjer so sedeži na novo z žametom prepreženi; — ker po pravici reči — oh sam ne vem, kaj sem mislil povedati — toliko je danes opraviti, — toliko! — toliko! Dunajčan mi ne da mirú, Lahi me skozi očala merijo, — pa res, kaj sem že —

„Joško, danes vam je pa gotovo kaj posebnega v roke padlo, ker ste tako zmešani; povejte mi saj, kdo pa vendar posebnega vozú potrebuje?“ vpraša radoveden uradnik.

„Ravno to, ravno to sem vam mislil naznaniti; dve krasni dami, to vam povem, to je lepota, kakor majka božja Bistriška.“

„Katero mislite?“

„Visoko s črno mantiljo.“

„Haha! Joško ste li pijani, ta jih ima že najmanj pet in štirideset na hrbtu.“

„Pa ima lepo belo kožo, nežne majhne ročice.“

„Ki se znajo na čuden način z grčavimi Joškovimi sprijazniti,“ dostavi sarkastično uradnik.

„Gospod, vi me ne razumete, ali pa niste prav videli, jaz mislim ono —

„Gospod, ali bo mogoče kočijo posebej dobiti, ki nam jo je kondukteur — pa res, saj je tû — obljubil,“ zasliši se za Joškom ženski glas.

Naglo se on za kapo prime, do tal pripogne, kakor kitajski mandarin s tremi gumbi pred mandarinom s šestimi. Znamenje, da so pri Jošku kolesa že dobro namazana.

Imela je črno mantiljo, bila je srednje postave, podolgastega obraza, samo da jih je imela najmanj že štirideset za seboj; iz vesoljnega potopa nekdanje lepote so ji temno-rujave oči ostale, ki so brzo sem ter tje švigale.

„Koliko oseb?“ vpraša uradnik.

„Dve.“

„Prosim za imeni, da Vas upišem.“

„Kaj ni tako vse jedno, če plačamo?“

„Prosim, milostljiva gospa, moramo biti poroki za blago, ki nam ga izročite — moram se potlej izkazati, odgovornost je velika.“

„Precej bom tù!“ Pri teh besedah naglo odide na dvorišče k svoji — na videz — družbenici, in nekaj časa tiho šepetati.

„Joško, pa vendar te niste mislili, ta ima črno mantiljo!“ vpraša tiho uradnik kondukterja.

Ne, Bog me obvaruj tega, saj vendar še nisem oslepel, hvala bodi Bogu! To je njena pajdašica ali morebiti hišina. Ko ste z vlaka stopili, imeli ste mantilje na rokah, pa ste jih, kakor vidim, zdaj spremenili. Ona, ona, to vam je krasota, pa je zdaj z gostim pajčolanom preprežena; — po pravici reči, gospod, to more biti kaj visocega, res ste poprej uganili; kaj ta-cega se mi že deset let ni pripetilo.“ — Vzame cekin iz žepa in ga pokaže uradniku.

„Povejte mi, katerega kralja je ta podoba, teh črk ne poznam.“

Uradnik ga nekoliko časa pazno ogleduje in zakliče:

„To je ruski zlat rubelj, najmanj deset goldinarjev vrednosti; le pogledjte tu podobo, pravi car Miklavž, saj sem ga na Dunaji videl. To more biti kaj posebnega — mrmra záse — kaj bo zdaj na Hrvaškem delala, v hrvaških toplicah!? kamor vendar noben pošten človek ne zahaja. Hm! Hm!“

Prosim, gospod; mislim, da je dosti ime moje gospé, ker sem jaz le njena pajdašica“, ogласi se spet isti ženski glas.

„Prosim!“

„Grofinja Matilda Lokavska.“

„Hvala, dobro je!“ — in naglo zapiše.

„Bo li kmalu napreženo?“

„Prosim, lepo prosim, še pol ure potrpite, ker je šel postiljon v vas boljših konj iskat.“

„Kam bi se šlo za ta čas najboljše na sprehod?“

„Ako je grofinji drago, tû doli po veliki cesti, tod je najlepši prizor, stranska pota so slaba.“

„Hvala, priporočujem se za ta čas.“

Uradnik godrnjaje smodko zapali in je že drugi klinček prižgal, ko mu spet Dunajčan pomigne. Pa ni utegnil ga zapaziti, ker mimo pisarnice je zašumelo in uradnik je debelo strmel v veliko, veličastno postavo z belo mantiljo, o kateri mu je Joško pripovedoval. Oči je napenjal, da bi gosto zagrinjalo predrl, pa vse zastonj.

„Ta-le je! Ta-le je!“ ogласí se eden Lahov, ki so se zdaj kolodvoru približali.

„Pa ne gre na Slatino?“ vpraša drugi tovariš.

„Ne, slišal sem, da gre v neke hrvaške toplice, kamor ne gre noben drug, kakor kak kmet si kri puščat. To jo mora kaj posebnega tje vleči, ker le enkrat sem bil za šalo v Sutinskem, kamor debeluhi zahajajo, da bi shujšali, pa to vam povem, ne grem več v ta hlev, ko bi mi ban hrvaški sam stregel“ — godrnja tretji.

„Veste kaj, jaz bi pa šel za njo, ko bi vedel, da je res tako krasna, kakor konduktar trdi; to bi bilo veselje, živela bi kakor goloba,“ reče spet prvi mlajši.

„Ajdi! gospodje, za vas je voz pripravljen, saj greste na Slatino, — ne?“ vpraša Joško Lahe v taki italijanščini, kakor jo po navadi vsak doslužen avstrijski vojak tolče.

Pridrdrá navadna poštna kočija, pred katero so bili trije mršavi konji upreženi. Spredaj k postiljonu se Dunajčan usede, v kočijo pa laška družina, kmalo je bilo vse urejeno in odpeljali so se. — Dunajčan je spet svojo togoto pozabil, obrne se spet k laškim sosedom in poskuša, da bi vendar katerega ujel, ki bi hotel njegov životopis poslušati. Pa ni še dobro izgovoril, ko se po veliki cesti ropot začuje, kakor bi truma konjikov nasproti jahala.

„Kaj je? kdo pride?“ vpraša eden Lahov postiljona.

„Oh pomagajte! Kozaki! Kozaki!“ zasliši se ob enem ženski glas, ki je skoraj obupajoče na pomoč klical. — Postiljon ustavi in Lah z voza skočijo gledat, kaj da se godi, ali bo morebiti po šegi srednjega veka kako nežno gospodično braniti proti zmaju ali kaki drugi pošasti.

„Kako lepa! Kako krasna! so vsi trije nehote enoglasno vzkliknili in zrl v blede lice tiste ženske z belo mantiljo, katere lepoto je Joško tako hvalil. Gosti pajčolan, ki jim jo je do zdaj zakrival, bil je odgrnen in blede je naslanjala glavico pajdašici na na prsa, ki jo je gladila in tolažila, da ni nič, da so

navadni avstrijski konjiki, da so ulanci, ki so le zavoljo sulic kozakom podobni.

Med tem je tudi dospela četa ulancev, katere je vodil mlad lajtnant. Radoveden sam obstoji in skoraj začaran zre v premično podobo, pa nima časa se dalje muditi; hajd naprej! se je spet zakadilo in kakih dvajset jezdecev je kmalo izpred oči izginilo.

„Oh, zmiraj se bojim, kedar avstrijske ulance srečamo, ker so zavoljo sulic tako ruskim kozakom podobni. Moja gospa kozakov ne more trpeti in če le konjika s sulico zagleda, misli, da so kozaki in to je zánjo strašna misel. Gospodje, kakor vidim, ste vi Lahi in ona je prava Polakinja; toraj bote žalostne spomine lahko razumeli,“ reče njena pajdašica zamaknjenim popotnikom.

„Prosim, gospodje, to ni poseben voz, to je pošta,“ zarenči konduker. Usedejo se in spet je vse v redu, tiho in mirno; navadno čenčanje jim je prešlo, vsakdo je bil zamišljen in primerjaval je lepoto zdaj s to, zdaj z drugo madono, katere so nekđaj slavni laški slikarji naslikali.

Matilda Lokavska je bila res lepota, pa lepota nenavadna. Ni bila cveteča deklica v šestnajstem ali sedemnajstem letu, ki se še le razvija, ki je še le razcvetela. Ni bila več deklica, ki še sveta ne pozna, kateri se še vse nasproti smehljá, ki hrepeni po tistem tako sladkem čutu, ki se prva ljubezen imenuje. Ni bila več deva, katero prva lirična pesem navduši, kateri serenada nobene noči več mirno prespati ne dá. Prešli so pri Matildi v večnost že davnej ti čutljeji sladke

noreče mladosti; odklenkale so ji že davnej vse te nade hrepenečega srca, imela je že za seboj životopis.

Barva lic, katero so nekdaj na kratko zaznamovali z besedami: bela je kakor sneg in rudeča kakor kri, je izginila; bleda, bleda, jako bleda so lica postala.

Ni bila več v tisti dobi, kadar zamaknjena pri bistrem studenčku obstaja in posluša, kako nežno šumlja in kako prijetno tičice po šumah žvrgolé. Spadala je, rekel bi k drugemu oddelku lepot krasnega spola, kjer že mikavnost nadvladuje, ker imela je tudi že čez pet in dvajset let. Bila je Matilda ena tistih lepot, ki se včasih, pa le redko nahajajo med vsakdanjimi obrazi salonov. — Bralec! gotovo se ti je že prime-rilo, da si bil po zimi na „jour fixe“, na ples kam povabljen. Če je bilo pred pustom in če si bil dober plesavec, gotovo se ti je že naprej gnusilo tlako delat iti. Pred si se šel s kupico dobrega vina krepčat — če si plesavec — ker žalostna misel te obhaja, kedar se spominjaš, da bo morebiti treba rejeno hčer hišne gospodinje v valčku ali celo v hitri polki kakih pet in dvajsetkrat tirati okoli. Devet odbije, zadnji čas je, da si kakor hraber vojak na odmenjenem prostoru in da se hišni dami za vselej ne zameriš. Klavern in potrtega srca se spraviš na pot, skoraj krvave kaplje rosijo ti lica. — Salon je prepoln, gospodične ovenčane in nališpane si z rutami od muselina pot po prvi polonaise brišejo, — vesel si, že misliš, da ne bo nocoj nobene tlake in se greš naglo s cilindrom v desnici hišni gospodinji poklanjat. Uljudno ji roko poljubiš in

nekoliko za take prilike običajnih besed mrmraš za izgovor, da tako pozno prihajaš. Smehlja je ti gospodinja rada odpusti — pa že se — o joj! — drug glas za njo zasliši. Devetnajst let stara Pepi, najstarejša hišna hči, te že opominja, da bi bila kmalo zavoljo tebe prvi ples zamudila, kako te je težko pričakovala in tebe le ni bilo — kako je bila huda itd. — pa da ti le z enim pogojem odpusti, to je: — — Pa naglo besedo poprimeš in udal si se za valček. Sicer Pepi ni grda, celo mi-kavna, ko bi ne bila v život taka donda. Po neznanem cilji in konci hrepenečega, lirično-sentimentalnega mladeniča bi še utegnila uneti, pa če je človek, kakor Francoz pravi malo „roué“, se je pa pred ko mogoče rešiti hoče. Na enkrat godba začne, na ušesa ti doni prazna Strausova kompozicija, glavo poveseš, greš po svojo Pepi in udaš se, kakor pošten, za muko pripravljen kristijan v nemilo usodo. Gneča je velika, ker pleše čez petdeset parov, vidiš vse polno novih neznanih obrazov in pri vsakem trenutku pazno pred seboj na tla pogleduješ, da bi prednikom na noge ne stopil. Na enkrat se ti nekaj nasproti zabliska, pogledaš v kot pri bolj temnem oknu in vidiš žensko črno-svilnato oblečeno, ki kraj okna na desnico naslonjena sedi, na videz mrtva za vso šumečo družčino, utopljena v spomine preteklih, za vekomaj oddaljenih časov. Na enkrat se sam iz svojega dolgega časa zbudiš, „touro“ za „touro“ kakor lesen se zmiraj mimo okna vrtil, samo da bi še enega tacih pogledov dosegel. Vsega te gane premična prikazen, ki ima gotovo deset let več, kakor Pepi. Ali nepopisna nežnost kože njenega obraza, bleda,

skoraj upadena lica, velike, roseče, modre oči in črni gosti lasje v navadni prosti, zraven pa okusni frizuri te za ves večer začarajo. Pepi te že po dvakrat, tudi trikrat vpraša, predno ji kaj odgovoriš, in komaj se je znebiš, naglo se kotu pri oknu bližaš in za prvo kadriljo prosiš. Neizrekljivo čarobno oko se v te upre, debelo te pogleduje, kakor da bi ga bil iz globokih sanj zbudil in šele čez nekoliko trenutkov ti lepa žena s samo besedo: da — obljubi. Strahovito dolga četrť ure preteče, k kadrilji muzika zaigrá, srce ti že dolgo, dolgo ni tako hitro bílo, kakor zdaj — in ko bi se vprašal zakaj, odgovor bi si sam dolžen ostal. Roka se ti strese, ko neznanko za levico primeš in se v vrsto Pepi nasproti postaviš. Začaran jej zreš v oko, rad bi ž njo pogovor začel, pa tvoja premična plesalka je vsa razmišljena, komaj te posluša, njene misli se vse kod drugod sprehajajo in to te še bolj mika — pa kadrilja, sicer za prave plesalce najdolgočasnejši ples, je na enkrat pri kraji. Sprevediš jo spet na njeno mesto pri oknu, mrmraš nekoliko besedi za zahvalo, pa njej se zdeha — hočeš ji roko poljubiti, pa je zastonj iščeš, ker jo je že davnej odmaknila. Spet se nasloni in melanholično zre skozi okno, sama, čisto sama v tej veliki družini, ker ni tu srca, da bi zanjo bílo, ki bi njene tuge in muke razumelo. Večer, bralec, je potem zate preč, nehoté se ti vedno predstavlja ta krasna in ob enem tako prosto opravljena žena, ker ti v vsaki gubi brez lišpa pravo elegancijo predstavlja. Sili se ti pred oči mična povest Rusa Turgenjeva: „Trikrat sem jo srečal in nikdar spoznal“. Pepi, Marija, Ana in kakor

se vse druge mladenke imenujejo, pozabiš in misliš le na damo v črno-svilnati obleki.

In to bi bila, ko bi se ti bilo to v Varšavi primerilo, grofinja Matilda Lokavska.

„Prosim, vse je že v redu, konji so pripravljeni, postiljon čaka na povelje, če ste pripravljeni, milostljiva grofinja, lahko precej odidemo,“ tako nagovori Joško dami, ki ju je povsod iskal, da bi odrinile.

„So li kozaki že odšli?“ preplašeno grofinja vpraša.

„Kakšni kozaki?“

• Ni nič, ni nič, ulanci so mimo šli, in moja gospodarica jih je imela za kozake, katerih ne more trpeti,“ odgovori tovarišica, „prosim, prinesite kupico frišne vode in potem, če je vse naloženo, lahko precej odrinemo.“

Čez četrť ure postiljon zatrobi in posebni poštni voz je odrinil proti Hrvaškemu.

II. “

Vse to se je godilo kmalo po letu 1849, v tistem času, ko je Hrvaška ravno svoje fevdne verige razdrobila. Kakor je pod fevdnim ustavom vse v vsaki zadevi neizmerno zaostalo, ostale so tudi toplice, katere se v hrvaškem Zagorji skoraj na vsakih pet korakov nahajajo, popolnoma v antudiluvijanskem stanju. Krapina, Sutinsko, akoravno obdarovani z izvrstnimi vreli, sta vendar le bori postaji za goste; človek včasih pred dežjem v zavetji nisi; najboljša in najlepša je Stubica sredi Zagorja z jako vabljivo in prijazno okolico. Škof

Vrhovac, katerega lastnina je bila, je dal hišo za goste sezidati, ki je še dandenašnji rumeno pobarvana in kaki majhni kosarni podobna. Za hišo se razprostirajo lepe zelene livade do vinogradov in gozdičev, ki klance in griče Zagorja kinčajo. Spredej je bilo videti, da je bil tu njega dne drevored, ki je bil pa zdaj ves zane-marjen in z malim grmovjem zaraščen. Po drevoredu se je prišlo v staro, pobeljeno kapelo, kjer je bilo za altar veliko s pajčevinami prepreženo razpelo na steno pripeto. Videti je bil še „porčehen“, kjer so nekdanji grofi Sermaži mašo poslušali, pa današnji dan bi nikomur ne svetoval, se nad njim ali pod njim gibati, ker bi utegnil vsak trenutek svojemu odločenemu prostoru odpovedati se in se za vekomaj podati v pokoj.

Toplice so le kmetje zagorski obiskovali in si s kopanjem vred kri puščati dajali; in tu bi si lahko predstavljal reko Nil, ko je bila v kri spremenjena, kader je vrelec ves pobarvan pritekel iz toplic. Najimennitnejši gost, ki je sem zašel, je bil hrvaški slivar. Pa vprašal boš, bralec, kdo je hrvaški slivar?

Če te je katerikrat sreča zadela pred letom 1848 v kako hrvaško župnijsko skupščino priti, začul si čudne krike, mislil bi, da so se volkovi iz slavonskih gozdov pritepli glasovat za tega ali tega kandidata pri županijskih službah. Bili so ti volkovi bôsi plemiči s kmetov, ki so z magnati vred določevali po tako zvanem „starodavnem ustavu“ usode domačije. Vem, če si se le količkaj v naši južni zgodovini ogledoval, imaš še dobro v spominu glasovite Turopoljce. Ker pa ti z vsemi državljanskimi pravicami obdarovani

plemenitaši niso v gradovih in palačah stanovali, temveč v lesenih, z blatom namazanih kočah, katere je večidel svinjak obdajal, imenovali so jih ljudje šaljivo: Slivarji. Večina izmed njih ni nikdar prodrla v skrivnosti, ki jim branje in pisanje pravimo. Če je bil pa kdo tema umetnostima kos, ali da je celo dijaški, to je latinski govoril in staro-ogrsko pravo dovršil, bil je pa že velik slivar in služba velikega sodnika mu gotovo ni odšla. Če je pa spadal k kvintesenciji vseh slivarjev, prvoval je med njimi, ker govoril je tudi nemški z ogrskim naglasom in brez artikelnov, francoski za silo, imel je lase po najnovejši šegi razčesane, puščal si je dolge nohte, hodil je vedno elegantno opravljen in v prsih je nosil večji ponos, kakor kateri si bodi španjski grand. Le, če si se o zemljepisni ali celo o povestnici v resen govor ž njim spustil, ti je trdil, da ima Kranjsko pet milijonov prebivalcev, da leži Italija poleg Črnega morja in da so Robespierre še le leta 1848 v Parizu ustrelili.

Eden prvih zastopnikov te baže hrvaškega plemenitstva je bil Jurij Bornimović. Imel je lepo črno brado, s katero se je med vsemi dikami svojega trupla najbolj ponašal. Velike svetle oči in dolg po orlovo zakrivljen nos mu tudi niso škode delali, kadar je naskakoval srca krasnega spola, pri katerem je bil vrlo dobro upisan in zavoljo svoje sreče jako na glas. Kolikokrat se je po uspehu sam seboj zadovoljen smehljaj in v brado godrnjal:

„Vse bi bilo v redu, ko bi bilo le enkrat mogoče mojo mošnjo jetike ozdraviti; ali tù ni nobenega leka.

Danes sem spet travnik za šest sto goldinarjev prodal, nekaj menic rešil in družih dolgov poplačal in že je ene ničle zmanjkalo in kaj mi je šestdeset forintov!

Danes bo bal v streljani; pride Amalija, Lenčika, Reza itd., pa še za šampanjca ne bo dosti!“

In tako je večkrat s seboj govoril; zakaj večkrat se je pripetilo, da je bil kak Bornimovičev travnik ali gozd, ali njiva na bobnu; in da sta se mu zmiraj šampanjec in bordeaux bolj prilegala, nego hrvaška zelenika, kdo mu bo tega zameril. — Bil je iz stare rodbine.

Kedar je včasih s ponosom gospem začetek Bornimovičev razlagal, nikoli jih ni pozabil povabiti na svoj gradič gledat staro, z lepimi podobami prepletenu rjuho, s katero se je po navadi njegov praded v osmem stoletji po noči odeval! Če se ga je pa Jurij včasih preveč nasrkal, unel se je v njem tak aristokratiški ponos in se je tako napihoval, da razun grofa in barona ni nobenega več poznal. Župnike in dekane, ki so bili skoraj vsi kmečkega rodu, pa so jih takrat tudi med plemenitaše šteli, je kar piškurje, ščinkovce, vrabce itd. imenoval, akoravno je njihovo vino z veseljem pil. Če je pagata ali celo škiza ugledal, začelo mu je srce hitreje bítí, ni mu dalo več mirú, usedel se je in igral tako strastno, da bi bil v nesreči celó svoj najlepši kinč, brke zaigral. Ali do tega ravno ni nikoli prišlo, toda marsikatera njivica je izginila iz gruntnih bukev njegovega nekdanjega lepega posestva. Bil je zraven tega tudi neznanó častilakomen, pa ne za povzdigo domačije, temveč da bi bolj svoji jetični mošnjí

pomagal, v krasnejši surki po salonih parado delal ali celo katerikrat, kar je bilo sredotočje njegove fantazije, baron ali grof postal. Ker kakšna čast je: veliki sodnik biti, za kar je bil že tako brez vse brige po starodavnem ustavu rojen! Leta 1848 so bili vsi slivarji, kakor stari s privilegijami obdani plemiči madjaroni, ali Bornimović si je mislil, hajd, zdajle je čas, če si hočeš pomagati in postal je „Ilirac“. Tudi je spravil vse kmete svojega okrožja na noge, da so šli s kosami oboroženi čez Dravo, ker naredil ga je ban Jelačić za polkovnika narodne straže. Pa mala mu je bila skrb za vaje in urejenje svoje čete, le z lesketečimi žnorami preprežena oprava mu v njegovi novi časti noč in dan ni pokoja dala. Da jo je pred Perczelnom prvi čez Dravo umaknil in se potem v Varaždinu v svetli polkovniški opravi razkazoval, sam nikdar rad ne omenja.

„Da,“ pravi, „ko bi bil jaz Perczelna navihal, zdaj bi bil lahko ban hrvaški, tako sem bil pa nesrečen, skoraj ves imetek sem za narodno reč potrosil in zdaj mi je domovina tako nehvaležna, da mi še službe sodnika ne privošči! — Prokleti Švabi!“ Tako je vedno svoje pomilovanje zapečatil.

Pa kdo poreče, zakaj ni Bornimović, ker je bil le vendar lepo zraščen in brez oporeke mikaven mož in nekdanj zelo premožen slivar, pri krasnem spolu sreče poskusil in golobičice s vsaj sto tisoč forinti v svoje zanjke ujel? O, tudi tega ni zgrešil. Komaj je staroogrsko pravo zgotovil in posestvo svojih dedov slivarjev prevzel, je že, še ne popolnoma štiri in dvajset let star, lepo mlado nevesto z Madjarskega v svoj

gradič pripeljal, da bi skupaj kakor par grlic, kraljevala. Še kot mladenič se je strastno zaljubil, se pod okni po noči in po dnevi sprehajal in toliko časa zdihoval, da jo je snubil in dobil. Bila je njegova Emilija ali Milči, kakor jo je takrat imenoval, še le osemnajst let staro, jako nežno zidano bitje, ki je vse notranje napake Jurijeve prezirala in le vnanjega prelepega Bornimovića strastno ljubila. Zakaj, veruj mi bralec, če si še tako izobražen, bistroumen ali celo učen, pri tem pa ne od nog do glave kakor igračica, si vedno izgubljen, če se le lepo friziran komí ali celó tenko prepasan lajtnant prikaže; ker kesanje pride poznej.

Jurij in Milči sta se v Čislavci — tako se je posestvo Bornimovićevo imenovalo — od začetka kar začarana gledala in poljubovala; pa to je le kakih pet mesecev trpelo, potem se je živi Jurij spet iz svojih sanjarij zdramil in se spominjal srečnih študentovskih časov, kako so se na večer v krčmi skušali, kdo ga bo več nosil. Tudi ni pozabil gesla spojih pradedov, ki so bili, kakor je trdil, pravi stari Hrvatje: da človek ne živi samo od ljubezni in zdihovanja, ampak tudi od dobrega hrvaškega vina! Začel je spet svoje sosede posestnike in župnike obiskavati, kjer so ga vsi z neizrekljivim veseljem sprejeli, ker burke uganjati, kako kosmato v spodobni obliki povedati, ni bil nihče Juriju Bornimoviću kos.

Milči, kaj tacega nenavajena, je od začetka zdihovala in solze točila, ko se je presrečni Jurij ob polunoči domu primajal, in ga skrbno popraševala, kaj da to pomenja?

„Kaj tebi mar, žena? kaj misliš, da bom zmiraj doma v kotu tičal?“ ji dragi Jurič pijan kakor sod odgovori, se godrnjaje sleče in v postelj uleže.

Pa prišla je tudi na Bornimovića vrsta, da svoje gostoljubne sosede enkrat pogostuje, kakor se spodobi. Ob desetih dopoldne so z rakijo pričeli in jo potem po starohrvaški šegi do družega dne zjutraj vlekli, da so par sodov močnega Okičanca izpraznili. Milči, utopljena le v lirične pesmi Petöfy-ja in v romane Viktor Hugo-ta, je skoraj same groze medlevala, ko je videla, kakšen je zdaj njeni nekdanj tako sentimentalni Jurič, ko se je v starohrvaškega kučegazdo spremenil. Zvečer je izginila, ni je bilo več videti, kar je Juriča zdaj vpričo svojih gostov strašno zbadalo in grizlo. Drugi dan, ko je zadnji pajdaš odšel, se mu še le razkačena Milči prikaže. Prvikrat mu ni besede privoščila, pa tudi Jurič ni po starohrvaški — česar ni nikdar pozabil dostaviti — nobene šale razumel. Akoravno je bil nekdanj tako zdihujoč in je še zdaj francoski dosti dobro govoril, le venčdar po običaji svojih starohrvaških očakov — kar je spet dostavil — za palico prime in — — — — štiri tedne pozneje sta bila Jurij in Milči po razsodbi ločena.

Milči je šla s srcem, do smrti ranjenim nazaj k svojim starišem na Ogrsko, Jurij je pa ukal in žvižgal od veselja, da je spet sam gospodar v hiši svojih pradedov.

Proda zdaj prvikrat najlepši travnik za pet tisoč forintov v srebru in gre, kakor je sam pravil, svojo jezo in tugo topit v Baden-Baden in Homburg. Tu jo

je topil toliko časa, da je čez pet tednov spet suh v Čislavec pridrdral. Po vojni leta 1848—49 je v silovito zadolženem gradu pradedov svojo žalostno usodo premišljeval: Spred in zad na cente dolga, nobene službe, nobene časti in v nogah putiko!

„Ruiniran mož sem! domačija in ženske so me na kant spravile!“ melanholično nekdam tako lepi Jurij zdihuje.

Spravi okoli sto goldinarjev skupaj in se poda pobitega srca v Stubico svojo putiko ozdravljat — Helgoland, Kissingen, vi ste predaleč! V štirih tednih je spet popolnoma čvrst ali pa tudi vsled dolgega časa mrtev. V teh prokletih „slivarskih“ toplicah, kakor jih je sam proklinjal, je že večkrat premišljeval, kaj bi bilo, ko bi vsemu konec storil. — Pa tudi ti štirje tedni so na zadnje brez družčine pretekli in od veselja poskakovaje se poda k oskrbniku račun poravnat. Pa ravno takrat stopi iz Oroslavske pošte uradnik v sobo in poda staremu oskrbniku debelo zapečateno pismo, ki se je tako glasilo:

Slavno oskrbništvo Stubiških toplic!

Čez tri dni se pripelje k Vam grofinja Matilda Lokavska, ki je že dolgo želela, lepo hrvaško zemljo videti na lastne oči. Stubiške toplice so ji bile zato nasvetovane, ker so sredi Zagorja, dosti prostorne za dva ženska gosta, ki le po miru in pokoju hrepenita. Včasih ima grofinja malo ekscentrične misli, kar naj Vas pa nikakor v vašem navadnem dnevnem redu ne moti. Sicer pa podpisani prosi, da ji vsekako postre-

žete, ker na račun se ne bo gledalo. Tudi prosim, da tega pisma nikdar ne omenite. Vaš ponižni sluga

Grof Aleksander Rostov,
tajnik pri ruskem poslaništvu na Dunaji.

Tudi Bornimović prebere parkrat mikavni list in v brado godrnja: Eksentrična, eksentrična, to kaj pomeni! Na račun se ne bo gledalo. To je, to bode pa morebiti mikavno!

„Pavl,“ obrne se k oskrbniku, „veš kaj, zdaj pa še ne grem, moram vendar videti, kakšna je Matilda?“

„Kakor ti je drago, ljubi Jurič.“

III.

Osem dni pozneje je sedel Bornimović v oskrbnikovi sobi na kanapéji; zdehalo se mu je in na videz se je neznano dolgočasil. Še le Pavlove stopinje so ga predramile iz sanjarij.

„No Pavle, kaj novega?“ vpraša z zategnjenim glasom.

„Če vi več ne veste ko jaz, tedaj je presneto malo; pa res, koliko šanc ste že pred trdnjavo vzeli?“

To vam je hujše od Komorna; še videl je do zdaj nisem, saj je zmiraj s tako gostim tanjem zamrežena, kakor bi bilo v Stubici gnezdo tistih silovitih ameriškanskih muh — kako se jim že pravi — muskitos, če se ne motim.“

„Ali lepa pa je, to stoji; take ženske še ni bilo v naših toplicah, kar jaz pomnim — in, kar je

poglavitna reč, tudi neznano bogata je, ker ima zlatih rubljev na „pehare“,“ odgovori smehljaje oskrbnik.

Ko Bornimović od cekinov zasliši, zasvetijo se mu oči na čuden način, vsa strast njegovega sedanjega življenja, sredotočje vseh njegovih želj, mu plamení iz svetlih punčic njegovih oči.

„Mislite mar, da je zelo bogata?“ naglo poprime.

Oskrbnik, ki je nekdanji stan in sedanje okoliščine našega junaka natanko poznal ter jih Bornimoviću v dnu srca bral, nasmehlja se enako staremu lisjaku, rekoč:

„Kaj bi vam vse to pomagalo? saj je vaša žena, če se ne motim, še pri dobrem zdravju, — ne?“

„Pomagalo? kaj pomagalo? saj nisem špekulant, ali to je že stara prakтика, da če je ženska lepa, izobražena, polna duha, zraven pa še s pol milijonom na priliko obdarovana, je trikrat bolj mikavna — ali ne? — Saj meni se vselej tako dozdeva in mislim tudi, marsikomu drugemu.“

„Pa kaj, gospod Gjuro, da se tako počasi motate, saj se ne spominjam, da bi bili kedaj kako trdnjavo čisto brez vsega uspeha oblegovali, akoravno vas že od mladih nog poznam.“

„Ali to vam je čudovita ženska, meni se zdi, da jo malo trka; zakaj kamor se obrnem, povsod se me ogiba, ali če ji pot preprežem, kar brez vseh ceremonij se nazaj obrne in mi hrbet pokaže,“ odvrne nevoljen.

„V ti zadevi imate prav,“ odgovori zamišljen Pavl, „skoraj bi bil jaz vaših misli, ker veste, kaj je v petek popoludne storila!“

„Kaj? Nič ne vem, celo popoldne sem spal, kaj je bilo?“

„Proti trem jo naenkrat zagledam, ko je od vrha do tal črno oblečena korakala počasi proti kapelici, — bila je brez pajčolana in na glavi je imela dijamem iz samih pravih demantov sestavljen. Svetili so se kakor solnce, jaz bi bil kmalo obleščel, ko so se solnčni žarki močno uprli vánje. — To vam povem, take bogatije pa še nisem kmalo videl skupaj. Mislil bi bil človek, da se je za kako posebno svečanost tako nališpala, pa bilo je vse samo zavoljo kapelice. Čez dve uri je taka pred altarjem sv. križa klečala in s povzdignjenima rokama molila, potem je spet tako počasi, skoraj bi rekel, slovesno domu se podala, se spravila, po navadi oblekla in kakor vsak večer s svojo pajdašico na sprehod odšla.“

„Čudne reči! čudne reči! — to je pa neznano mikavno!“ mrmral je Bornimović z glavo majaje.

„Na večer uprašam pajdašico, kaj da je to pomenilo? nadaljuje oskrbnik, „pa“ videti ji je bilo, da ni bila pripravljena na odgovor; sicer jo je težko v zadrego pripraviti, zdaj je komaj razumljivo jecljala: „To je v spomin neke grofinje, drage osebe, ki je na ta dan popoldne pred štirimi leti umrla.“ — Pa ta odgovor me ni nič kaj zadovoljil in res dobim v nedeljo pozneje od taistega grofa Rostova sledeči nemški list.

Ko ga Pavl v listnici išče, Bornimović naglo po konci skoči, in z nepopisno radovednostjo komaj pričakuje, da bi mu ga podal.

„Tù je!“

Bornimović odgane in bere:

Častiti gospod!

Pozabil sem vam naznaniti, da je grofinja Matilda L. včasih malo ekscentrična, da svoje vrste muhe lovi: posebno se v petkih rada nališpa in z dijademom na glavi okoli sprehaja, kar vse naj vas nikdar v vašem navadnem obnašanji ne moti. Vaš

grof R.

„Hohoho!“ nasmeja se na ves glas, „Pavl, kakor iz vsega vidim, da ni naša lepa grofinja le malo pri-smuknjena, temveč popolnoma nora, in da vi niste več oskrbnik naših lepih Stubiških toplic, ampak Zagorske norišnice!“

„Vse mogoče, vse mogoče, dragi Gjuro, da se le spleča, in taki gostje bi mi bili vedno po volji, da bi tudi po glavah plesali,“ odgovori mirno Pavl, ki je dobro sprevidel, kam pri Bornimovići pes taco moli. — „Pa bi se saj,“ nadaljuje, „na njeno pajdašico obrnili, ker ženske te baže, pravijo, v teh zadevah najboljše postrežejo.“

„Pavle, kaj dvomite? Vse sem že poskusil, pa kakšen odgovor sem dobil! Vidite ga!“ na glas bere in prestavlja, ker je bilo po francoski pisano:

Častiti gospod baron!

Ker nisem zaradi zdravja sem prišla, ampak da bi samoto tega kraja uživala, tako bote lahko raz-umeli, da se gotovo nisem namenila iskati tukaj posebnih pripetljejev in dogodkov v ljubezni. Pričakovaje od Vas, da bote ponižno željo slabotne ženske v časti imeli, ostajam itd.

grofinja M. L.

„Baron, baron! hehehe!“ — smehljaje Pavl mrmra, „kakor ste mi naročili, tako sem vas pajdašici naznanil, namreč: baron Jurij Bornimović, plemenitaš hrvaški in posestnik Čislavske graščine, — ali je prav, ne? saj nič ne škoduje, koristi pa lahko, tako sem si mislil.“

„Prav, prav — pa res, kaj sem že hotel uprašati, ali niste dobili nobenega glasu, če se kaj dolgo tu muditi misli?“

„Tega ne, pa mislim, da celo poletje, ker je pred včerajšnjim svoj glasovir dobila z Dunaja. Kaj je še niste, Jurič, proti enajstim na večer čuli, kako vam prekrasno igra in melanholično zraven popeva; kakor se mi zdi, mora biti poljski ali francoski. Nazadnje pa, kar glasovi potihujejo in tako zadnji glas odmre, da človek sam ne vé, kdaj.“

„Slišal sem. — Celo poletje mislite, oh, še časa dovolj!“ veselo Bornimović zakliče.

Ura je ravno enajst kazala, bilo je zvečer, in na enkrat zaslišita melanholične glase od glasovirja iz prvega nadstropja, v katerih Bornimović precej slavnega poljskega skladatelja Chopina spozna, ki od prve do zadnje note le tuguje in žaluje.

„Lahko noč, zdaj grem pa v svojo sobo, tam bom bolje čul, ker je ravno njeni sobi nasproti,“ se Bornimović od Pavla poslovil in mu še enkrat med vratmi roko trdo stisne.

Od toplic se vleče podolgast grič do zgornje Stubice in od tod ga vinske gorice naprej v Zagorje nadaljujejo. Imenujejo se Kamenjak, ker ima več kamnolomov, v katerih že od nekdanj grofi Oršič,

Sermaž itd. kamen za svoja pohišta lomijo. Zatorej je Kamenjak poln votlin in pečin in vsled tega izvrstno pripraven kljubovati v vročem poletji neusmiljenim žarkom. Tje se je hodila mikavna Polakinja s pajdašico skoraj vsak popoldan po petih sprehajat, ker prizor z vrha ni bil ravno veličasten, ali prijeten in vabljiv, ker ti je kazal vso samotno idiliško stubiško dolino.

Drugi dan po Bornimovičevem pogovoru s Pavlom bil je četrtek. Solnce je neusmiljeno pripekalo, da še ne kmalo tako. Pavl je že opoldne pri kosilu svojemu gostu opomnil, da utegne danes huda nevihta, morebiti s točo, obiskati Stubičane. Tudi Bornimović je bil tega mnenja, kar bi jima bil vsakdo brez meteoroloških vednosti potrdil. Še huje je popoldne pripekalo in šele proti šestim so se mahoma, kakor v tropiških deželah, oblaki zbrali, veter prične drevesa majati, in huda ura je udarila.

Vsakdo je s skrbnim očesom zdaj proti nebu pogledoval, zdaj se z bogaboječnostjo proti zlatemu klasju na polje oziral in v Stubici je že mežnar zvoniti jel. Le Bornimović si je veselja roke mel in sam seboj mrmral: Nobene nesreče brez sreče; drugi se toče bojé, jaz je pa želim, zdajle je priložnost, ali pa nikoli. — Premišljeval je le, kaj bi bilo bolj pristojno, ali s kočijo grofinje iskat iti, ali ji peš le dežnik ponuditi? Pa kmalo se je za dežnik odločil, ker ž njim jo bo primoral, da se mu pridruži, da se ga z roko pod pazduho oklene, da se bodo do zdaj suhi hudourniki na enkrat napolnili, in tako je videl v duhu polno takih prijetnih

malenkosti, ki se mu utegnejo pripetiti le z dežnikom, nikdar pa z vozom. Obuje visoke čevlje, en dežnik v roki, enega pod pazduho in hajd na lov?

Kaplje so jele čedalje debeleje in gosteje padati, nebo je bilo popolnoma temno, izza gor se je bliskalo in grmelo, da se je vse treslo, ko je Bornimović čez tri četrt ure do velike votline v Kamenjaku prisopihal in nenadoma, ko je izza grma stopil, svoji še nepoznani čarobnici nasproti stal. Bila je sama z odkritim obrazom; še bolj bleda kakor po navadi je pod skalo po konci stala in zrla v črno nebo, v desnici je držala na pol zaprto, v zlato vezano knjigo. Ko šum zasliši, ozre se plašno proti grmu in zagleda našega junaka. Njen pogled je ob enem naznanjal nevoljo in uprašanje: kaj je pa tebe sem treba bilo?!

Bornimović, od mladih nog vajej salonu, bil je zdaj morebiti prvikrat v taki zadregi, da ni vedel kaj reči in se je sam sebi odveč zdel. Začarala ga je ta nepričakovana lepota tako, da je obstal na mestu, kakor da bi bil v kamenje uraščen. Ali to molčanje je začelo čez dalje obema neprijetno postajati. Bornimović se spet zdrami, se sladko nasmehlja, in po francoski nekoliko za tak položaj pripravnih fraz zamrmra, svojo predrznost izgovarjaje in nazadnje dežnik ponudi.

„Baron! vi mislite, da sem tako plašna; današnje vreme je, po pravici reči, neprecenljiv užitek zame; dežnika pa celo ne potrebujem, ker sem tako svojo službenico v grad Golubovec po voz poslala. — Pa res, ne zamerite, dragi baron, ali niste dobili mojega biljeta?“

Ta opomba pa našega viteza popolnoma iz konteksta spravi; nenavadna sramota ga obhaja, kri mu v lice vre in nikakega odgovora ne vé. Že se misli priporočiti in rakovo pot nastopiti, ko se na enkrat nepopisna ploha udere. Toča se je tako gosto usipala, kakor bi bila vsa nebeška armada v „pelotonu“ pričela streljati, in vse to v glavo in hrbet Juriču, ker je še zmiraj pri uhodu stal.

„Baron, tega bi pa vender ne dopustila, da bi vas zavoljo mene tukaj toča ubila, pojdite bliže pod streho, saj je za oba dosti prostora, in jaz tudi nisem jame v najem vzela, imate vi torej enake pravice do nje.“ — Tako mu grofinja sarkastično pogumnost dela.

Bornimović, kakor da bi bil vso samosvest izgubil, mehanično kakih pet korakov dalje v votlino stopi in se vštric nje na mali odlomljen kos skale usede. Ona je spet knjigo odprla in na videz pozorno dalje brala. Spet sta molčala in trenutki so se mu peklenske večnosti dozdevali, premišljeval je sem ter tje, kaj bi vender pametnega in prav mikavnega povedal ali pa uprašal; pa v kateri predmet je pogledal, povsod je bila taka suša in pomanjkanje idej, da še ne kmalo tako. Da bi vender pogovor v tek spravil, upraša, če je dovoljeno zvedeti, kakšna mikavna knjiga jo more še bolj zanimati, kot veličastna nevihta?

„To se ravno z viharjem ujema; pa kaj bi Vam dalje razkladala, saj vem, da pisatelja le po imenu poznate.“

„To je?“

„Lord Byron-ovo: ‚Child Harold’s pilgrimage.‘“ Sarkastično se je spet nasmehljala, ker je naprej vedela, da je to za soseda enajsta šola na Vrhniki.

Za Bornimovića je bil ta zadnji udarec več kot na pol izgubljena bitva. Res je imel v svoji knjižnici nemški prevod Byronovih del, ali bral jih ni nikoli. Zunaj se je še le zdaj pravi ropot začel, oditi ni bilo mogoče na noben način; toraj se fantalistično nemili usodi uda, glavo na desnico nasloni in pred seboj v tla strni nerazumljivo godrnjaje: Byron!. Byron! Ali ravno v tej otožnosti je bil zelo mičen, skoraj bi rekel, lep. Ne več mladenič, ali krepak mlad mož, kateremu se je iz vsake žile bralo, da je marsikaj čudnega in sem ter tje ne ravno prijetnega po svetu skusil. Bil je še vedno za krasni spol več, kot zapeljiv.

Tudi Matilda je čutila, da ima nekaj posebnega, nekaj nezaznamljivega v svojem pogledu, v svoji predstavi, v hoji in v obče v svojem obnašanji: pri prvem pogledu je zapazila, da se v vsakem njegovem koraku nenavadna gibčnost in lahkota izrazuje. Prvi dan, ko ga je zagledala, zbudil je njeno pozornost in bolj ko si je prizadevala, svojemu sklepu zvesta ostati: to je, možke brez izjemka vedno zaničevati — bolj mikavna se ji je dozdevala prikazen sosedova. Pozorno je oči v Byrona upirala, ali misli so ji bile drugod. Nehoté, pa kako bi bilo drugače mogoče, soseda od strani pogleda, ko je tako melanholičen in pobit v tla strmel; začel se ji je smiliti, mahoma je pozabila vse trdne sklepe in štiri leta „spleena“, v katerih je, akoravno svobodna, prav samostansko živela.

Ali Jurič vsega tega ni zapazil; težko je pričakoval, da bi se količkej zvedrilo, da bi jo pred ko mogoče ne le od tod, temveč tudi iz topline pobasal, ker take izgube ni nikdar pričakoval.

Ker je kantonska cesta tik Kamenjaka, začuje se kmalo drdranje kočije; tudi se je nevihta pomirila, toča popolnoma nehala in Bornimović je bil rešen muke, ki je več ko četrť ure trpela, v kateri je kar sekunde štel. Pajdašica je tu in naznani, da kočija čaka.

Ta trenutek Bornimović naglo porabi, ustane, nekaj nerazumljivega za priporočilo mrmra in odide. Ali to je bilo tako hitro, da ga že Matilda na cesti vidi, ko mu misli prostor v kočiji ponuditi, ker konec njene logike je bil, da najnavadnejša uljudnost terja, da mu vsaj voz ponudi.

Ko je že na pol pota, se na novič ploha udere in Matilda zapové kočijažu malo počakati. Bornimović zapazivši, da se je voz ustavil, in da se je morebiti kolo potrlo ali kaka druga nesreča pripetila, pospeši korake, in akoravno je blato nad stopali bredel, stal je kmalo pred svojo čudno sosedinjo in ponižno uprašal, s čim da more pomagati.

„Zakaj ste mi, baron, tako hitro ušli in me pustili, da Vam nisem mogla za Vaš veliki trud tu notri prostora ponuditi, kjer ga je za štiri dosti,“ — tako ga prijazno k sebi povabi, če ravno ni bil način govorice vsega sarkazma prost.

„Če ni družega, lepa hvala!“ odgovori ji mrzlo in se misli oddaljiti.

„Ne tako, gospod baron, če Vam zapovem, mislim, da me bote ubogali.“

„Grofinja, vsaki zapovedi iz vaših sladkih ust se uklanjam.“

Pajdašica se Matildi nasproti usede, obloženi Bornimović dežnika kočijažu odda, srce mu od neizrkljive radosti še enkrat hitreje bije in misli si: saj je že tudi Napoleon ob petih popoldne mislil, da je bitva pri Marengu popolnoma izgubljena; morebiti sem jaz Napoleon! Usede se zraven čarobne Matilde in precej zapazi, da je tudi pri preponosni sosedinji srčni hlaçon jel malo hitreje puhati, ker nobena prepasa, če je še tako zavozljana, ne more zakrivati, kako se termometer na levici sosedinje premika.

Ko bi ne bila zgovorna pajdašica dalje pripovedovala: kako je bila stara grofinja Sermaže prijazna in uljudna, kako je z veseljem voz dala in vabila, da jo morate kmalo kmalo obiskati, pričela bi se bila za našega blagega viteza še večja zadrega, ker poprejšnja scena pod Kamenjakom ni bila ravno pripravna, v komur si bodi zbuditi zgovornost.

Dospevši v toplice, je najnavadnejša uljudnost spet tirjala, da Bornimović dame vsaj do vrat stanovanja spremi in jim knjigo, mantilje in solčnike oddá. Tù se ustavi, globoko prikloni in izgovori še nekoliko običajnih fraz za zahvalo, izrekši zraven tudi željo, ali in kdaj bi jih obiskati smel. Ali tudi Matilda čuti, da bi bilo zoper ves „bon ton“, ko bi ga zdajle po tolikih mukah odpodila.

„Prosim, gospod baron! če niste kam drugam namenjeni!“ tako ga prijazno povabi.

* * *

V najelegantnejših dveh sobah v toplicah je Matilda stanovala. Se vé da elegancija v Stubici ravno veliko ne pomeni za damo, ki je v vsaki gubi, v vsakem koraku kazala damo iz visokega sveta. Ko se v „boudoir“ za silo, to je v drugo sobo podaste, da se preoblečete in poravnate, sede trudni Bornimović na divan, premišljeva je čudne dogodke denašnje nevihte, zraven previdevši, da se bo še le zdaj vojna začela. Stara pogumnost v takih okoliščinah, ki ga je pred popolnoma zapustila, se mu spet povrne, bil si je spet popolnoma svojih moči svest.

Toliko se je prepričal: da je grofinja zelo lepa, lepša kakor bi si jo bil kdaj mislil, čeravno že kakih pet in dvajset let stara; da je gotovo bolj visocega rodù kot njegovo baronstvo in da se Rostov ni motil, če jo ekscentrično imenuje, česar se je iz njenega današnjega obnašanja bolj osvedočil kot mu je bilo ljubo. Da se je njegova radovednost šele zdaj prav za prav zbudila, tega mi ni treba dostavljati, ker prave njene okolščine so mu bile še čisto neznane. Bila mu je še uganjka: zakaj je vendar sem prišla, kakšnih čudnih, morebiti grozovitih dogodkov je doživela, da tako lepa in mlada le samote išče; ali je vdova ali ločena, ali je morebiti še popolnoma prosta, ali je res tako bogata, kakor videz kaže, in če je tudi to premoženje neodvisno?

Cela truma tacih uprašanj se je kopičila v Bornimovićevi glavi, ko se vrata stranske sobe odpro in se Matilda spet prikaže, veličastna kakor boginja Juno, v obraz podobna medicejski Veneri. Črno navadno opravo je spremenila z lahko od belega tulja, na koji so bile okusno umetne cvetlice v girlandah ušite, čez pas je bila tenka kot jelka, nedrije je kinčal šopek cvetlic in v gostih črnih svetlih laseh je imela za ves lišp na desni strani dišečo belo-rudečo rožo utakneno. Lica, po navadi bleda, je navdihljaj rudečice obhajal, roke bele ko sneg, so kazale, da niso prišle nikdar v dotiko z delom, ki napravlja žulje; ker staro pravilo je že, da roke in noge le vedno lepe ostanejo, če postopajo.

Bornimović je kar strmel, da je malo manjkalo, da ni na kolena padel in rekel: Kraljica lepot, tukaj sem, stori z menoj, kar hočeš, jaz nisem tvoje navzočnosti vreden!

„Strašna nevihta, kaj ne? Ves čas sem zdaj le na bore kmete mislila, sedaj so reveži in zdaj jim je nada celega leta na enkrat uničena,“ nagovori ga Matilda bridko smehljaje se.

„Če je na mojih posestvih toča vse do zadnjega zrna potolkla: vse to mi nič ni v primeri s srečo —“

„Pustite to, baron, saj niste več dvajset let stari, da bi vsaj sami sebi verjeli; to je že naju obadva minulo. Rajši mi kako narodno zapojte, ker sem vedno čula, da imate Jugoslovani tako krasne narodne pesmi; včasih zjutraj nasproti popevati slišim, mislim, da ste Vi? Igrate li tudi na glasovir?“

Bornimović se brez besedovanja prikloni, k glasovirju usede, pokrov odzdigne in hitro malo s prsti za poskušnjo sem ter tje smukne. Med tem ja pajdašica zapusti, Matilda se na divan usede, glavo na levico nasloni in pred se strmi, na videz v globoke misli utopljena.

Bornimović premišljuje, z katero bi začel, da bi najbolj ustregel. Polakinja je, domoljubna gotovo, si misli, najbolje bo upeljava s znano poljsko melodijo, zdaj obče slovansko himno, s hrvaškimi besedami. Torej prične:

Oj Iliri, naša reč ilirska živo klije!

Pa pri prvi vrsti Matilda, kakor bi jo bila tarantela pičila, po konci skoči in mu migne, naj neha. Potem ga parkrat tako čudno srdito pogleda, da ga je bilo skoraj strah: poprejšnja vila se mu je zdela na enkrat spremenjena v furijo.

Pa mahoma se spet pomiri in mu mrzlotno, skoraj nevoljno reče: „To ni narodna hrvaška, za to Vas nisem prosila — jaz sem sicer z dušo in s telesom Polakinja, ali te pesmi pa ne morem čuti! Sama ne vem, zakaj mi je tako zoperna; vsak človek ima svoje okuse.“

Bornimović se naglo z eno navadnih, zmiraj za take pripetljeje pripravljenih fraz izgovori in se precej potrudi svojo pomoto popraviti. — Začne tedaj že staro hrvaško:

Još krvatska ni propala itd.

V tla je imela oči obrnjene in na videz je pozorno poslušala. Ko je končal reče: „Prosta melodija, pa prijetna, prosim, prevodite mi besede v francosko, nisem vsega razumela, pa mislim, da je kaka budnica.

Ko ji je Bornimović z veseljem ustregel, nadaljuje: „Kakor zapazim, baron, imate vi posebno strast za domoljubne pesmi, morate biti gotovo velik domoljub?“ pri katerem uprašnji Matilda tako presunljivo svoje velike modre oči vanj upre, da so ga skoraj hotele predreti.

„Z dušo in telesom, vsak trenutek pripravljen za milo domovino preliti kri. Že sem se za njo boril leta 49., ker bil sem polkovnik pri narodni brambi,“ ji iskreno odgovori. Kako drugače bi bilo mogoče — si misli — se Polakinji bolj prikupiti? To nič ne dé, če ravno sem prvi pete brusil, da se le ne zvé.

„Kaj ste dobili za to?“

„Nič!“

„Vam je bila torej domovina nehvaležna?“

„In pa kako! Ne le da sem skoraj pol premoženja v tem boji žrtvoval in da nisem nobene odškodnine dobil, še imenovali me niso nikjer, ker imam celo trumo zavidovalcev in osebnih sovražnikov.“

Hahaha! Kakor povesod! Vsi domoljubi ste enaki, puhlo napenjanje! Zmiraj pravim, kaj je ves patrijotizem? Sredstvo drugim strastim zadostovati, kaj ne: denar, visoka služba ali vsaj križec na prsi: to je sredotočje vašega žrtvovanja!“

Pri zadnjih besedah je popolnoma bleda postala, pa trpelo je le trenutek, jeza se spet navadnemu miru umakne in ko se poparjeni pevec pripravlja, na odgovor nadaljuje:

„Kaj se bova o domoljubji prepirala, to je dolgočasen predmet, pustiva ga! Zdavnej sem že želela

čuti pravih vaših tako slovečih narodnih, ne umetnih, za narod skovanih, ampak od naroda narejenih in zloženih, v katerih sam priprost narod zdihuje in tu-guje. Saj vem, da jih znate, igrajte mi eno!“

Zdaj prešine Bornimoviča srečna misel, spomni se, da je narodno hrvaško orodje, tamburico, s seboj pripeljal. Radosten po konci skoči in reče:

„Grofinja, zdaj sem se na nekaj spomnil, vem, da še niste slišali tamburice, imam jo tù; ta je za národne viže ustvarjena. Igral sem že nanjo, ko sem bil sedem let star. Oprostite, da grem ponjo — vi bote pa blagovolili spremljati me na glasovirji.“

„Izvrstna ideja, baron!“

Kmaló se vrne smehljaje, ker to je bila voda na njegov mlin: tamburico je igral, da mu jih je bilo v vsi trojedni kraljevini le malo para.

Radovedno je Matilda za tamburico zgrabila in jo pazljivo ogledovala od vseh strani.

„Pa na tem orodji se more kaj pametnega igrati?“

„Poskusimo!“

Bornimović strune ubere in prične. Nekoliko časa je molčé poslušala, potem se ni mogla več zdržati in navdušeno zaklikne: „Pravo! Krasno! Skoraj ni mo-goče verjeti!“

„Prosim, grofinja, z glasovirjem se bolj ujema.“

Zdaj se še ona pridruži in tako sta igrala nav-dušeno do poznega večera. Že je luna skozi okno posvetila, kar sta komaj zapazila. Matilda je bila vsa zamaknjena v nepopisno lepe, tužne melodije in more-biti tudi malo v igralca, ki je prav za prav navdihoval

in oživiljal tamburico, kakor nekdanj Paganini gosli: zdaj se je krepko spustil v ognjen „crescendo“, zdaj spet so se čarobni glasovi zibali v mirnem, čedalje bolj tihem „andante“ in nazadnje je soglasje v čedalje bolj nežnem vibriranji odmrlo.

Pa, bravec ali bravka, vse zastonj, če ti jo še tako opisujem, — pojdi sam enkrat na spodnje Hrvaško, v Posavje in prepričaj se boš, da sem resnico govoril.

Kam je bil Bornimović ravno zamaknjen, tega bi ne znal natanko uganiti, ali da v melodijo malo, v svojo spremljevalko neznano močno in še kam drugam, to je pa gotovo.

Bilo je že pozno, ko pajdašica luč prinese. Z lučjo tudi ta neizrekljiva večerna čarobnost v na pol temi izgine, katero je že gotovo vsakdo kdaj v svojem življenju čutil.

Matilda ustane, se sladko nasmehlja in reče: „Nimam zadosti besedi, da bi vam mogla izreči vso hvalo za veselje, ki ste mi ga nocoj napravili; ne zamerite, da sem se danes skoraj zoper najnavadnejša pravila uljudnosti pregrešila, pa me ženske — saj sami dobro veste, imamo svoje muhe in za to svoje uzroke. Baron, — jako mi je drago, da se spet vidiva; lahko noč!“

Bornimović naglo za nežno desnico prime in jo poljubi. Matilda mu jo je mirno prepustila, kakor dama iz visocega sveta, ki je že davnej tacih poklonov navajena.

Jurič srečen lahko noč želi in odide.

Čez tri dni potem se Pavl pomenljivo smehlja je Bornimoviću bliža, rekoč: „Saj vendar ni Komorn, kakor ste mislili! Le lepo naprej, Jurič, pa pametno, ker počasi se tudi daleč pride.“

„Pavl, to vam je vrag; danes sem ravno tako daleč, gotovo ne za korak dalje, kakor ko sem prvokrat govoril; ne obupam pa ne.“

Da je Bornimović kuhan in pečen s svojo tamburico pri Matildi tičal — to se po sebi razume. Vsako priložnost je varčno porabil, se ji prijetnega in postrežljivega skazati, kar je tudi brez upora dopuščala. Bornimović ni bil znanstveno in slovstveno izobražen, ali bil je vrlo zabaven pripovedovalec, poln šale in naravnega humorja, zavoljo katerega je bil pred nekimi leti ljubljenec krasnega spola v salonu.

Tudi Matilda, čeravno izobražena kakor dama visokega rodu, ni zavoljo tega grški govorila in sanskrit študirala; bolj jo je zanimal živi svet, kakor mrtve črke. Posebno jo je mikalo poizvedeti povestnico Stubiško, polje, kjer je bil Bornimović popolnoma doma. Pripovedoval je od Gubca, ali kmetškega cesarja Ilije iz punta kmetov v šestnajstem stoletji, ki so imeli v Stubici svoje središče; vedel je drastično razlagati povestnico Draškovičev, Keglevičev, Oršičev in drugih slavnih družin iz okolice od početka notri do „chronique scandaleuse“ današnjih dni. Matilda se je včasih nehoté na ves glas nasmijala, kedar je kakšno prav burkasto zasolil. Vsa se je spremenila, ni več črno opravljena z gostim pajčolanom zakrita okoli hodila, spreminjala je rada toaleta, ki je bila urejena

brez neokusnega šarenja, ali zraven pa vedno elegantna. Tudi je ni Bornimović z dijademom več videl, kar mu je bilo prav žal, ker rad bi bil videl bogato krasoto, o kateri mu je Pavl toliko pravil. Na večer, ko jo je domu spremljeval, mu je brez pomisleka roko pod pazduho pustila, akoravno je dobro čutil, da to še nobene prave familijarnosti ne pomeni. Po stranskih uprašanjih je zvedel, da je njeno poprejšnje življenje Ahilova peta, katere se ne sme dotakniti. — Pa pri vsi radovednosti je imel preveč takta, in preveč dolgo je v visokem društvu živel, da bi jo bil mogel le s kakim nedostojnim uprašanjem žaliti. Toliko je povzel, da je vdova in da je bila nesrečno omožena; drugo, si je mislil, se bo že počasi zvedelo. Artišoka se mora pero za peresom jesti.

Med tem je tudi Matilda sama ostala, ker njena pajdašica ali služabnica je dobila vsaj za tri tedne dopusta, ker je prejela list, da ji edina sestra v Varšavi na smrtni postelji leži. Matilda je bila zdaj v društvu še bolj omejena na Bornimovića, ki ni nobene prilike zamudil, da bi se ji, kar je moč prijetnega skazal, jo na vse načine zabaval, ali zraven nikdar zoper „bon ton“ ne grešil.

Bilo je v ponedeljek, krasen dan meseca avgusta, ko sledeči predlog stori: „Grofinja, tu čez na levo, je še le pravo krasno Zagorje; vabljive idiliške doline se vrsté s prijetnimi holmci, posebno na potu proti staremu gradu, sv. Križa; ali bi vam bilo všeč, da bi ta sprehod jahaje naredila, ker peš je štiri ure daleč, v vozu pa predolgočasno.

„Baron, ne vem, kako bi vam povrnila prelepe zabave, za katere tako marljivo skrbite; to je spet ugoden predlog, sama sem že želela spet enkrat jezdit, ker to mi je bilo v prejšnjih letih največje veselje. Le kje bi se pripravni konji dobili?“

„To je najmanjša skrb, v Golubovci na izbiranje. Grofinja, ako smem, popoldne po štirih bota pripravljena?“

„Neznano vam bom hvaležna.“

Pavl je vse kmalo uredil in ob odmenjeni uri popoldne čakala sta dva iskra prama na dvorišči v toplicah jezdecev. Bornimović je bil kmalo doli, oblekel je ožnorano narodno odelo, ki mu je stalo na životu, kakor ulito, tudi druga toaleta je bila v vsaki zadevi brez madeža. Bil bi nevaren za vsako žensko srce, težko da bi mu bilo katero zoperstalo. Tudi Matilda se kmalo prikaže. Bila je v temno-višnjevi amaconski opravi, na glavi je imela črn klobuček, na katerem se je odlikovalo dolgo višnjevo štrusovo pero, nežne ročice so pokrivale sivkaste rokovice, v desnici pa je držala bič. Navadna bledost lic se je umaknila lahki rudečici; bila je krasna, da še nikdar tako, Bornimović kar ni mogel očesa od nje odmakniti.

„Lepi konjički, če le niso plašljivi, baron?“

„Grofinja, ni mi mogoče misliti, da bi vam ne ubogali, kakor jagnjeta.“

Zdaj ji na konja pomaga, sam svojega zajaše in se v tem izvrstnega jezdeca izkaže; z ostrogami se ga dotakne in hajd v skok naprej. Vsakdo, ki bi jih zdajle videl, bi bil nehoté rekel: V resnici prekrasen par!

Ko sta v dolino proti Podgradju dospela, nado-
voljila sta se prvega nagona in bolj mirno naprej
jahala. Spet ji je vse znamenitosti opisal in razjasnil,
ker bil mu je tu vsak kamen znan. Matilda se pa ni
mogla naveličati klicati:

„Oh kako lepa je vaša dežela! nikdar ne bi bila
tega mislila!“

V eni uri dospeta do holmca pri sv. Križi, ki je
bil cilj in konec njunega sprehoda. Odprl se jima je
prelep prizor. Bornimovića samega je navdušil, da je
ponosno uprašal:

„Ali ni Hrvaška ena najlepših dežel?“

„Vi toraj neizmerno ljubite vašo domovino?“

„Na to odgovorim, kakor naš Gospod: Vi ste rekli.“

„Ali bi mogli katerikrat izdati jo?“ upraša ga
nadalje z zamolklim glasom.

„V resnici, grofinja, čudno uprašanje!“

Zdaj zapazi Bornimović, da Matilda zamišljena
v tla gleda, da zdaj blede, zdaj rudeča postaja, njeno
srce je še enkrat hitreje bilo, zapazil je, da se je je
polastil nenavaden nemir. Pogleda ga boječe od strani,
ujameta se z očmi, ni se več mogla premagovati,
debela solza ji uide. Bornimović jo prime za desnico,
s katere je rokovico slekla, čuti, da je gorka kot žer-
javica in da se trese, kakor šiba. Zdaj je bil eden tistih
poetiških trenutkov, kateri zamujen se malokaterikrat
ali pa nikdar več ne vrne. Naglo jo čež pas oklene,
kar je mirno dopuščala, približa se njenima licema, in
čuti, da sti vsi v ognji. Naglo jo prvikrat na ustnice
poljubi, tiho šepetaje:

„Predraga, neskončno ljubljena Matilda!“

Ali v tem hipu se mu zmuzne iz rok, kakor blisk, po konji z vso močjo z bičem počí in predno se je osupneni Bornimović zavedel, izginila mu je spred oči.

V takem nemiru ni imel časa preišljevati, temveč tudi konja ostro spodbode in hajd za njo!

Ko do treh starih košatih hrastov ves spehan prijaha, na enkrat zapazi, da mirno odzad skrita čaka in si solzne oči briše. Ko se ji približa, ga pomenljivo in neznano resno pogleda, mu desnico pomoli, katero naglo zgrabi in jo večkrat strastno poljubi, potem ga tako-le nagovori:

„Baron, vi ste zame sreča in pogubljenje — trenutek poprej sem sklep, ki sem ga za celo življenje storila in ga do zdaj štiri leta zvesto držala, s svojo slabostjo poteptala — oh usoda je za naš slabi spol le trpljenje pripravila!“ — Rekla je to s tako trepečim glasom, da ji je nazadnje besedi zmanjkalo; ni se mogla več premagati, spet se ji solze uderejo, v stran se obrne. — Oh kako lepa je bila zdaj! — Ko se obriše, nadaljuje mirneje:

„Ne sramujem se teh solz, ker le to slabo orožje je dano našemu spolu in žalibog, večjidel zastonj! — Baron, da nadaljujem: prvokrat ko sem vas videla, zanimali ste me in bolj ko sem se nevarnosti ogibala, bolj sem vanjo zabredla. Baron, ne vi, ne jaz nisva več v letih idejalne ljubezni, ko še le dan napoči; pri nama je že večerna zarija, hudourniki so se že pomirili in strasti se bolj tiho in mirno gibljejo in to ravno more utemeljiti stalno srečo do groba. — Baron,

cvet moje mladosti je bil nesrečen, jako nesrečen — usoda mi je bila dvakrat nemila — kar bote vse pozneje natanko zvedeli — ali baron! pregovor pravi: V tretje gre rado. — Baron! Bog ne daj, da bi me še vi goljufali! — To bi bila moja smrt!“ pristavi z zamolklim glasom.

Da je Bornimović živo protestiral, razume se samo po sebi.

„Nisem popraševala,“ spet povzame, „kdo da ste, kaj da ste, ali jaz vašim besedam verjamem, ker drug svet zaničujem, ker vem, da je hinavsk in obrekljiv. Izročim se vam polna zaupanja, kakor neskušeno dekle v petnajstem letu, izročim se vam, kakor angelju varuhu, da mi bote globo usekane dušne rane obvezali in zacelili, ker gledé začasnih potreb sem obilno obdarovana in popolnoma neodvisna in svobodna.“ — Z globokim zdihljejem dostavi:

„Baron, ne goljufajte toraj vaše nesrečne in zdaj srečne Matilde — če ne, bote tudi vi nesrečni!“

Ko je nehala, pusti se mu za odgovor brez upora poljubiti in ga tudi sama strastno poljubi.

Ure so tekle, kakor minute; bleda luna je že livade in hribe obsevala; čas je bilo, da se proti domu odpravita. Konja Jurič spodbode in kmalo sta spet v teku.

Bila je nepopisno lepa noč; vsak se je svojim mislim udal, ker bilo je dosti za premišljevanje. Bornimović je bil iz vseh drugih uzrokov vesel, kakor Matilda, da bi bil plesal, ko bi se bilo dalo. — Ponosno so se mu prsi širile, ko je Matildo pod Kamenjakom

primerjal denašnji. Matilda se je po štiriletni melanholiji prvokrat srečno čutila, brez suma je kakor prerojeno bitje z veseljem v sreči plavala.

Oh, lahkoverna Matilda!

IV.

Na levem bregu Kolpe v zagrebški županiji stoji stari grad Čislavec. Stoji na malem holmci, ki ga obdajajo veliki, daleč razprostrti temni gozdi. Na podnožji je velika vas Čislavec, ki šteje čez sto hiš in katere prebivalci so bili pred letom 1848. tlačani Bor-nimovićeви. Videla se je od vasi kapelica, ki je bila konec gradú kakor pohištvu pritisnena; zdaj so jo sedanji posestniki pred par leti podrli, Čislavčani pravijo zató, ker je preveč strašilo v nji.

Bilo je na vseh Svetih dan po poprej omenjenih dogodkih v Stubici, ko so se zbrali sosede pri vaškem županu Katušiči na večer in najpoprej v družčini navadne molitve za mrtve in žive opravili, potem pa okoli mize v kotu sedli, lule zapalili, se o tem in onem pogovarjali in na zadnje ga tudi za žive in mrtve izpraznili nekaj bokalov. Čas se ve, je naglo tekkel in ko so bili o polnoči v najboljšem pogovoru, odpró se na enkrat vrata in stara Katušičevka vsa bleda v zakajeno izbo prileti rekoč:

„Pojte no gledat, kaj je v gradu; v kapeli spet straši!“

„Pojdi se solit, kaj nam tvežeš!“ reče nevoljen Katušič, ki je ravno družčini nekaj na videz prav važnega razkladal.

„Pojdimo pred prag, da bomo vsaj videli, kaj da je!“ ogласi se bolj radoveden Zažinec.

Ustane vsa družina, kakor na povelje in hajd na dvorišče!

„Hencej, ne vem, kaj je to!“ praska se župan za ušesi, „da je zdajle današnji večer kapela o polunoči tako razsvetljena?“

„Saj pravijo, da vsako leto na ta večer pridejo vsi pokopani Bornimovići nazaj in da imajo o polunoči mašo; sicer nisem mogel nikoli tega prav verjeti, ker nisem sam nikdar nič videl, zdaj pa le vidim, da je res,“ dostavi sosed Bertak.

Res je bila stara kapela vsa razsvetljena; okna so bila zagrnjena, ali toliko se je vendar razločilo, da se sence sem ter tje premikajo in da se mora kaj posebnega goditi, naj imajo že mesena bitja ali duhovi v nji opraviti.

„Ali je gospod Gjuro domá?“ uprašá preplašen Zažinec.

„Pred sinočnjim se je iz Stubice po polunoči enkrat pripeljal, saj ga je Mihalič pričakoval,“ zavrne Katusič.

„Saj je neki spet žensko s seboj privlekel,“ ogласi se Bertak; „kočijaž mi je na uho pripovedoval, da je nek po stanu grofinja, strašno lepa, bogata in Bog vé kaj še — menda hoče vsekako Čislavec po dolgi dolini pognati; škoda, da je imel tacega zlata vrednega očeta, gotovo se je ranjki iz groba vrnil svojega malopridnega sina opominjat, da bi se spo—“

Ni še izrekel, ko v farnem turnu eno odbije, v kapeli kakor na migljej vse luči mahoma ugasnejo in strašen ropot se zasliši, kakor da bi se bila sama kapela odtrgala in po holmci doli stakalala.

Vsi zakliknejo: „Bog se usmili vernih duš v vicah!“ prekrižajo se in tiho brez besede naglo v sobo nazaj hité.

Na vseh vernih duš dan po tem pokliče Jurij svojega oskrbnika Mihaliča k sebi in ga upraša, kaj vendar ljudje po vasi govorijo?

„Gospodine! še sam Katušič, ki je vendar sicer tako pameten mož, trdi, da so imeli vaš ranjki oče o polnoči mašo v kapeli!“

„Dobro, dobro, vse v redu, dragi Mihale,“ smehljaje Bornimović svojemu oskrbniku kima in na mehkem kanapeji sedé iz dolgega čibuka debel dim puha.

Tretji večer potem proti polnoči Bornimović naglo s postelje skoči, polahkoma luč užge in se tiho splazi k Matildini postelji gledat, ali že dobro spi. — Lahko je dihala, znamenje, da je sladko spala. Njeni gosti črni lasje so razvozljeni v čarovitem neredu neizrekljivo lepi profil obdajali; ustnice so se na smeh držale, ker so jo morebiti prijetne sanje radovale. Bela desnica je slonela pri srci, pri tem srci, ki je znalo tako strastno ljubiti in črtiti. Nehoté Bornimović malo obstoji in se ne more zadosti nagledati svojega premičnega plena.

„Kar se spominam, me ni do zdaj nobena zmaga na pol toliko truda stala, — težka je bila — ali bila ga je vredna, pa kaj mi vse to pomaga — če denarja

ni! — ta reč sama ob sebi ne more dolgo trpeti. — Skoraj na glas zdihne:

„Matilda, jaz nisem tega kriv!“

Obraz si zakrije, ker se je sam sebe sramoval. Pa to je Matildo vznemirilo, začela se je gibati, kar je Jurija spet streznilo in ga spomnilo, kam da je namenjen. Zgrabi hitro luč in se spet tiho kot kača odpoti iz njene sobe.

Kakor sem že prej omenil, bil je Bornimović vedno v svojem obnašanji proti Matildi preumeten, svojo naravno radovednost je znal popolnoma zatajiti, in nikdar je ni uprašal, ne spomnil besedice o njenem prejšnjem življenji. To je Matildi neizrečeno dopadalo in to ga ji je toliko priljubilo, da si je predstavljala v njem usmiljenega Samarijana za njeno, od vsega sveta zapuščeno, do smrti ranjeno srce. Sama je dobro previdela, da zdaj bi bil čas, odkriti mu zagrinjalo, ki je pokrivalo njeno domovino, rodovino, stan in druge okoliščine. Toraj pred ta dan popoludne ga sama od sebe poljubi, se usede kraj njega, in prične se z njegovo desnico igrati:

„Ljubi moj Jurij, mislim, vsaj tako mi srce pravi, da si moje ljubezni in udanosti popolnoma prepričan ter postala sem tvoja žena, kakor se menda malo kedaj ne pripeti, ker sami srca sta naju zvezali. Nisem popraševala, kdo, odkod in kaj da si — verjela sem le tvoji moški besedi. Tudi ti si se obnašal — oklene se ga in v njenem na pol solznem očesu se je brala neizrekljiva ljubezen — kakor dozday še nikdo tvojega spola. Mislila sem ti zdaj kot tvoja zakonska žena

vso nesrečo svojega življenja razložiti — pa danes me je druga misel obšla. Saj sam iz skušnje veš, da je sladko, če se sreča nepopačena uživa, kadar človek po grozovitem viharji spet enkrat v varno luko prijadra. Bila bi rada spet enkrat srečna, srečna brez meglenege podnebja, katerega bi utegnili otemniti spomini in pogovori o dogodkih iz preteklih časov. Vidiš, dragi moj, v ti torbi — in mu jo s prstom zaznamova — imam črte iz svojega življenja napisane, katere hočem z opisovanjem svoje sedanje sreče nadaljevati. Čez leto in dan, ko bova popolnoma ena duša in ena misel, in ko bo enoletna sreča temno, temno črto mnogotere nevihte obelila, podala ti bom te odlomke in, ako Bog dá, pogovarjala se bova o tem, kakor o kakem prebranem mikavnem romanu. Si li zadovoljen s tem predlogom, dragi moj?

Da Bornimović z iskrenimi besedami obeta, da je v vsaki zadevi njen najzadnji suženj, to se razume po sebi.

„Kar mojega premoženja tiče, ki ni ravno majhno, bo precej v najinih rokah, kadar ženitvena pisma ruski vladi v Varšavo pošljem — dozdej je bilo konfiskovano, dostavi Matilda z bolj potegnenim glasom.“

Tudi zdaj ji je Bornimović zgovorno zagotavljal, da ni nikdar za to skerbel; pa bolj pozoren opazovalec bi bil precej v skoraj nevidni spremembi njegovega obraza zapazil, da ga zadnja novica ni spravila ravno v židano voljo.

Ves čas potem je nenavadno zamišljen okoli hodil, čeravno se je znal njej nasproti po navadi hliniti.

Konec njegovega premišljevanja je bil, da mora na vsak način še nocoj zagrinjalo odgrniti in si iz zanimive omenjene torbe odlomke prisvojiti ali jih vsaj prebrati, ker mu je že toliko zakriva.

Pripravil si je poprej potrebne ključe, in ko se je prepričal, da Matilda sladko spi, poda se brez skrbi v njeno sobo. Kmalo brez šuma torbo odpre, ker ni bila ravno s ključavnicami za tate zaklenjena. Roka se mu je tresla, ko je strastno za debele platnice zgrabil, v katerih je bil spravljen kup posameznih, s številkami zaznamovanih listov. Ročno napis k luči pristavi in bere v francoskem jeziku: „Odlomki iz mojega življenja.“

Prepričan, da je našel, česar je iskal, ozre se večkrat okoli sebe, ali je sam, potem se tiho v najbolj oddaljeno sobico poda, kjer je bila njegova tajna pisarna, vrata dobro zaklene, se usede in začne brati:

Rojena sem leta 1824. v gradu Kaluši v sandomirskem okrožji Poljske kraljevine. Bila sem jedino dete grofa Avgusta Vislaninskega, katera rodovina se že v dvanajstem stoletji v zlatih bukvah naše zgodovine leskeče; mati je bila rojena grofinja Matilda Potocka, po kateri so tudi mene krstili. Očeta nisem do petnajstega leta poznala, ker je vsled bitke pri Ostrolenki skoraj vedno v Parizu v prognanstvu bival. Bil je visok, postaven in kakor so mi pravili, v mladosti neznan lep mož. Moja mati se je mlada omožila, še ni imela popolnoma sedemnajst let, ker bil ji je Vislaninski po njenih stariših za moža odmenjen; šla je povsod govorica, da je to za Čartorijskimi prva

partija v deželi. Pa po značajih in omiki si nista bila namenjena, ker Vislaninski je imel na sebi vse napake našega plemstva tistega časa. Bil je v vnanjem obnašanji jako olikan, ali notranjega temelja ni bilo in zraven je bil še strasten igravec in lovec. Kar ga je najbolj zanimalo, to so bili Rusi, ker sovražil jih je še vse drugače, kakor se voda in ogenj; kar puhtelo je vse v njem, kedar je le ime slišal.

Že čez par mesecev se je videlo, da je bil to nesrečen zakon, ker on je po svoji stari navadi po cele tedne izostajal, svoje sosede obiskaval, ali pa v Varšavi tičal, kjer so se takrat najbolj navdušeni rodoljubi skoraj pri odprtih vratih o prihodnji ustaji pomenkovali. Sama se komaj spominam, da sem ga dvakrat ali trikrat v svojih otroških letih videla doma na gradu. Zvedela sem pozneje, da je bil pri mojem rojstvu jako nevoljen, ker se je fanta nadejal, ki bi mu ime Vislaninski dalje plodil, ker je zdaj on sam od nekdanj slavne rodovine.

Kakor je bil moj oče včasih neznano slabe volje, vsem zabavljiv, pust in čmeren, bila je mati pravi angelj proti njemu. V katoliškem duhu v samostanu „du sacré-coeur“ v Parizu izrejena, je prišla šestnajst let stara domú, kjer ji je bil tadašnji svet in njegove zadeve popolnoma neznan. Čutila se je tujko med domačimi ljudmi, ker strasti za domovino in v obče našega fantastičkega domoljubja ni razumela. Od sedmega leta v samostanu je nadaljevala, kakor je dolžnost terjala, svoj materin jezik slovniško in slovstveno, ali fanatiške ljubezni do domačije ji ni nikdo v tujstvu ucepil. Med pajdašicami prvih plemiških rodovin vseh

narodov izrejeni so ji bili domači svet, domači pogovori, ki so se neprenehoma vedno le okoli enega vretena vrteli, nerazumljivi, in tožilo in zdehalo se ji je doma v salonu visokega poljskega sveta. Ker ji ni doma dopadalo in ker je bila po svoji izreji navajena stariše v vsaki razmeri brez oporeke ubogati, omožila se je po enoletnem bivanju v domači hiši. Akoravno še skoraj otrok, ko je v Kalusz prišla, postarale so jo skrbi in gospodarstvo kmalu v razumu in preudarjanji za več kot deset let. Posebno ko sem jaz na svet prišla, je bila le mati, ki je premoženje vsaj nekoliko skupaj držala.

Pa to so zame le temni spomini in nadalje le vem, da je oče skoraj vse svoje premoženje zaigral, da je čez dolgo časa potem spet enkrat domu prišel, da je zelo klel, razbijal in nad mojo materjo rohnel. Spomnim se, da je bila mati zjutraj neznano bleda, prepadena in vsa objokana. Nasledki te ponočne scene so bili, kakor sem neka leta pozneje zvedela, da sta bila po razsodbi ločena. Ni ga bilo več nazaj, tako, da sem ga popolnoma pozabila, kar je bilo zame tudi prav lahko, ker sem ga kaj malo videla, in akoravno komaj kake tri leta stara, mi je še dobro v spominu, da se je temno držal, da sem ga za parklja imela in od njega silila. Mirno, tiho sva z materjo v starem samotnem gradu živeli. Drugih omikanih ljudi nisem poznala, kot našega kaplana, ki je hodil vsak teden trikrat razlagat mi poljski jezik, in našega cerkvenega organista, ki je hodil po navadi vsak mesec enkrat ubirat strune na glasovirji. Že čez šestdeset

let stara Francozinja, ki je bila že pri moji stari materi guvernanta, bila je vedno okoli mene, ves dan neprenehoma je kramljala, mi posebno grozovite storije in dogodke iz časov Robespierra in Marata pripovedovala, da se mi ni včasih od družega kot od odsekanih glav in krvavih mlak sanjalo. Strašno sem se bala, ko me je gospodična Klementina, tako ji je bilo ime, strašila, da bo zdaj skoraj pri nas ravno taka. Bila sem šest let stara, ko se je res začelo tudi okoli nas. Še vem, kako se je naš faktor jezil, ko so mu skoraj vse boljše hlapce pobrali, da ni bilo mogoče obdelavati zadosti polja.

Neki večer pride moja mati bleda s solznimi očmi v mojo sobo in mi reče: Matilda! dobro si zapomni današnji dan, ker danes smo zgubili najslajši, najdražji biser, ki ga imamo, domovino; zapomni si, da so nas Rusi danes pri Ostrolenki popolnoma pobili! Sam Bog vé, kje je tvoj oče ostal!? — Nisem veliko tega razumela, pa ker se je Klementina začela ihteti, zjokala sem se tudi jaz in se žalostni majki na naročje naslonila. Ves večer smo se jokale in pred Rusi trepetale, ker so rekli, da bodo zdaj zdaj tu. Bile smo same tri ženske brez možkega varuha, ker faktor je odšel v Sandomir po opravkih. Drugi dan proti jutru zaslišale smo godbo, ko smo se komaj dobro prebudile. Naglo k oknu skočim in zagledam veliko trumo konjikov, katerim so se sulice v solčnih žarkih lesketale. Poprejšnji večer sem popolnoma pozabila in od veselja sem poskakovala, ko so vesele koračnice igrali, ker še nisem nikdar poprej slišala vojaške godbe. Kmalo so

bili na dvorišči našega grada. Predstavil se je polkovnik grof Bagratin moji materi, kot poveljnik prvega polka ulancev carske garde in ji napovedal, da bodo vso okolico za nekoliko časa posedli, štab sam pa ostane v gradu. Bila sem takrat v osmem letu in počelo se je záme veselo življenje. Vsak dan zjutraj je bila godba, včasih opoludne, večjidel pa tudi zvečer, imela sem skoraj vedno vakance, ker naš kaplan je zavoljo Rusov izginil in mati si je záme komaj eno uro na dan pritrpati mogla. Sama Klementina mi je svoje strašne storije nadaljevala in mladi Bagratin delal nama je družčino. Grof Vasilij Bagratin, polkovnikov sin, je imel od mene ravno še enkrat toliko let. Kedar se je za parado v svojo prekrasno uniformo napravil, bil je tako lep in imel je v sebi nekaj tako čarobnega, da še nisem nikdar kaj takega videla. Zmiraj bi ga bila gledala in tudi on je mene vedno k sebi povzdigoval in me poljuboval, kar se mi je neizrečeno prijetno zdelo. Kedar ga ni bilo, bilo mi je tako dolg čas, da me še Klementinine pripovedke niso več zanimale; kar sama sem v kakšnem kotu čepela, komaj solze zadržavala in trenutke štela, kdaj da bo spet tu. Ko sem njegove korake na koridoru začula, alo naglo smuk skozi vrata! in splezala sem mu brž do vrata. Potem me je za roko prijel, me na dvorišče peljal in godcem ukazal, da so „polko colombino“ zaigrali, ki mi je bila najbolj všeč, ker je bila za par golobčekov narejena, kakor mi je pravil Vasilij. Če je šel njegov oče polkovnik mimo naji, smehljal se nama je prijazno in njemu rekel, da je še bolj otročji kot jaz.

Sama nisem vedela kako, ali na enkrat je bilo leto okoli in neki večer se je prišel k moji materi posloviti, ker drugo jutro odrinejo. Ker sem bila poleg, me je ta novica prebitko zadela in na ves glas sem se jela jokati. Ko me mati upraša, kaj da to pomeni, odgovorim ji z zamolklim glasom: da me je Vasilij nesramno goljufal, ker me misli jutri za vekomaj zapustiti in mi ni še nobene znil o tem. Mati me je debelo pogledala, polkovnik se je pa smehljaj, me po glavi božal in materi rekel: Matilda bi utegnila vse poravnati, kar je Vislaninski proti nam pregrešil, — besede, ki jih takrat še nisem razumela.

Vasilija ni bilo ves večer na spregled in mene je mati srdita, da je še nisem take videla, h Klementini zaprla, kjer sem tulila in se po tleh valjala, da sem utrujena zaspala. Drugo jutro na vse zgodaj me je godba zbudila. Naglo iz postelje skočim, k oknu tečem in zagledam Vasilija, ki je v sredi pri zastavi jezdil, mi za slovo desnico k ustnicam pritiskal in mi poljubljeje pošiljal, kar sem tudi jaz delala. Dalje kot eno uro sem neprenehoma četi z očmi sledila, da se je tudi zadnja sulica v daljavi zgubila.

Nekaj časa sem jokala in žalovala, pa bila sem otrok in kmalo sem spet ulance z Vasilijem vred pozabila. Kaplan je spet začel hoditi k nam, lekcije je pomnožil in me tako še bolj dolgočasil. Pri materi sem se učila angleščine in drugih predmetov redno uro za uro in dnevi so tekli enolično v večnost, kakor naš potok pod gradom v Vislo. Videla sem, da je prišel vsako četrto leta list iz Pariza od mojega očeta,

potem so si mati nekoliko dni vedno solze iz oči brisali, se dolgo časa pogovarjali z našim faktorjem, prekanjenim judom z rudečo brado, ki se je vsled tega vselej za par dni v Sandomir podal; šel je, kakor sem pozneje zvedela, denarja iskat. Tako so mirno, tiho brez vse spremembe pretekla leta do mojega petnajstega godú.

Ko sem šestnajsto leto nastopila, bilo je moje izobraženje dovršeno in s tem je začela tudi moja draga, neprecenljiva mati bolehati. Prevelike skrbi gospodarstva in notranja tuga so njeno nežno, za take trude malo pripravno truplo popolnoma v nič spravile. Poprej tako gibčna in vedno na nogah, začela je le sem ter tje posedati. Sedela sem večjidel popoldne na kanepeji kraj nje, kjer mi je pripovedovala, da imam izvrstnega, preblazega očeta, ki je žrtvoval vse za domovino in zdaj v Parizu v pregnanstvu živi. Pripovedovala mi je dalje, da je le z velikim trudom od ruske vlade dobila dovoljenje, da se za nekoliko časa vrne domov in domá uredi reči, ker njeno zdravje je že preveč oslabelo. Bila sem že toliko pametna, da sem previdela, da je moja angeljska mati iz gole krščanske ljubezni ta korak storila, ker mi očeta pred nikdar ni v misel vzela. Z vso močjo sem se je oklenila in obe sve dolgo dolgo jokali, predno je spet takole poprijela:

„Ljuba Matilda! edini biser mojega življenja! čutim, preveč čutim, da te bom morala prezgodaj zapustiti, ne zakrivaje si kar je resnica, jaz ne bom dolgo! — — Moj Avgust se čez štirinajst dni po dolgi ločitvi spet v grad svojih pradedov vrne; prepričana

sem, da ti me bo popolnoma nadomestoval, ker v vseh pismih iz Pariza ni nikdar pozabil uprašati, kakošna da je z njegovo edino hčerko, kako napreduje itd. Toraj ubogaj ga v vsaki zadevi, pokaži očetu, da si vredna hči Matilde Potocke!“

Oh! bili so to žalostni dnevi mojega življenja, pa še vendar ne najtužnejši!

Čez deset dni se proti večeru pripelje voz, vse skupaj leti mu naproti in precej sem uganila, da so oče prišli. Sedela sem ravno pri postelji bolne matere, srce mi je tolklo, da še nikdar tako, ko se vrata odpró in moj meni dozdam neznani oče stopi v sobo. Ni bila več nekdanja visoka, viteška postava, pripogneno se je držal, brada in lasje so se mu obelili, lic ni bilo nič, le izpod čela je iz žarečih očí švigal stari ogenj. Gre k postelji, objame mater in jo tako nekoliko trenutkov drži, predno z globokim zdihljejem izklikne: Oh, Matilda, kako si se spremenila! Odpusti mi!

Zato sem ti pa čvrsto hčer izredila, — odgovori mu komaj razumljivo.

Ni me precej pri prihodu zagledal, ker sem se v kot stisnila, zdaj je še le oči v mene uprl in me trepečo na svoje prsi pritisnil in strastno poljubil, šepetaje: Draga hčerka, ne morem ti izreči, kako sem si želel, predno umrjem, enkrat vendar objeti svojega edinega otroka!

Dva dni potem so mi mati umrli. — Zdelo se mi je, da se je svet podrl, da moram tudi jaz umreti, ker sem čutila, da sem sama, zapuščena, neizrekljivo zapuščena ostala. Oče je strahovito resen in čmeren

le sam, večjidel po gozdu, okoli postopal. Po kosilu je rad pri meni postal, morala sem se mu v naročje usesti in mu razkladati vse malenkosti od ranjke matere. Potem se je globoko zamislil, z glavo zmajeval in pred seboj mrmral: Vso srečo so mi Rusi pokopali! Velikrat je faktorja k sebi poklical, ki je po pet, šest ur pri njem ostajal. Trdo sta morala orati, ker se je njiin glas do moje sobe razlegal; povzela sem iz tega, da se računi nič kaj ne ujemajo.

Mesec po teh žalostnih dogodkih začel je zahajati k nam mlad, zal gospod, ki se je grof Stanislav Lokavski imenoval. Kakor sem videla, bila sta že z mojim očetom iz Pariza znana. Predstavil mi ga je, kakor svojega prijatelja in diko sedanjega poljskega mladega plemenitaštva. Obnašal se je proti meni posebno prijazno in uljudno in donášal mi je iz Varšave vse knjige, katerih sem želela, ker je tam po navadi stanoval. Z očetom sta bila vedno na lovu, kjer sta malo ustrelila in se, mislim, le pomenkovala o družih zadevah. Bila sem lahke nravi in tako sem se zopet kmalo novega tega življenja privádila. Brala sem veliko vsega, kar mi je na misel prišlo, ker se ni nikdo za to pečal. Odprl se mi je nov svet, ki mi je bil pod maternim vodstvom popolnoma zakrit; strasti, ki so poprej le dremale, so se zbudile in hrepenela sem poznati veliki svet, o čegar čarobnosti in zapeljivosti sem brala toliko. Toraj mi je bilo kaj ugodno, ko me oče nekega popoldne tako nagovori:

„Matilda! že v Parizu, ko te še nisem poznal, želet sem videti svojega edinega otroka srečnega, pa

kaj so mi vse pobožne želje pomagale, ko je šlo premoženje po vojni rakovo pot! V teh skrbeh zate se mi na enkrat Stanislav predstavi, rekoč, da bi se sramoval potovati skozi Francosko, ko bi slavnega domoljuba Vislaninskega ne obiskal. Kmalo sem spoznal v njem tako iskrenega rodoljuba in izobraženega mladeniča, da sem ga že v duhu tebi namenil. — On je bil, ki me je v Varšavi pričakoval, on se je vladi vkljub upal me prvi obiskati na domu. Precej čez mesec, ko te je prvokrat videl, poprosi me za tvojo roko; pa zdela si se mi premlada, rečem mu, naj vsaj še dve leti počaka, da se ti bolj krepko razviješ. Ponovil je danes svojo prošnjo. Matilda! dam ti jo v preudarek, sama jo razsodi, saj ga dobro poznaš. Premoženje njegovo ni neizmerno, ali zadosti obilno, da bota mogla po stanu živeti. — Ali, draga hčerka, lepo te prosim, ne delaj si zavoljo mene nobene sile, popolnoma svobodno voli, dam ti tri dni za preudarek!“

Precej na večer sem privolila in čez mesec sem postala Lokavska. Mislila sem, da Stanislava ljubim, ne tako strastno in viharno, kakor sem v Byronu brala, ali bil mi je jako drag in neizrečeno blag značaj. Varšava, kjer sva po navadi stanovala, je bila zame nov svet; peljal me je tudi v Berolin, Pariz in London, za kar sem mu bila neizrekljivo hvaležna. Živelasva mirno, tiho, rekla bi, popolnoma srečno; bala sem se le včasih, da bi Stanislava njegov strastni značaj ne pahnil v nesrečo, kakor mojega očeta. Leta 1846. so mi umrli oče doma v Kaluszi in nekdanj neizmerno premoženje Vislaninskih je prišlo judom v Sandomiru,

največ pa rudečebradnemu faktorju v roke. Eno leto potem je tudi stara Klementina pri meni v Varšavi za vekomaj zaspala in tako odmrli so mi vsi domači.

Bilo je ravno proti letu 1848., ko je poprej tiho življenje v Varšavi bolj živahno postalo, začeli so se čudni pogovori. Zdelo se mi je vse na politiškem polji nenavadno soparno, kakor pred hudo nevihto. Kakor se na morji golobje okoli barke nastavljajo, začeli so se tudi v Varšavi prikazovati neznani obrazi. Moj mož se je tudi ves spremenil, hodil je zamišljen okoli; neki čuden ogenj mu je žarel iz oči, včasih ga ni bilo po cele noči domu, v pogovorih z menoj je bil ves raztresen. V našo hišo je začel zahajati grbast možic z dolgim nosom. Bil mi je predstavljen kot Janez Brontisz, slaven poljski žurnalist in literat, ki je dozdej v pregnanstvu živel in bil poseben prijatelj mojemu ranjkemu očetu. Imel je bodeče oči in záme nekaj zopernega v sebi, ki se ne dá z besedo popisati. Bila sta si z mojim možem jako prijatelja in videlo se je, da ga ima ves mladi poljski svet v veliki časti. Velikokrat je bil pri obedu in zmiraj je le o taistem predmetu govoril, kako bi se vsi Rusi mahoma pokončati mogli itd. Kakor ni moja angeljska mati nikdar tega slepega navdušenja razumela in pri tem se le vendar pošteno domoljubkinjo skazovala, gnusil se je tudi meni fanatizem tega človeka, ker sem previdela, da ima Lokavskega vsega v svojih zanjkah. Zarad zadnjega uzroka me je srce kaj bolelo, pa nisem si upala ziniti besede.

Bližali smo se koncu leta 1847. in politično podnebje postajalo je čedalje bolj soparno. Čudne govorice

so se po mestu raztrosile, med katerimi je bila najčudnejša ta, da je tretji polk ulancev carske garde prišel v posadko zavoljo nevarne lepote častnikov, namreč da so v večini člani tretjega oddelka carske kancelije v Petrogradu, to je, da so skrivni policaji; da se je nadalje ruska vlada lotila politike francoskega konventa iz leta 1792. Kakor je ta celo krdelo prelepih zapeljivih žensk poslal med kraljevske „Chouane“ v „Vendée“, tako so narobe poslali iz Petrograda poljskim ženam mikavnih plesavcev za ta predpust, da bi po njih izvedeli tajnih spletek, ki se tičejo mož.

Se vé, da je ta govoricca naredila grozovit „furore“ pri vseh hčerah Evinih in naravno radovednost postavila na škipce. Ali vse drugače je bilo pri meni; zdavnej zakopani spomini so mi spet oživel, zvedevši, da je polkovnik tega polka in najlepši izmed vseh grof Vasilij Bagratin — Vasilij Bagratin! —

Vse strasti, ki so zdaj le na videz dremale, vse tako poetiške scene iz najsrečnejšega časa otročjih let so mi preživo stopile pred oči; že zdavnaj pozabljena „polka colombina“ jela mi je spet na uho doneti. Bila sem od narave sanguinična in od trenutka zavzeta, toraj sem mahoma na svojega soproga, na Brontisza itd. pozabila in komaj pričakovala večera, kedar bom spet tako nenadoma videla Vasilija. Bog vé, ali me bo spoznal, ali se bo še náme spominal, popraševala sem se radovedno. Priložnost me je čakala v salonu deželnega poglavarja, maršala kneza Paskjeviča, ker bila je takrat politika naših plemenitažev, da so bili proti Rusom posebno prijazni in so z veseljem obiskovali njihove bale

in druge veselice, samo da bi tako ves sum od sebe odvrčali. Predstavil mi ga bo grof Aleksander Rostov, ki je bil maršalov tajnik, zelo uljuden, na videz pošten mož in z vsemi našimi možmi dobro znan.

Kmalo pe novem letu 1848. je bil veličasten bal pri knezu in napovedano je bilo, da bo godba na novo došlih ulancev igrala. Da smo bili tudi mi povabljeni, razume se samo ob sebi. S posebno pozornostjo sem si za ta večer prav mikavno in okusno toaleta pri-skrbela, vzela sem črno-svilnato opravo, ker so rekli, da se mi najbolj podaja. Ko stopiva z Lokavskim v sobano, bila je že velika gneča, vsi koti so bili napolnjeni. Rostov je skrbel za dostojni prostor, s ka-terega sem kakor iz varne luke na šumeči vihar pod sabo gledala. Iskala sem z očmi Vasilija, pa ga je bilo težko najti med toliko uniformami. Na enkrat se Rostov skozi gnečo prerije in pripelje za seboj častnika v polkovnikovi opravi, z zlatom ušiti, in napove mi ga rekoč: gospod polkovnik grof V. Bagratin. Bila sem v zadregi, kot nikdar še v življenji; kri mi je lica zalila bolj, nego deklici v petnajstem letu; ali vender sem ga precej vsega pregledala. Bil je čez pas tenek, srednje velikosti, v obraz bled in v celi postavi ne- navadno mikaven. Uljudno se mi priklone in ves po- nižen prosi za tretji ples, bila je polka française. Povzela sem iz njegovega obnašanja, da se več ne spominja male deklice iz Kalusza. Po drugem plesu ga vidim, da z vodjo orkestra šepeta, potem se mi predstavi, godba začne, podá mi roko in zavrtiva se v kolo. „Polka colombina!“ mi na uho zašepeta.

Mislila sem, da mi bodo vse žile popokale, da mi srce desetkrat hitreje bije in noge so se kakor začarane same od sebe dvigovale, ko sem se po nekdam tako priljubljenih in davnej pozabljenih glasovih z Vasilijem vrtela, previdevši, da me še dobro pozna. Po plesu so mi lica gorela, v tla sem gledala, nisem mogla črhniti besede in roka mi je nehoté v njegovi zaostala. Čutila sem, kar še dozdej nikdar ne, zdelo se mi je, da sem dolgo izgubljen, neprecenljiv zaklad našla, da sem spet osem let stara, in da je moj Vasilij lajtnant v Kaluzi. Kar mi je bilo sicer neljubo, to mi je bilo neizrečeno všeč, da me je Lokavski po navadi ob enajstih zapustil in me samo s pajdašico ali „garde de dame“ pustil. Čakal ga je gotovo spodej Brontisz, s katerim sta imela svoja pota. Sicer je bilo zakonsko gibanje v visokem poljskem svetu po francoskem običaji jako svobodno.

Sprejdi me v najbolj oddaljen konec sobane, kjer sva si sama brez prič nasproti stala. Spregovori on in reče: Grofinja, ali me še poznate? Ali se še spominjate srečnih ur v Kaluzi? Koder sem hodil in bival v daljni Rusiji, ni mi izginila, Matilda! vaša čarobna podoba izpred oči; veliko let je preteklo, marsikaj sem poskusil, ali srce je prazno ostalo, kjer je od tistihmal votlina ostala, katere ni mogla napolniti nobena veselica. Usoda me je sem zanesla v časti mojega ranjkega očeta; tudi mi je znano, kaj se o meni in mojem polku govori, pa verjamete vi to, Matilda? — Molčé sem gledala v tla.

Pa kaj bi vse to nadalje opisovala? V kratkem reči: začela sem drugo življenje; ves nov, začaran svet se je pred menoj odprl, svet najstrastneje ljubezni. Pozabila sem na vse, na svojega moža, na Brontisza, na politiko itd. Štela sem le minute od enega snida do drugega. Rostov, ki je bil vseh ljudij prijatelj in ki je v našo hišo prosto zahajal, je postrežljivo pošte in pisma prenašal. Lokavskemu se še o vsem tem sanjalo ni, postajal je čedalje bolj resen in čmeren, le zoperni Brontisz se mi je včasih sarkastično nasmehljal in me tako presunljivo pogledal, kakor bi mi bil vse skrivnosti v dnu srca bral.

Iz Pariza je meseca februarija dospela prevažna novica: da se je že punt unel. Pa vse to me je zdaj kaj malo zanimalo, mislila sem več na nove pariške noše, kako bi se bolj okusno nališpala, da bi mu bolj dopadala. Zapazila sem namreč, da je Vasilij zadnje dni nekoliko mlačneji postal. Ker sem ga z dušo in telesom ljubila, bila sem tudi enakomerno ljubosumna, kar mi ni dalo noč in dan pokoja.

Uzrok tega je bil pa ta-le dogodek: Na zadnjem balu je Vasilij skoraj izključno z grofinjo Olško plesal, ki je z mano kakor druga krasota v Varšavi slovela in bila je pri tem neizmerno bogata. Imela je ta nesrečen večer glavo okinčano s prekrasnim dijamantom, da je vsem pred očmi bleščelo. Ko sta se po plesu z Vazilijem po sobani sprehajala, reče ji on tako glasno, da sem mogla dobro slišati: Grofinja, zdi se mi, da se sprehajam s kraljico poljsko!

Kako so me te besede ranile, ne morem izreči. Odpotim se precej domu in vso noč sem se od jeze, ljubezni in sumnje jokala, mislila sem, da me bo konec, še ranjkega očeta sem v grobu preklinjala, da je vse premoženje zapravlil in me skoraj brez dote pustil.

Ni me več v hiši trpelo, nenavadno zgodaj ustanem in se grem pod milo nebo hladit. Grem kakor po navadi mimo judovskega juvelirja Rosenzweiga, in kaj zagledam?! Nehoté se ustavim in strmim v neprecenljivi dijadem, ki je bil iz samih solitêrjev sestavljen; kaj tacega še nisem nikdar videla. Stopim v štacuno in uprašam, od kod da je, komu je namenjen in kaj da velja? — Prijazno smehljaje se mi stari David kakor prekanjen lisjak globoko prikloni in pravi: Ravno sinoč sem ga iz Amsterdama za nekoliko dni v razstavo dobil; če ga kdo kupi, ne velja več kot 100.000 srebrnih rubljev.

Ali kje bi bila jaz toliko denarja vzela?!

Globoko se mi spet David prikloni in stopila sem še bolj žalostna iz štacune, ker dijadem mi ni šel več iz glave. Prihodnjo soboto je bil spet velikansk bal, zadnji v predpustu, in meni ni bilo mogoče do dijadema priti!!

Drugi dan potem me Rostov popoludne kakor po navadi obišče, bila sem čisto sama. „Grofinja, jaz vem, kaj vas teži, ali bi prav za prav radi imeli, da bi vas težilo“ — nagovori me familijarno, ker on sam je poznal vse moje skrivnosti — „to je Rosenzweigov dijadem.“

V drugem stanu bi bila tako predrznost vedela kaznovati, ali v slepi strasti so bile te besede záme angeljski glasi. „Ne zamerite, če se delikatnega predmeta dotaknem, namreč vaših osebnih okoliščin, saj veste, da so mi dobro znane. Težko bi vas stalo precej izplačati za dijadem, kar jud zahteva. Pripravljen sem toraj z veseljem vam iz te zadrege pomagati in vam to malenkost posoditi na neodločen čas; vrnili bote, kedar se vam bode ljubilo. Pa veste, grofinja, star pregovor pravi: roka roko umiva; jaz bi vas tudi za nekaj malo važnega prosil. To je: Brontisz je vaš, kakor moj protivnik, povsod v društvih mi kljubuje in zdaj bi ga jaz rad enkrat osramotil. Imava stavo, in ves svet je radoveden izida. Ima se pa določiti v prihodnjo nedeljo o polunoči. Morem jo pa jaz le dobiti, če za gotovo zvem, da prihaja vsak večer, kader je pri maršalu bal, skozi dvorišna vratica o pol dvanajstih v vašo hišo?

Ker mi je bilo to dobro znano, odgovorim mu, vsa v dijadem zamišljena, brez sumnje, da je tako. Rostov se zahvali in odide, meni se je pa vso noč po tem sanjalo, da z dijademom na prestolu sedim in da se mi kot poljski kraljici ves svet priklanja, se ve najbolj pa Vasilij.

Na jutro mi prinese strežaj dijadem. — Bila sem popolnoma srečna!

V nedeljo na večer so se pri mojem dohodu na bal vseh oči na mene obrnile; vse sem otemnila, bila sem v resnici kraljica večera. Vasilij je pred menoj bolj klečal ko stal; čedalje besneje sva plesala, zdelo

se mi je, da kar po zraku plavam. Ostala sva zadnja v jutru, ko je dan že skozi okna sijati jel. Predno sva se ločila, obljubila sva si še enkrat večno ljubezen.

Malo sem zadremala, ker bila sem od sile trudna, ko sva s pajdašico oddrdrali. Na enkrat me nekaj za roko cuka, začnem si oči drgniti in vidim, da me sosedinja skuša predramiti. Slišim šunder, naglo kočijno okno odprem in kaj vidim, o joj! Našo palačo popolnoma s kozaki obdano!!

Njih poveljnik se mi približa in mi to-le nezapečateno pismo poda:

Nevredna hči preblazega očeta!

Na kar me je Brontisz vedno opominjal, to je le vendar res. Izdala si kakor Judež Iskarijot domovino in mene, ali to ti povem, osoda me bo maščevala!

Grof Avgust Lokavski.

Kaj sem, prebravši, čutila, ne morem popisati, ali imela sem toliko moči, da kočijažu ukažem, naj me kar k Rostovu pelje. — Dospevši pred njegovo hišo, čaka me že vratar in takole nagovori: „Milostljiva grofinja, gospod grof so šli danes zjutraj za štirinajst dni v Berolin in mi ta-le list za vas pustili.“ — Naglo odprem in berem:

Neskončno ljubljena Matilda!

Danes zjutraj me je ukaz na mizi čakal, da moram precej precej brez vse pomude odriniti k armadi v Kavkaz. Srce mi hoče počiti, pa dolžnost me veže! Naročil sem vse drugo Rostovu. Vsaj v pol leta se gotovo spet vidiva! V naglici

Tvoj Vasilij.

Nisem več videla in čutila, kar tema se mi je delala pred očmi. Še le čez pol leta sem spet okrevala in prišla k zdravi pameti. Pravili so mi, da sem v boleznih zmiraj bledla, da sem kot poljska kraljica ruskemu caru Vasiliju domovino za dijadem prodala.

Zvedla sem potem, da je bil Lokavski glavav zakletvi, ki bi bila imela meseca marca s puntom udariti na Ruse. Brontisz je bil njegov prvi tajnik. Imeli so posvetovanja v kleti naše hiše od pol dvanajstih počenši vsakokrat, kedar je bil pri maršalu bal. Dobili so pri njih dopise od Ledru-Rollina, Louis Blanca, Mazzinija itd. — Bila sta obadva v trdnjavi Modlinski ustreljena, druge tovariše so pa v Sibirijo poslali. — Tudi mi je bil poslan po pošti „Invalid“ (ruski vojaški časnik), kjer sem na zadnji strani brala:

Brigadni general Vasilij grof Bagratin je padel 1. maja na bregu Tereka, ko je obsut s čerkeskimi krogli ravnostno most napravljal. — Prvega je njega usoda zadela!

Ostala sem sama sirota, od vseh zapuščena, od domovine zaničevana. — Obupala sem, popolnoma obupala in za trdno sem sklenila skočiti v Vislo. Pa nadvladal je dobri duh moje angeljske, prezgodaj umrle matere. Spomnila sem se prelepih nauk iz naše svete vere, ki mi jih je še na smrtni postelji tako gorko priporočala, da Bog nikogar ne zavrže, če se spet k njemu s skesanim srcem zaupljivo obrne. Sklenila sem torej domovini za vekomaj slovo dati, deset let okoli po samotnih, malo obiskovanih krajih

Evrope popotovati, potem pa v kakem samotnem kraju objokavati svoje grehe.

Premoženje mojega nesrečnega moža je bilo za deset let zarubljeno, Ta čas sem imela iz polovine užitek, ako se pa spet omožim in moža po volji vlade vzamem, povrne se mi precej vse, drugač še le, ko bo preteklo tistih deset let. Rostova nisem pozneje nikdar več videla, akoravno mi je bil od vlade za varuha postavljen; zakaj? tega ne vem.

Ali dijadem, ta prekleti dijadem! Bila je to peklerska spletka, da še svet ni take videl, ker bili so vsi demanti ponarejeni, dokaz, kako je bila zanjka poprej urejena in preišljena!

Naš Gospod je umrl v petek popoldne s trnjevo krono na glavi, sklenila sem torej se vsak popoldne ta dan s svojo nesrečno krono javno pokazati in našega Gospoda kakor desni razbojnik odpuščenja prositi, čeravno se mi bodo ljudje posmehovali in me za noro imeli!“

Ko je Bornimović prebral, zrl je dolgo dolgo zamišljen pred se v brado godrnjaje: Tako! Tako! Še dijadem ni nič vreden!

V.

Snežinke so gosto padale, ker bilo je že v pozni jeseni konec novembra, ko je občno spoštovani Čislavski župnik po desetih zvečer prav židane volje domov prišel. Bil je v gostih pri svojem bližnjem duhovnem sosеду, kjer so prav veselo sosedov god praznovali. Pridši domu ukaže kuharici, da mu ga prinese

še en poliček za lahko noč. Spomni se dogodka leta 1822. pri župniku v Zaboku v Zagorji, kjer je bil on takrat kaplan. Ustane, gre v pratiko gledat in skoraj prestrašen obstoji, ko je videl, da je danes leto in dan tega glasovitega boja. Gre hitro v kot in pogleda, če ste obe puški dobro nabasani, ker ravno neke dni poprej so na veliki cesti proti Karlovcu ne daleč od Čislavca poštni voz oropali in kondukterja ubili. Prepričan, da je vse v redu, sede dobrovoljno smehljaje se za mizo.

V Zaboku je namreč omenjenega leta župnik sam šest roparjev ustrelil in sedmega ranil, kateri pripetljaj je še dan današnji jako na glasu na Hrvaškem. Bil je izvrsten lovec in vsled tega je imel zmiraj vsaj dve dobro nabasani dvocevki pri hiši. Ko pride ta večer tudi po desetih od godú domú, dá si ga še poliček za lahko noč prinesiti, kar na enkrat pri vežnih vratih čuden ropot zasliši. Ker so imela vrata okna, gre gledat, kaj da je in kdo da trka? — Vidi tropo zaraščenih, s sajami namazanih mož, ki so rohneli: „Naglo odpri, drugače ti glavo razkoljemo!“ — „Če se naglo ne poberete, vas bom vse postrelil!“ odgovori jim pogumni župnik. Ali ko vidi, da so začeli s sekirami vrata razbijati, skoči naglo po puške in puf! puf! in precej sta se dva zvrnila. Ker so se pa tovariši še bolj razljutili, skoči po drugo puško in spet dva povezne. Imel je vso pripravo pri roki, hitro spet nabaše in potolče petega in šestega. Še le sedmi je hotel pete odnesti, pa dobil je tudi v pete, kar mu je šlo. — Šla je ta novica takrat od ust do ust in dobil

je pogumni župnik od vseh strani zahvalne pisma in darila, ker je tako hrabrost pokazal.

Bil je naš gospod ravno takrat v Zaboku kaplan in šla mu je ta dogodba nocoj po glavi, ko si je prvi kozarec natočil za lahko noč. Ni sedel deset minut tako zamišljen, ko se mu na enkrat pozdi, da nekdo na vežna vrata trka. Naglo skoči po konci, za puško zgrabi in na uho vleče, da bi bolj natanko čul. Dobro sliši, da nekdo ključavnico poskuša, ali družega ni bilo mogoče razločiti, ker je burja silovito divjala. Napne petelina. stopi v vežo in ves se trese, ker to ni bila šala. Zbere vso pogumnost in na ves glas zakriči:

„Kdo je?“

Milostljivi gospod župnik, če imate kaj krščanskega usmiljenja, lepo vas prosim, za božjo voljo odprite!“ sliši se ženski glas, ki je nemški z velikim trudom lomil.

„Kaj je?“

„Za božjo voljo odprite, da ne zmrznem, vse bom povedala.“

Ali župniku se je to sumno zdelo: ženski glas, lomljena nemščina, — to ga hočejo zapeljati. — Sam ne vé, kaj bi storil; postoji nekaj trenutkov, potem pa se ve s puško naprej, okence zraven vrat odpre, da vendar vidi, koliko jih je. — Ko se je na vse kraje ogledal in ničesar zapazil, počasi vrata odpre in vidi visoko žensko v beli opravi stati pred seboj. Dolgi črni lasje so v neredu po ramah in čez pleča viseli, kakor jih je ravno burja dvignila; v obraz je bila bleda.

kakor mrlič, pogled je bil bolj strahovit kot vabljev. — Župnik ves osupnen gleda molčé nekaj časa čudno prikazen, potem pa le po nemški upraša: „Kdo pa ste vendar?“

„Jaz sem baronesa Bornimović! pa še enkrat ponavljam prošnjo, ali smem v hišo stopiti, če ne — zmrznila bom.“

Tudi župnika žačne trepeča roka opominjati, da ni poletni večer. Povabi jo toraj v hišo, vrata spet varno zaklene, vrže par debelih polen na gromado v peč, ponudi ji stol, se ji nasproti usede in zdaj še le pri luči vidi, da mora biti to kaj posebnega, ker tacega lepega obličja še nikdar ni videl. Naslonila je glavo na desnico in globoko je vzdihnila. Župnik spet poprime rekoč: „Katera baronesa Bornimović, ker na Hrvaškem ni nobenega barona s tem imenom?“

Debelo ga Matilda pogleda, kakor da bi hotela reči: to ni res, to ni nikakor mogoče!

„Kaj ni posestnik Čislavca baron Bornimović?!“

„Da, pa le Jurij Bornimović, samo prost plemenitaš; mislim, baron ne bo nikdar postal.“

Udarila jo je ta beseda, kakor strela z jasnega; vzela je glavo med obe roki, ni se mogla jokati, nesreča je bila prevelika. Le zdihovala je in pred sebe mrmrala: „Moj Bog! moj Bog! spet goljufana!“

„Kaj se vam je pa vendar nocoj dogodilo, milostiva gospa, da ste v taki nevihti, tako pozno na večer k meni zašli?“

Pa preslišala je to uprašanje, debelo ga pogleda in komaj razumljivo odgovori: „To nič ne dé, čeravno

ni baron, sem pa le vendar zakonska žena njegova!“ s strahom pričakovaje, kaj gospod župnik poreče.

„Vidim, draga gospa, da ste nesramno goljufani, ker Bornimovićeve zakonska žena še na Ogerskem živi. Akoravno sta ločena, vendar se ne more kakor kotoličan po postavi z drugo oženiti.“

„Toraj povsod, povsod, kamor pogledam, le brezno! Toraj povsod le goljufija!! — Lokavski, usoda te je maščevala!“

Kakor blisk se je v župnikovi glavi posvetilo, kaj to vse pomenja. Kakor so se mu dozdej odgovori te žene čudni in smešni zdeli, razumel je zdaj mahoma peklensko obnašanje Bornimovićevo. Čul je že po letu, da je malopridni polkovnik nekdanje narodne brambe v Stubiških toplicah grofinji svoje zapeljive limanice nastavljal, katerim je, kakor je bilo povsod znano, le malokatera srečno odšla. Slišal je tudi, da jo je proti vsem Svetim pripeljal domú v grad. Govorili so v okolici o polnočni prikazni v kapeli, kjer je spet začelo strašiti, kar so si pametneji tako razlagali, da je imel Gjuro ta čas ponoči tam le poroko z grofinjo; strašila sta pa z Mihaličem sama, da bi bila radovednost ljudi preplašila in staro vražo potrdila. Tudi to ga je na pravo pot pripeljalo, da je spet Spicarić v tem času v Čislavec priromal, dasiravno ga ni bilo že več ko pol leta nikjer na spregled. Pa kdo je bil Spicarić?

Bil je vojaški duhoven Bornimovićeve čete leta 1848., katero je čez Dravo spremljal. Pravili so, da je bil nekdanj v semenišči najbolj ženijalen bogoslovec;

prerokovali so mu, da bo enkrat dika duhovništva trojedne kraljevine. Ko je doktorstvo bogoslovja dosegel, napisal je še čisto mlad broširo pod naslovom: „Narodnost in Ilirščina“, ki je jak šunder napravila in bil je vsled preliberalnih idej potisnen na najslabšo kaplanijo v Čislavec.

To je častilakomnega in izobraženega mladenča tako razkačilo, da je vse svoje knjige požgal in se popolnoma Bornimoviću pridružil. Bila sta daleč znana, da ga največ preneseta. Leto 1848. ga spet predrami, usede se in napiše s plamtečimi črkami broširo proti celibatu. Bila je navdana s strahovitim sarkazmom.

Prišel je vsled tega interdikt, prepovedano mu je bilo mašo brati ali se kake druge svete ceremonije udeležiti. Pa to ga ni motilo. Pridigoval je v Čislavski okolici kakor Peter Amienski križarsko vojsko proti Madjarom. Le njegovi prepričalni zgovornosti je bilo pripisati, da se jih je uzdignila taka truma, kateri je zapovedoval Bornimović, kakor polkovnik. Po vojni se je Spicarič umazan in zavaljan okoli potepal, se na kmetih od zakotne pisarije živil in večjidel le popival. Pravili so, da je imel neko peklensko veselje vpricho velike množice norčevati se iz svetih reči. Bil je že zaradi tega dvakrat zaprt. On in Bornimović, bilo je občno mnenje, sta sposobna izpeljati hudobijo, katero koli si bodi. Dolgo ga že ni bilo v Čislavci, zdaj se je pa spet prikazal.

To je župnika na to napotilo, da jih je mogel le Spicarič tisto noč v kapeli poročevati. Ko se mu je tako na enkrat vse razjasnilo, upraša nadalje:

„Ali niste vi poljska grofinja?“

Debelo ga Matilda pogleda in prikima, da je.

„Ali niste bili na vseh Svetih večer o polunoči v kapeli poročeni?“

Spet prikima.

„Prosim, lepo prosim, ali ni bil duhovnik, ki vaju je poročal, visok, tenek, črnih oči in črnih las s posebno dolgim nosom?“

„Da!“

„Je že Spicarić!“

„Prosim, spet lepo prosim, milostiva grofinja, če ste že toliko moči zbrali, povejte mi, kaj se je vse od tiste noči z vami godilo? Očividno je, da se je tu hudičeva goljufija zmotala, da se je hudodelstvo učinilo, ki mora ostro ostro kaznovano biti!“

Spet so Matildina lica bolj barvo dobila, ni več mraza trepetala, topla soba ji je spet nekoliko moči povrnila.

„Dragi župnik — prične — ne vém, kako bi vam zahvalo izrekla, da ste se me kakor Samarijan v evangeliji usmilili in me tujo zapuščeno revo tako gostoljubno v pozni noči pod streho vzeli in da vas nadalje moja žalostna usoda zanima. Le vi ste moje edino upanje, da mi iz tega strašnega kraja pomagata; povrnita vam bom vse tisoč in tisočkrat, ker zlata in srebra mi ne manka, da sem le enkrat rešena. Hočem vašemu uprašanju, kolikor je mogoče, ustreči, da veste kaj so z mano delali.“

Prične s Stubico — kar je že bravcem znano — in nadaljuje:

„Imela sem popolnoma zaupanje v Bornimovića, smem reči, da sem ga iskreno ljubila, čeravno ne z ognjem prve mladosti. Ker sem po žalostnih skušnjah ves svet zaničevala, kakor ga zdaj še bolj brez izjemka zaničujem, nisem nikjer uprašala, kdo, odkod in kaj da je? Videla sem, da ga oskrbnik Stubiških toplic barona imenuje, največ sem pa njegovi moški besedi verjela. Ujemal se je njegov predlog, naj bo o polnoči poroka v kapeli njegovega grada, zavsem z mojimi idejami, ker sovražim hrum in ropot pri takem svetem dejanji, kjer imajo opraviti le srca. Zgodilo se je, kakor sva se zgovorila: o polnoči naji je tisti od vas popisani duhovnik poročil; oskrbnik Mihalič in še nekdo drugi, ki ga ne poznam, sta bila priči. Rekel je, da bo nazadnje radovedne kmete z ropotom preplašil, ker drugače bi se mu na dvorišče prisilili. Dala sem mu prav, da se le prežavci odpodé.

Bil je po poroki tak, kakor sem si ga le želeti mogla, bila sem popolnoma srečna. Ali tri dni poznej se je ves spremenil, ni bil več prejšnjemu podoben; začel je klavern okoli hoditi, bil je prepaden, čeravno proti meni še zmiraj tako ljubezniv, kakor od začetka. — Skrbno ga poprašujem, kaj da ga teži, pa le ni hotel odgovora dati. Ker mu le nisem pokoja dala, prosi me najprej odpuščenja in reče, da ga je nena doma hud dolžnik prijel zavoljo očetove zapuščine, da čakati noče; ali bi mu morebiti jaz mogla pomagati iz te zadrege? Na glas se zasmejam, da si zavoljo take malenkosti glavo beli, podam mu precej zadnjih sto rubljev rekoč: naj brž ko je mogoče ženitvena

pisma mojemu kuratorju pošlje, kar bo naju precej vseh stisk rešilo.

Res se je odpotil predvčerajšnjim v Zagreb, da bi vse to poskrbel, kakor je rekel. Nocoj bi se bil imel vrniti, kakor je obljubil. Pa namesto njega pride v mojo sobo, ravno ko sem se hotela v posteljo uleči, oskrbnik Mihalič, pokrit in vinjen in začne se nepopisno surovo obnašati. Debelo ga gledam, pa on le v eno mer naprej rentaći, da se mu moram precej iz hiše pobrati, imenoval me je nesramno vlačugo, da on kaj tacega več v svoji hiši ne trpi, itd. Zastonj so bili vsi moji ugovori, da vsaj barona počakam, da mu vse rada poplačam, da sem premožna in rojena grofinja! Ali ko vse nič ne pomaga, prosim ga z povzdignjenima rokama, naj me vsaj nocoj v miru pusti, ker ne poznam kraja in človeka, kam da bi bila šla. — Zgrabi me z obema rokama, nese me naglo po stopnicah in postavi me v nevihto pred dvorišna vrata, katera potem dobro zaklene.

Zgodilo se mi je tako, kakor nesrečni Elizi v povesti „Nicolò dei Lapi“ od Massima d'Azeglio, katero sem nekdaj z takim veseljem prebirala.“

Glas je začel pojemat, ni mogla več naprej, solze so jo zalile in težko razumljivo je še rekla: „Oh župnik, usmilite se zapuščenē sirote!“

Videlo se je na obrazu spoštovanega moža, da ga je ta nenavadna dogodba v srce ganila, skoči pokonci in reče s slovesnim glasom: „Milostiva grofinja, kakor res kraljuje v nebesih pravični Bog, mora se tudi vam pravica zgoditi! Štel si bom vedno v največo.

srečo, če vam le količkaj koristiti morem, ker to je le moja gola dolžnost. — Previdim, da vas je Bornimović hotel le ob premoženje pripraviti, ker ima sam več dolga kot las na glavi. Previdevši pa, da se je zmotil, je svojemu oskrbniku, ki je še večji potepuh od njega, ukazal se tako proti vam obnašati, da vas z lepo ali z grdo iz grada spravi. — Prosim, grofinja, vi ste jako trudni, postrežem vam s tako posteljo, ki jo imam, prosim počijte si, jaz grem pa v hlev hlapcu naročit, da zjutraj na vse zgodaj v Zagreb odrineva.“

Drugo jutro so že iz Zagreba od višje sodnije brzojavili na Dunaj grofu Rostovu, ki je odgovoril, naj grofinji Lokavski z vsemi pomočki pomagajo, da brž brž na Dunaj pride; naj velja, kolikor hoče, vse bo ruska vlada povrnila; nadalje pa, naj se goljufija na tanko preišče in kaznuje.

Ali Matilda ni več govorila. Vse moči so jo zapustile, pustila je vse s seboj delati, kakor majhen otrok. Na Dunajskem južnem kolodvoru je vse skupaj vrelo, ker našli so pri dohodu vlaka v posebnem vagonu prvega reda neko mrtvo poljsko grofinjo, kakor je bilo po časnikih naznanjeno. — Toliko nesreče je bilo preveč za tako nežno bitje, ni se mogla več neusmiljeni usodi protiviti, ki se je hotela maščevati in se je tudi zmaščevala.

Na pokopališči v „Weidling am Bach“ pri Dunaji kjer tudi nesrečni pesnik Lenau počiva, stoji na južni strani majhen marmornast grobni kamen z napisom:

Tu počiva grofinja Matilda Lokavska, rojena leta 1824 v Kaluszi v poljski kraljevini, umrla leta 1852. — Naj ji bode zemljica lahka!

Bornimovića so žandarji še v Zagrebu prijeli, kjer je s tistimi sto rublji okoli popival. Bil je čez leto v zaporu. Bila je ostra preiskava, pa niso mu mogli nič dokazati. Spicarić se je umaknil, predno so ga v ječo potegnili. Mihalič je krivo prisegel, da so vse storije o ponočni poroki abotne pravljice. Bornimović je trdil, da je bila grofinja včasih popolnoma nora, in to se ji je moralo tudi ta večer pripetiti, ko je iz grada v farovž šla, ker od poroke itd. on nič ne vé. Potrdil je to tudi Stubiški oskrbnik s Rostovimi listi in drugi ljudje, ki so jo videli, se z dijademom okoli sprehajati. — Izpustili so ga toraj zavoljo pomanjkanja dokazov, ali javno mnenje je drugače sodilo.

Svet je dobro poznal Bornimovića in je le verjel zapisniku, kakor ga je častitljivi Čislavški župnik narokoval. — Stari grad njegovih pradedov še dolžnikom ni bil zadosti; društva so ga vsa izključila. — Šel je s svojim polkovniškim diplomom čez Savo na Turško, kjer je katoliško vero svojih prededov z mahomedansko zamenil. Postal je polkovnik v generalnem štabu Omer-paše in šla je govorica, da je v vojni proti Rusom pri Kalafatu padel, ker ni ga bilo več nazaj.

Razni spisi.

Obraz državnega zbora.

Na Dunaji 19. maja 1861.

Kdor je bil katerikrat na Dunaji, se spomina na „Glacis“, ki obdaja mesto in ga loči od predmestij. Na tem prostoru pred „Alservorstadt“ so sezidali poslopje za seje državnega zbora, ki se je, kakor je znano, 29. dan p. m. začel. Krstili so eni to poslopje „hišo poslancev“, eni „hišo prostakov“ (Haus der Gemeinen) in neki znan, pa malo ustavoljuben plemenitaš: „Šmerlingovo gledišče“. Reči se more, da za potrebo so ga v kratkem času dobro dovršili; tudi za potrebni komfort poslancev in za javnoš, se je zadosti skrbelo. Klopji za zborovalce so v polumesečnem krogu urejene, da so poslanci vsi z obrazom obrnjeni v predsedništvo, katero ima z dvema predsednika-namestnikoma, štirimi zapisovalci in s štirimi stenografi sedež pri velikih vratih. Deževalo je in pust veter je pihal 29. aprila ko so se poslanci ob 11. uri v cerkev sv. Štefana podali sv. duha na pomoč klicat, da bi jih razsvetlil in jim primočke naznanil, kako bi se Avstrija iz strašne krnice rešila, kamor je v preteklih desetih letih zabredla. O poludne so se podali v parlament (zbor).

Nemški centralisti, na čelu dr. Giskra (z Moravskega) in dr. Mühlfeld (z Dunaja) so posedli levico; velika množica jih je, ker šteje poslance iz nemške Bohemije, Moravskega, Šlezkega, obeh Avstrij, Solnograda, Štajerskega, Koroškega, Kranjskega (dr. Toman se ni po misli in dejanji, temveč zavoljo rojakov tje usedel). V središču (centrum) pa sedijo Tirolci, Goričani, nekateri Dalmatinci in škof Litvinović s svojo gardo, ki broji osem rusinskih kmetov, ki niti besedice nemškega ne razumejo. Na desno so se usedli federalisti s Češkega in Moravskega pod vodstvom dr. Riegra, dr. Klaudija in dr. Pražaka. — Zbornice predsednik je dr. Hein, znan iz državnega svetovalstva preteklega avgusta, kjer se je popolnoma kompromitiral s svojim slovesnim zavarovanjem proti Maager-jevemu „sila predrznemu“ nasvetu, da se Avstriji sposobna ustava dá. Na videz je lepo rejen in spominja na ranjcega, tu zelo glasovitega krčmarja iz Hetzendorfa; kakor predsednik se je dozdej skazal zelo lesenega; z zvončkom si kaj rad igra, pri vsaki priliki zabinglja in pa, če je mogoče, slovanskim poslancem besedo vzame. Na levici je najbolj glasovita oseba dr. Giskra, prav za prav Jiskra (advokat v Brnu), mož, kateri enkrat zine in že dvakrat „deutsche Cultur und Civilisation“ izreče. Ako bi človek po obrazu sodil, bi mislil, da je v Časlavi ali pa v Trenčinu zagledal beli dan, ker ima sive, globoko udrte oči, štirivoglat obraz in belkasto brado. Hudobni ljudje trdijo, da se je ta siloviti apostelj nemške kulture še le na gimnaziji nemškega naučil, pa kaj se če! Leta 1848. je bil hud Frankobrodčan

in se je silno repenčil zoper slovanske Moravce, ki niso hoteli iti v Frankobrod za Nemce škopo rezat. — Pred njim sedi mož, gladko obrit in ne vem, po kateri naključbi, staremu Napoleonu podoben. Ko ustane, začne: „paragraf 5595., paragraf 9,999.567., paragraf 300 milijonov itd. pravi, da . . . ,“ in ko se enkrat v tek spravi, pridiguje, kakor da bi bil že trideset let na sv. Lušarijah za župnika; dela stavke (perijode), ki se vijejo enako morski kači in še vse huje, kakor v Kantovi: „Kritik der reinen Vernunft“. Človek mora zadremati, čeravno bi bil dva dni zaporedoma spal. Ljubi bralec, če si bil le katerikrat na Dunaji, boš precej rekel, to je slavni advokat dr. Mühlfeld. — Blizo njega sedi mali možic s sila zakrivljenim nosom, črne oči se mu lesketajo, po vsakem predlogu ustane in možko zakliče: „gospod predsednik! jaz imam k temu ‚amendement‘ (popravek) pristaviti.“ Iz katerega žepa si bodi, povsod, kamor seže, celo pest „amendements“ potegne na dan. Bralec, če ti povem, da, ko g. minister Šmerling pri dolgočasnem besedovanji „Ost-Deutsche-Post“ prebira, se ta možiček ministru zelo diplomatično smehlja, pa uganeš, da je to imenitni Nace Kuranda, chevalier de la legion d'honneur, vitez turškega Medjidjereda, urednik „Ost-Deutsche-Post“ in stari „Stabstrompeter“ Buol-Schauensteina itd. itd. Da, to je naš ljubi Nace, ki je leta 1850—53 prvi iznašel kulturo nositi na jug in iztok in vzel za to privilegijo, ki je še le 20. oktobra 1860. ob veljavo prišla. Ali on, kakor pravi sin tistega naroda, ki je nekdej s suho nogo čez Rudeče morje korakal, se ve vsem okoliščinam prileči in kakor

državen poslanec se je lotil „amedements“. Pravijo, da se mu po noči sanja: da na „glacis“ na kamnu spi in k nebesom prislonjeno lestvico vidi, po kateri se „amendements“ gori in doli sprehajajo.

Tri klopi za Nacetom je mož, v obraz lepo rejen in rudeč kakor piruh, ki pa govori, kakor da bi mu bil salast cmok ostal v ustih. To je Rieger (Nemec z Moravskega). Na galeriji me krasna deva upraša: „Pa to ni tisti slavni Rieger s Češkega?“ Bog obvari! — ji zavrnem, oni se ne piše s tujim (fremden) y, ampak z ie. — Na desni levici sedijo gospodje Kromer, Derbič, Brolih in na konci gosp. dr. Toman — zares lepa, bi rekel bolj srbska kakor slovenska fizijognomija; oči mu navdušenja lesketajo, kadar dr. Rieger ali dr. Klaudy pravice slovanskega naroda branita, in ponosni moramo biti tacega poslanca, ker, kolikor sem dozdej govornikov slišal, se mu ni treba nobenega ustrašiti. V predzadnji klopi sedi g. Dežman, in v zadnji prav na voglu desne levice g. dr. žl. Wurzbach.

V sredi (centrum) se obrača občna pozornost na rusinske kmete, ki sedijo tû v hodnikovih srajcah brez rute za vratom; mezlanaste rudeče ožnorane suknje jim segajo do tal, čevlje imajo na kveder in vseh osem ima dolge črnomaljaste lase. Vidi se, da se neizrečeno dolgočasijo, ker niti besedice nemškega ne umejo; njih opravilo je na staroverskega škofa Litvinoviča paziti, ki je njih poveljnik. Če on ustane, ustane vseh osem; če on obsedi, obsedi vseh osem; če on hrkne, vseh osem hrkne; samo če on govori, vseh osem molči. Gosp. Litvinovič zmiraj z Nemci glasuje, in hoče s tem

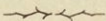
menda dokazati, da Rusin ni Poljak. — Okoli sedijo Tirolci, nekateri Solnogradčani in Goričana Černe in Gorup.

Na desnici so pa zdaj po vsi Evropi glasoviti slovanski federalisti: Čehi in Poljaki. Kdor prvokrat na galerijo pride, precej upraša: Kje je slavni Rieger, ki se je že leta 1848. in zdaj v soboto 11. t. m. oroslanu enak boril za pravice našega naroda? V tretji klopi srednje desnice sedi ljubljenec Čehov: velik mož v črni obleki. Svetli gosti, črni lasi obdajajo nekdanj gladko čelo, ki se je vsled tug in težav, ki jih je v tujstvu za svoj narod prestal, že malo nagrbrnilo; črna brada mu krasí obraz, in ogenj, ki šviga iz njegovih prelepih oči, ti precej oznanuje, da je gaslo njegovo: „Narod i dom“. Od narave obdarovan, kakor malokdo, govori on čarovito: zdaj mu teče beseda mehka in mila, enaka nežnim melodijam Bellinijevim, zdaj, ko v sveto jezo pride, mu doni glas kakor grom topov; mislil bi človek, da Jupiter tonans Olimp podira. Pri njem ni nič narejenega, ni nobene fraze, vsak njegov zlog naznanja neugasno naudušenje za svoj narod. Zato je pa v vsem njegovem govorjenji in dejanji naravna elegancija in gracia; gotovo je on prva parlamentarna moč našega zbora, kar mu mora tudi njegov najhujši sovražnik priznati. — Blizo njega sedi dr. Klaudy, advokat iz Jičina, tudi leta 1849. poslanec. Lep mož s polno sivo-rjavkasto brado in lesketečimi očmi. On je druga parlamentarna podpora Čehov, krasno govori; r malo trdo izgovarja, kar pa ne žali ušes poslušalca. Posebno 11. t. m., ko se je na prsa udaril in z povzdignenim

glasom zagrmel: „Ja, meine Herrrn, wirrr haben auch ein Vaterrrrland!“ — Na prvih klopeh sedita znamenita gospoda: dr. Brauner (s Češkega) in dr. Pražak (z Moravskega). Oba mirna, izvrstna govornika.

Pozabiti ne smem grofa Klam-Martinica, ki kot zapisovalec zraven predsednika sedi. Velik in lep mlad mož z „binokelnom“ na nosu in z belkasto, po cesarski obrito brado, aristokrat od nog do glave. Enajsti dan t. m. je on na čelu federalistov boj začel; ali vkljub vsem njegovim dobrim mislim, ker je preveč enoglasno in nekako dolgočasno besedo motal, je brez upliva govoril. Ne more se pa človek z njim prav sprijazniti, ako se spomina, da je on utemeljitelj časnika „Vaterland“.

V soboto 11. t. m. je ves Dunaj radovedno pričakoval in ugibal, kam se bodo Poljaki usedli, ker so še le ta dan v zbor prišli. Leta 1848. so sedeli na najbolj stranski levici, in „Oesterr. Zeitg.“ in „Presse“ ste se tolažili, da se ti modri možje ne bodo dali premotiti in ujeti v češke zanjke. Ali ko se pod vodstvom slavnoznanega dr. Smolke krepke lepe postave Poljakov v narodni obleki v zbornico prikažejo, se vseh oči vanje upró in nemška stranka debelo gleda, ko posedejo zraven Čehov najbolj stransko desnico. Že kot predsednik državnega zbora leta 1848. znani dr. Smolka s silno dolgimi rujavimi brkami in zali grof Potocki sta prav za slikarske študije ustvarjena. Poljaki so dozdej še vedno molčali, s Čehi sedeli ali ustajali; v saboto 11. dan t. m. pa so strašno temno gledali.

Pisma slovenskega turista.

I.

8. augusta 1861.

Sem ter tje sem potoval po svetu, marsikaj videl in skusil.

Nekega dne grem — povem Vam, da sem „gourmand“ — k branjevki; kupim si sira, ga odvijem, pa kaj berem? „Grazer Tagespost“! Srce mi je veselja skakalo; dobil sem s sirom vred tudi „Kalbfleisch“; ogledujem list odspred in odзад in na enem mestu ostali sir postrgam in spodaj zagledam — bralec veseli se z mano! εὐρηξα! εὐρηξα! — „Wanderungen turista, dozdej neznanega, skozi slovenske dežele!“ Prebiram, prebiram in čudim se, da more kdo tako nesramen biti, tak žení „kalbfleischern“ imenovati. Dragi neznan turist, spovem se ti pri ti priložnosti: kaj neki so proti tvojim obrazom: Yorickovo sentimentalno potovanje, Heinejevi Reisebilder itd.! Brž si tudi mislim, da taki ženiji ne rasejo pod Semeringom in Hochgollingom; kaj tacega se more roditi le daleč zvonaj v „reichu“. Ti si nam „Land und Leute“ hotel z živimi barvami obrisati; izvrstno si jo zadel! Slavni francoski slikar Horace Vernet se je pri strašni nevihti na jambor barke privezal in grmečo naravo za svoje neprecenljive obraze študiral; tako si se gotovo tudi ti pripravljaj za te fotografije; iz vsega je očitno, da si bil gotovo — nič se ne brani — kakih deset ali petnajst let pri Nacetu Kurandi ali pri Avgustu Zangu za lakaja. Česar se človek ne uči, pa ne zná, pravi star pregovor; skušal

sem se od tebe naučiti kolikor je bilo v moji slabi moči in v tem hipu sem sklenil, tudi pisati turistična pisma.

Toliko sem mislil, mi je treba omeniti, da mi ne bo kdo oponašal, ako „a bove maiori discit arare minor“. —

Bil sem po navadi zjutraj prozajičen in zvečer sentimentalen. Take večere sem bledo luno ogledaval, srce se mi je tajalo kakor pomladanski sneg in želel sem spet videti enkrat slovensko Meko, našo drago belo Ljubljano.

Ko sem tako proti jugu obrnen molil, me je Bog uslišal, usmilil se je pobožnega Slovenca, ga spravil v vlak, ki ga je s severa v slovensko Atiko, ali kakor ljudje po navadi pravijo, v kranjsko deželo pridrdral. — Ginen sem bil, ko sem bistro, zeleno mater Savo ugledal; še bolj pa me je ganil pogled na našega romantičnega Parnasa, našega rujavega, nesprenmljivega očeta Golovca. — Pa kaj te mika Golovec, ki še zmiraj gola rebra kaže? — me utegne kdo zavrniti. Oprostite! Vsakdo ima svoje strasti, svoje poželjivosti; nekateri so zamaknjeni v plesnive krokodile, svetle kebre in nemško kulturo; nekateri v usnje nemških kož, bohinjki sir in „Grazer Tagespost“, spet drugi v „Hansjörgelna“ in v žonto na žgancih itd. Kar se mene tiče, sem bil že od mladih let zaljubljen v „Šternale“, v „Roženpoh“ in pa v klepetulje tercijalke. Te prikazni sem vedno ogledaval, študiral, in ko sem dolga leta v tujstvu prebil, se mi je grozno tožilo po njih; kolikrat se mi je po noči sanjalo, da je godba, in da sem v drevoredu

blizo kazine, kjer po starodavni šegi (zakaj da Valvasor o tem nič ne omeni, nisem mogel nikoli iztuhtati) naši gizdalini na ograjah sede, videl sem sprehajati se Ljubljanske gospe in gospodičine.

Ali bile so le sanje, in stavil bi bil v loterijo, ako bi mi bil le kak angelj leta mojih prijateljic povedal; mislil sem na številke 45, 57, 60 itd. do 90, pa sem dejal, človek ima včasih slab spomin in se zmoti. Pustil sem tedaj loterijo.

Prišedši v naše staro, po Jazonu sezidano mesto, se opravi, obrijem, olikam, narodno modro-rudečebelo zavratnico zavežem in se naravnost ob šestih popoldne v tako strastno ljubljeno, čaroviti „šternale“ podam. Srce mi je bilo kakor kladivo, žila je bolj brzo kakor po navadi hitela in ko zagledam na kazini staro črno tablico (gotovo še iz časov Martina Lutra) z napisom: „Heute Musik“ itd., se nisem mogel več zdržati; solza za solzo se mi utrinja in kmalo je bila ruta premočena! Oh, koliko časa že nisem bil tako ginen — Ali kaj me še vse čaka? Pod tablico so bili ravno tako mize in stoli kakor nekdej postavljeni; ravno tako vse utopljeno v študije kave in leda, in ravno tako so prebirali „Triesterco“, „Presse“, „Ostd“, „Post“ in našo ljubo teto „Allgemeine“. Škoda, da nisem Ca nova; upal bi si štiri podobe takih zamaknenih bralcev napraviti, da bi se kaj dobro reprezentovali na vseh štirih voglih drevoreda!

Dalje korakam; godba igra mične melodije iz Verdijeve opere, in kakor nekdej, (sanjalo se mi je tudi v tujstvu tako), je bilo vse po starem: gospodiči

na ograjah tiho šepetaje so potuhnjeno drznili se sem ter tje izpod klobuka do srca ganljivo pogledati kako devo. — Poslušal sem dalje, ali je na tem glasovitem mestu tudi jezik še ostal kakor je bil nekdam. — Sam si popiši, bralec, moje veselje, ko na vsakem voglu čujem nemščino peti z ravno tem Jazonovim akcentom, kakor nekdam, brez vse spremembe. Tuhtal, študiral in glavo sem si belil, s čim ima ta monumentalna nemščina kako analogijo: ali z „Nibelungenlied“ ali z gotiškimi svetimi pismomi Ulfilovimi, ali s staroskandinavskimi; pa vse zastonj, nisem je našel. Kakor ima gosp. D. Trstenjak svoje hipoteze, imam jaz svojo, in mislim, da je še Jazon, kje pred mestom se vstavši prašal: „Welche Suppen berden bir ôber hait' essen?“ Hvalimo Boga, Slovenci, da imamo še veliko oseb v življenji, ki ta še dozdam premalo znani monumentalni jezik govore! Pa ne zameri, ljubi bralec, če se predrznem pri tej priliki delati reklamo in ti naznanjati svoje slavno delo, ki se ravno sedaj v Berlinu tiska pod naslovom: „Vergleichendes Wörterbuch des Jasongermanischen Dialektes oder der sogenannten ‚vermischten‘ Sprache, wie sie sich noch in der Sternallee erhalten hat“; veljalo bo le sedem novih krajcarjev (a bôres Špottgeld!) in čisti dohodek je posvečen „der monumentalen Erhaltung der Sternallee“.

Ko sem nadalje korakal, so se vsi na tihem dražili nad barvami moje zavratnice, da tako lahko mišljeno motim simetrijo tega krasnega živega muzeja. Sem ter tje sem slišal: „dôs is ôuch a Slobenier! ali: ôuch a ultra!“ Na konci drevoreda proti gledišču se

nek gospod z očali na nosu ustavi, me zasmehljivo od vrha do tal meri in na pogledu so se mu besede brale: „Kaj ta norec res misli, da smo v devetnajstem stoletji, ali so potem takem res ‚Slobenier‘ na svetu, ali res misli naše monumentalno sprehajališče in našo monumentalno ‚vermišt špraho‘ s svojim urivanjem oskruniti?“ — Bog obvari, ljubi gospod, ako to berete, bi bila moja misel še le ta, da, ko se z novimi časi Čitalnica, slovenske šole in druge reči te baže ustanavljajo, naj bi se tudi naredilo društvo, ki bi čulo nad tem, da bi se „vermišt špraha“ v Zvezdi na noben način ne pre naredila. Bom že skrbel, da bodo Angleži iz vseh krajev raji gledat hodili to Jazonovo zapuščino, kakor pa Hanibalov hrast na Piemontežkem!

II.

Prašali me bodete, dragi bralci, kako je to, da so pisma turista tako dolgo zaostala? Ali pisatelj obrača, Bog pa obrne. Hodil sem, ko sta „še ajda in pelin cvetela“, križem po Kranjskem in nabiral si za torbico svojo medú in pelina, ali naključilo se je, da še le zdaj uredujem gradivo.

Po shodu na Bledu, ki je bil že v „Novicah“ s potrebnimi opazkami, „ilustrovan“, sem dolgo pre-mišljeval, ali bi jo udaril više gori, kjer Savica bobni čez pečine, ali pa bi šel nazaj doli. Kakor Hamlet svoj „seyn oder nicht seyn“ sem premetaval tudi jaz v svojih mislih „ali Bohinj ali Radovljico“, dokler nazadnje nadvlada misel: kaj se boš klatil po vaseh; pojdi v

mesta in trge. Dictum factum — hajd v Radovljico; tu bo za te več gradiva, kakor v onih visokih krajih, o katerih je že marsikateri pisatelj in pesnik svoje pero poskusil.

Ko bi slovenskega „Bädeckerja“ pisal, to je, knjižico v rudečem usnji vezano, kjer se oznanuje, kaj je v tem ali onem mestu znamenitega, bi od Radovljice ne povedal družega, kakor da je za Kranjem drugo mesto na Gorenjskem, ki bi ga tujec za pošteno vas imel, ako bi ravno poprej ne bral, da je že starodavno mesto. Pa neki strojar, ki se ponosno Radovljiškega meščana imenuje, mi je, ves navdušen za čast in slavo svojega domačega kraja, z dostojnim naglasom pripovedoval, da je Radovljica že mesto iz starodavnega veka, Nace Kuranda bi rekel: „Noch aus den finsternen Zeiten des grauen Mittelalters.“ Pripovedovali so mi, da ima čudovite privilegije iz dvanajstega in trinajstega stoletja, ki, ne vem, kakošne čudne časti in bremena Radovljiškim „purgarjem“ nakladajo. Ali imajo Radovljičani za te privilegije svoj arhiv, ki se s sedmimi ključi zapira, in svojega arhivarja, za vse to nisem uprašal. Uprašam le Nemce, kdo jim je dal oblast našo Radovljico prekrstiti v Radmannsdorf?

Značajno za vsako mesto je, da ima kako naravno ali inštitut, kateri naj se že kazino, ressource, čitalnica ali „šerštat“ imenuje, kjer se časniki prebirajo in se na večer zbira posebno „haute volée“ ali „smetana purgarjev“. Da ima Radovljica kaj tacega, nisem nikdar čul, tudi se ne ponašam, da bi bil sam to znašel, le nek pravoslovec, moj prijatelj, je po

naključbi salon zavohal. — Pripovedoval mi je, da je letos meseca avgusta neki večer po dolgočasnem popotovanji, truden in oprашen v Radovljico priromal. Bila je že enajsta ura — za kmete ura strahov, za „nobel purgarje“ pa ura salona. Mislil si je, prišedši v Radovljiško mesto, da je kak Tržišk Mojzes Radovljico (morebiti zavoljo dr. Tomana) kaznoval, da bo tri dni in tri noči egiptovska tema, in da je zdaj prva noč. Ali njegov dober genij ga dalje pelje v sredo mesta, in na enkrat zagleda svetla okna in čuje živo govorico in šunder. Po svoji ponižni pameti si misli, gotovo je tu v sredi, v taki visoki hiši, mestni salon. Vstopi, si dá od restauraterja — vulgo krčmarja — piva prinesiti in se mirno, ponižno v božjem strahu usede k vratam. Prvi časnik, ki mu v roke pride, je „Ost und West“, kar ga še bolj potrjuje, v mnenji da je to tudi slovenska kazina. Ogleduje si zelo živo družčino, in zapazil je med drugimi meščani gospode čisto črno oblečene, vse v frakih, brke možko navihane in obraz v zelo pomenljivih, diplomatičnih gubah. Ti gospodje so ga bokal za bokalom srkali — kar niso ravno manire salona — z zelo bakrenimi nosovi so že malo križem gledali, na vse grlo politikovali, neizrečeno se ustili; drugi sosedje so jih pa verno kakor svete tri kralje poslušali. Mislil je sprva, da so to gorenjski Thouveneli, Valevskiji ali Rikasoliti; le njih jezik se je mojemu prijatelju malo čuden dozdeval, ker v svojih diplomatičnih izrekih so jo po nemški rezali, kakor naši kranjski „urlaubarji“. Njih politična govorica se je vila, kakor povsod v taistem času; lahko uganeš, bralec, okoli

„Slobenjerjev“; srdili in rotili so se Radovljiški diplomati nad to čudno prikaznijo, posebno pa, ko so mojega prijatelja zagledali v surki. On jim je hotel mirno — kakor je med omikanimi ljudmi „bon ton“ — razložiti, da Kranjec je tudi Slovenec. Ali to je bilo ogenj v streho; kazali so mu ti diplomati pesti, ščetinili se kakor ježi in le mirnost njegovega značaja ga je rešila „argumentov ad hominem“. Še bolj radoveden upraša krčmarja, kaki gostje so ti? Kakor so se mogočno nosili in modrovali in v Radovljiškem salonu „bon ton“ naznanjevali, bi gotovo mislil, bralec, da so bili kaki velikaši, mogočni posestniki ali nepopisno bogati trgovci, ali kaki drugi imenitni gospodje; ali vse to ne, ampak čujte čudo: bili so kantonski biriči!

Zamišljen in molčeč se poda moj prijatelj k pokoju. Mislil je na bokale, ki so jih biriči posrkali. Mislil si je tudi na dalje, ali bi ne bilo bolje se pravdoslovju odpovedati in raji birič postati, ker Radovljica se mu je zdela birišk Eldorado. Bolj sva se pa z mojim prijateljem po svoji kratki pameti čudila, da so si Radovljiški „purgarji“ pri svojih starodavnih privilegijah kantonske biriče za svoje kolo- in glasovodje izvolili.

Moj prijatelj, ki je bil tudi 15. avgusta pri pozdravu dr. Tomana pričujoč, radoveden glavo skozi okno pomoli, da bi morebiti kje ugledal debelo butico tistega mandarina z dvema gumboma, ki bi spet stokati jel.

Bralec, pa ne, da bi ti mislil, da je zavoljo mogočnih gospodov biričev v Radovljici vse narobe. Imajo

pa spet Radoljčani izvrstnega župana, ki je od vrha do tal časti vreden mož, ki se, kar je mogoče, iskreno poteguje za našo narodnost in avtonomijo soseske. Postaven in miren v svojem značaji spominal me je na župana Pražkega mesta, nam Slovanom dobro znana gospoda Pštrosa, ki mi je rekel: počasi se gre naprej v boji z nemškutarijo; ali ko enkrat nogo za korak naprej zastavim, me nobena peklenska moč več ne odmakne! Res treba bi nam bilo, pri nas na Slovenskem povsod takih mož, ker pri nas so ljudje po dvanajstletnih skušnjah Bachovega regimenta že skoraj povsod tako v mlako potopljeni, da si komaj še kot pubči upajo v srenjskih zadevah ragljati.

III.

Imel sem nekdam nemškega profesorja, ki je bil še mlad pa silno učen gršk jezikoslovec; vsaki žr in zzi, v katerem pisatelji ši bodi, ti je vedel razložiti do pičice. Bil je domá „aus dem Reich“ blizo Tevto-burškega gozda, kar ga je z neizrekljivim ponosom navdajalo. Noč in dan mu je hodil Arminij po glavi in če se ne motim, ravno tedaj, ko je imel nalogo, pri nas na Slovenskem kulturo sejati, izdeloval je pre-imenitno delo: koliko sežnjev dolg je bil Arminijev kol in koliko širok, dalje pa še rešiti zagonetko: ali je bil Arminij v tisti znameniti bitki v volčji ali medvedovi koži? Ker je pa bil tudi strašen sovražnik slovenstva bilo mu je trn v peti, da ravno proti Jadranskemu

morju, na „staronemški“ zemlji stanujejo Sloveni. Ogledeval je naše kraje, pa nič mu ni bilo po volji; ako bi Blejsko jezero bilo v Hessen-Darmstadtu, Bohinj s Triglavom v Brandenburgju, itd., stavim, da bi bil spisal o njih debelo brošuro; ali tu med — — pomerdal je in zmajal z ramami. Samo v eni reči, rekel je, nismo Slovenci, posebno pa Gorenjci, čisto zadnji: vaše zale Gorenjke še prekašajo hčere Thusneldine. Kadar se je učeni mož v ta predmet zamaknil, je čedalje bolj navdušen prihajal, in v svojem pretresovanju od Šiške proti Triglavu se pomikaje, je zgrabil večkrat kupico vina in trkal tako ognjeno na zdravje naših deklet, da sem se včasih bal, da bi Ljubljanskim steklarjem ne zmanjkalo kozarcev. Po pravici ti povem, dragi bralec, o tej zadevi sva se z nemškim profesorjem vedno vjemala. Letos pri birmi v Radovljici sem pa še posebno videl, kako pravično je bilo profesorjevo navdušenje za naše dekleta. Ko véliki zvon zazvoni, se ustopim za vogal in sem z radostjo ogledoval, kako nežno so Gorenjke v cerkev stopale, ali bolj reči, stopkale. Lepo raščene so in imajo večjidel temne oči, katere vedno nekoliko rosé in se pri naglem pogledu zasvetijo, kakor blisk; ako so pa modre, imajo zopet izrek take nežnosti in boječnosti, da so gotovo nemškemu profesorju Göthejevo Doroteo pred oči stavile. In kako lepo jim krinoline stojé! Pa à propos: krinoline, ne ustraši se preveč, dragi bralec, kakor pošten Slovenec, da skoraj vse Gorenjke — kar je lepih „unisono“ — krinoline, in včasih silno šopirne nosijo. Iz vseh krajev, po časnikih, s prižnice, v po-

govorih itd. se spuščajo pušice na krinoline; tudi ve „Novice“ ste „obročé“ že večkrat ostro pretresale; pa, to — ne zamerite mi — je le možka nevoščljivost; ako mi nosimo po angleški šegi še več kot na pol preširoke hlače in paletote in burnuse, da bi lahko dva ali tri take pod se vzel, zakaj bi ženskam ne privoščili krinolin? Meni so krinoline vedno izvrstno dopadale; videvši pa naše krasne Gorenjke v „obročih“, sem se tako za nje unel, da trdim: kar je jed brez solí, klasje brez zrna, je lepa ženska brez krinoline! Posmehovalci krinoline, le mislite si enkrat naše dame brez obročev! to bi se jim še le smejali! Pa mi reče morebiti kdo: „Krinolina ni narodna obleka, tedaj pod klop ž njo.“ Jaz nikoli nisem narodnosti v irhastih hlačah, surki ali v firmažasti mareli iskal, ampak vedno šego zagovarjal, ki je najlepša in priličnejša, bodi si že francoska, severno-amerikanska ali švabska. Vendar pravica komur pravica gré — péče naših Gorenjk so pa tudi tako prilične ali po francozko rečeno, tako kokêt, da se klobuki naših oroslank v ljubljanskem „šternaleu“ skrijejo pred njimi kakor češminje proti košati lipi. Ali pečo lepolično zavezati znati, je velika umetnost, ki se je tudi najlepša Gorenjka v enem dnevu ne naučí. To more umeti gube tako napraviti, kakor so to reč staro-rimski gizdalini razumeli, kadar so se šli na forum razkazovat. — Pa kam so turista zapeljale krinoline in peče naših Gorenjk! Da! naših zalih Gorenjk, ali najlepša med Gorenjkami je Katrica Begunjka; do pesnika me je navdušila; pa ne boj se dragi bralec, da bi ti kakošen

sonet podal; lahko, da kakošen pevec „vom Fach“ na me pade — gorjé mi potlej!

„Slišite! voz že eno uro čaka; zadnji čas je, da odrinemo, ako hočemo danes še iz Radovljice naprej; kam ste tako zamaknjeni?“ — mi reče voznik, ki že vès nejevoljen odhoda čaka. Hajd na voz in naglo smo drdrali v dolino proti savskemu mostu in naprej po novi cesti v Kamnogorico in Kropo. — Nove ceste, to so tudi važen, silno važen predmet za turista, pa hočem to reč pozneje omeniti, ko bodem o Notranjskem govoril.

Kakor jo znano, se v Kamnogorico iz Radovljice v eni uri pride. Kamnagorica bi rekel, je predtrg Krope; tú ti kladiva ropotajo, da je kaj! Kamnagorica je rojstni kraj našega slavnega dr. Toman-a, zaradi katerega v vsakem kotu „Prešo“ najdeš, menda zato, da Kamničanje vsacih štirinajst dni kaj več od „Tomanije“ slišijo, katera ima „per consequentiam rerum naturae“ v Kamnigorici zibelko. O Kamnigorici bi se dalo marsikaj pisati, da pivo (ol) kuhajo, kakor kane, itd., ali „Preša“ mi je s „Slovenencongress in Veldes“ tako želodec pokvarila, da nisem mogel prav razložiti, ali je njih fabrikat dober ali ne.

V pol ure si v Kropi. To ti je trg, ki ima najlepši razgled na svetu, ker se vedno v nebesa gleda. Slovela je Kropa že leta 1848 zaradi narodnega duha in postavili so takrat kovači na vélikem prostoru narodno bandero, kateremu sta bila počasi le veter in dež kos. Pa „tempora mutantur et nos in illis“ — zdaj ste v Kropi dve politični stranki: „ciskropiška“

in „transkropenska“ ali drugače rečeno: na levi Kropenskega potoka je národna, na desni pa tržiška. Kakor hočeta na Hrvatskem Erdödy in Janković, da bi bila Hrvatska le pritiklina Madjarskega, cikajo desni Kroparji v kranjski Manchester — vulgo Tržič — ker so sami tako tudi nekoliko manchestrovci; vsaj črnega prahu človek kmalo toliko na srajco dobi, kakor v angležkem Manchesteru. Tudi se lahko človek kmalo znajde, pri kateri stranki da je, ker na desni vidiš napis trdega slovenskega imena, že ne vem, s koliko gggg na konci. Vsak Tržičan, navdan pravega manchesterskega duha, prišedši na desno stran Krope, se mora, zagledavši tak napis, brumno prikloniti, kakor Arabec gredé proti Meki, in vzdihniti: Allah, Allah, Podljubeljski, hvaljen bodi! ker pripeljal si me po svoji neskončni modrosti „unter unsere Leut“. Sicer pa je leva stran Krope močnejša, ker je po veliki večini Kropa národna, kakor malo kateri kraj na Slovenskem. Kroparji so bistre glavice in kaj marljivo slovenske časnike prebirajo. Rekel bi, da kar so Ribničani na Dolenjskem, so Kroparji na Gorenjskem, kakor jo Ribničani v govoru bolj na pevsko zavijajo, jo Kroparji režejo prav jekleno trdo. Ribničani **u** na francozki **ü** vlečejo. Kroparji ti pa **r** na tako trd način izgovarjajo, da se misliš včasih v družbi samih Parižanov. Kroparski „kolači“ so ti na Gorenjskem k vsaki burki pritisnjeni, kakor ribniški „rajščetarji“ ali kakor Ribničan z „rajščeti“, ti Kropar s svojimi „čveči“ — vulgo žreblji — vse Slovensko in Hrvatsko prekorači, veliko zvé, pa še več povedati vé. Glave

je bistrourmne, poln burk in kakor Ribničan ti včasih tako zasolí, da se moraš kar za ušesi popraskati. Kropenčanje imajo med seboj dva originala prav svoje baže: Vodiškega Luko in Ravsmanovega Naceta. — Mnogokrat vidiš ob delapustu ali ob prazniku na velikem trgu veliko tropo Kropenčanov in v sredi med njimi na kaki podrtiji moža stati, ki jim s povzdignenim glasom govori in zraven tudi klasično aguje. Pridigoval jim je ravno, ko sem vmes prišel, o popotovanji znanih dveh jogrov v Emavs. Drastične primere je delal, rekoč: „To je ravno tako, kakor da bi dva kovača popotovala iz Kroke čez Podnart in tako na večer k Šparovcu (znana krčma na Gorenjskem) na Posavec dospela“ itd. Prišel je počasi v tako ekstazo, da bi bil najbolj trde grešnike in grešnice do solz ganil. Govoril bi ti od mraka do zore in to vse za „frakelj žganjča!“ Nekda je bil pred na Vodiški planini nad Kropo pastir, zatorej mu pravijo Vodiški Luka. Mnogokrat so mu duhovni gospodje tako počenjanje prepovedali in ga za več dni v samotno izbico v Radovljico poslali, da bi tû sam sebi pridigoval; ali kakor „Martin v Zagreb in Martin iz Zagreba“, tako Luka v Radovljico in Luka iz Radovljice, vrnivši se najde vedno svoj oder, publikum in zaslužek. Dasi je Luka samo govornik, vsekako pa ljudje tudi radi včasih kakšno pesem zapeti slišijo, katero jim Ravsmanov Nace, enak staremu čmrlju, zabrenči. Nace je že star čez 70 let, tak hrust kakor planinski medved ter se ne vé spominati, da bi bil katerikrat v svojem življenji bolan. Hodi zmiraj bos in spi na

golih tleh; kar dobí, premení v žganjče; nič mu ni ostalo družega, kakor špehasta gospôska kapa, silno povaljane stare vojaške hlače in kamižola, ki jo je po strijci podedoval. Naravoslovci trdijo, da ima tič strus najtrdneji želodec, da vse prebavi, kar mu pod kljun pride, celo železo. Ali v tej kreposti ti je proti Nacetu le mojsterskaza proti nedosežnemu izurjenemu virtuozu. Kakor bi čaral, izginilo je v nekaterih minutah izpred Naceta: hlebec belega in ajdovega kruha, bedro svinjine, nekaj klobas itd. Po vsem tem je to zmes z merico „žganjča“ poplaknil in s takim basom alelujo zabrenčal, da bi se Lablache pred njim ustrašil. Tudi njemu, kakor Luki, je bilo nespodobno popevanje že večkrat prepovedano, ali vse zastonj, kakor je želodec njegov nasitljiv, tako je grlo njegovo vedno za pesem pripravljeno, ako ga le žganjče namoči.

IV.

„Was ist des deutschen Vaterland?“ sem ravno sam s seboj mrmral, globoko v mislih na očeta Arndta utopljen, kar me prijatelj, ki se je z menoj vozil, vès vesel z besedami iz sanj zbudi: Zdaj sva na tržiški zemlji! Ali konj, ki naju je vozil, se tega naglega veselja ustraši, zdirja in — v tem hipu sem objemal in poljuboval tržiško cesto, ki mi je moja prilizljivost krvavo vrnila. Malum omen! (ali — slabo znamenje — po domače), pravi moj prijatelj; nikar

Boga in Tržičanov ne skušajva, ker Bog je vsegamo-
 gočen, Tržičani pa morebiti celó voljni, obnašati se
 po šegi Germanov v tevtoburškem gozdu, ki so bili
 pravi pradedje Tržičanov, kakor je neki podljubeljski
 zgodovinar po dolgi, silno težavni preiskavi v arhivu
 Štokholmskem najdel, kar neki star, še na oslovski
 koži pisan gotiški list od kralja Teodoriha jasno do-
 kazuje. — Ne stavim sicer vinarja, da bi to resnica
 bila, ali kakor sem kupil, tako prodam. Mladi nemški
 zgodovinar iz Holštajna pa, ki je v Vatikanu v Rimu
 starih dokumentov iskal, mi je, vrnivši se iz Italije,
 pravil, da je v enem kotu zaprašen in zamazan per-
 gament najdel, ki so bile — o! εὐρηξα, εὐρηξα! —
 dozdej zgubljene XI. bukve Kornelija Tacita. Tù slavni
 rimski zgodovinar alfabetično naznanja imena cim-
 briških vodij, „qui plurimi nati ex urbe Cimbrica
 Neumarktl!“ to se pravi: ki so bili večjidel domá iz
 Tržiča v Jütthlandu. Pripovedujejo mi dalje, da,
 akoravno natanko staronemški zemljepis pozná, še
 nikdar ni od tega mesta čul. Povprašuje me, ali sem
 jaz bil morebiti tako srečen po naključbi kaj o ostankih
 ali vsaj o sledu tega, nekdej slavnega germanskega
 mesta slišati.

Toda bralec, ne morem ti popisati, kako se
 učenemu možu obraz zasveti, ko vzamem jaz iz
 žepa list „Triesterce“ *) in mu na zadnji strani dopis

*) Čul sem nekega modrega Tržičana, ki se je ustil, kako
 je naš jezik boren, ker še „Novice“, „Triesterca“ ne more po-
 polnoma po slovenski povedati.

pod naslovom „Eingesendet“ pokažem, ki so ga ji Tržiški lordi meseca avgusta poslali, dokazavši: kaka brezpametnost je „das nationalitäteln“, kako je brambovec nemške kulture silno učen mož in kako so se „Novice“ predrznile iz ojníc stopiti in Tržičanom „Deutsches Vaterland“ citirati, ki ga sami eo ipso dobro znajo! — — Bralec, ali misli si moje začudenje, ko mi učeni holštajnski zgodovinar okolu vrata pade in me veselja poljubovati začne, rekoč: „Bog vam plati; jaz ne morem izreči, kako ste mi ustregli; res, da „Neumarktl“ je pravi ostanek Cimbrov, ker ne le ime, ampak tudi jezik ni sedanji nemški. Povsod se še vidijo cimbriški ostanki, sintaksa je pa že celó popolnoma cimbriška!“ — Še enkrat „eingesendet“ prav pazljivo prebere, mi roko stiska in vsklikne: „Traun! die Neumarktl er schreiben noch vollkommen cimbrisch!“ Ker me je uprašal, ali se more ta list „Triesterce“ kupiti, ga učenemu možu z veseljem darujem, radosten po tako nizki ceni ustreči znanosti in domovini. Mož tudi vzame svoj porte-feuille iz žepa in začne mi brati iz XI. bukev prepisani imenik cimbriških vodij, in glej čuda: odvzemši latinski u s na konci, bila so sama sedanja Tržiška imena!

Poslovil se je Holštajnc od mene in mi rekel, da se hoče naravnost napotiti proti Neumarktlu. Zagotavljal me je, kako mu srce radostno bije, ker bo zdaj lahko izvirno delo o starih in novih Cimbrih spisal in tako skoro gotovo dobil premijo tisoč goldinarjev, ki jo bavarski kralj Maks razpiše vsako leto za najboljše nemško-zgodovinsko delo. — Zopet

pravim, dragi bralec, ne stavim sicer vinarja, da bi bila to resnica; kakor sem od učenega moža kupil, tako ti prodam.

Treba se je zopet k Tržiški cesti vrniti. Pobrala sva se z mojim prijateljem, in vkljub take, kaj malo vabljive primere šla sva le vender v Tržič srečo poskušat. — Kakor me je malo mikalo v Radovljici poiskati salon, me je zopet v Tržič gnalo prvo znamenitost našega Manchestra: parlament, obiskat. Bil je ravno ugoden čas, ker bilo je proti eni popoldne in potem takem kmalo začetek seje.

Poslojje parlamenta se po navadi imenuje v Tržiči spodnja kavarna „pri mostu“. Ponižno sem se zad na stol usedel, kjer je bil prostor za publikum, kakor se mi je dozdevalo. Bilo je že polno okolu oken (kjer so sedeži za parlamentske člene) in pomenkovali so se slavni politiki še celó o slovenskem jeziku, — znamenje, da ministerstvo ni še prišlo. — Toda kmalo se vrata odpró in pridejo gospodje, na čelu sivi Tržiški Palmerston, ki že jako dolgo politično mnenje kranjskega Manchestra vodi, za njim drugi lordi slavnega Tržiškega zbirališča. Posedli so odmenjene prostore blizo vrat in Palmerston položi na mizo za rabo členov „višnjevo knjigo“ — vulgo „Blaubuch“ — sestavljeno iz „Presse“, „Ostd. Post“, „Grazer Tagespost“, „Triest. Ztg.“ in „Hansjörgelna“, kjer je povsod kak diplomatičen memorandum v obliki „Eingesendet“, ki dokazuje, kako zvito in pogumno se možje na čelu politiških uprav bojujejo zoper sovražnike civilizacije „Slobenjerje“! Pisane so te depeše,

kakor mi je Holštajнец zagotavljal, večjidel v cimbriskem narečji, zategadel za tujce malo mične.

Ko se je parlamentarna razprava začela, se je naš „gmajn“ jezik cimbriskemu narečju umikal, postala je govorica čedalje bolj nerazumna; le to sem zapazil, da predlogi se potrjujejo s klikom: „Tjade! Tjade!“ — Če se je pa kaj posebnega kuhalo, so pa upili: „Jêžešta! Jêžešta!“ (enako: Čujte! ali nemškemu „Hört! Hört!“) — Akoravno sem se v svojem življenji zeló z jezikoslovjem pečal, vender pri vsem prizadevanji nisem mogel razumeti njih narečja, akoravno je zeló na nemško cikalo, ker náglas, náglas: ta je čuden!

Zaspal sem vsled dolgega časa, trdo zaspal, tako, da me je prijatelj komaj zbudil, ko je že ura na štiri kazala in se je parlament Manchesterski že davno ves razšel. Zeló sem se ustrašil, ko mi je pripovedoval, da je moj nos ravno v najbolj iskreni debati nekako čudovite trobentajoče glase od sebe dajal. Le imenitnost obravnave je odvrnila, da se ni pozornost parlamentnih členov na moj predrzni nos obrnila. — Pravil mi je prijatelj, Tržiškega, cimbrisko-nemškega narečja bolj vajen od mene, da so debatovali o jako važnem predlogu: kdaj in kako bi se sredi trga krasen spomenik postavil „kladivu resnice“. Namen kladiva bi bil vsacemu mimogredočemu trmastemu Slovcu glavo oklepati, mu „das nationalitäteln“ — po naše: navdušenje za národnost — iz nje izbiti in ga potem v fužini z dimom Tržiško-cimbriske kulture okaditi. Palmerstonu Tržiškemu še

neki ta krasna ideja spati ne dá, ker dosedaj je bilo večjidel vse prizadevanje, vse depeše, vseh 50 eksemplarov Hansjörgelna itd. le siva teorija, bôb v steno.

Kakor gre Ljubljčan v nedeljo popoludne v Šiško na ocvrte piške, Dunajčan v Lerchenfeld na ceneje pivo, gre Tržičan na Pések pred trgov na kljune, bržole in bržanke. Tú ti ga možje, ki so pred dobro uro resno parlamentovali, pošteno lukajo, da se nekoliko politike oddahnejo. Tudi tje sva se z mojim prijateljem podala ogledavat, kakšen je naš Manchester, kedar spravi obraz v prijazne in vesele gube. — Bila sva tukaj v sredi med možmi, ki so govorico vse drugače obračali, kakor poprej v zboru; — bilo ni namreč glavarja zraven. — Jako glasno — rekel bi kakor Briarej — je neki star, silno bogat možak, Šavslec po imenu, trdil, da so Tržičani Kranjci, da govoré „kranjsko špraho“, ne pa „slovenski jezik“, katerega se naučiti smo mi že prestari, naši otroci ga pa morajo popolnoma znati. Tudi g. župan, ako se ne motim, je bil istih misel, pa pristavil je še: jaz sem bil, sem in bom vedno Slovenec. Šavslec pa s pestjo ob mizo udari in zagrmí: „Ko bi meni kdo rekel, da sem Nemeč, dobí táko, da — —!“ Le nek mizarški mojster si je očí spekel nad trobojno slovansko zavratnico mojega prijatelja in je greben po nemški napenjati začel. Zavrnem ga mirno v istem jeziku omenivši besede: „Anstand und Bildung.“ Ali mož mi odgovori: „Paj uns veršteht man nix von solichen Onštônd und Piltung!“ — Pravo! zakličem, je le

vender Holštajнец prav imel, da morajo tú še biti ostanki starih Cimbrov.

Ogledoval sem zadnji dan naš preljubi Tržič od konca do kraja in se prepričal, da ni kmalu na Kranjskem razun Ljubljane bolj priličnega, snažnega in premožnega kraja, kakor je Podljubeljski trg. Tudi se je skozi marsikako okno in marsikaka vrata marsikaka zala podoba s plamtečimi očmi pokazala, da brez pomisleka Tržičanke v prvi red gorenjskih lepot uvrstujem. Posebno pa imajo v neki znani gostilnici dve ljubeznjivi hčerki pri hiši. Starejša, bolj junonične postave, mi je vedno pripovedovala, kako njeno srce le za Nemčijo gorí in kako jo vsa fantazija le v Köln ob Rajni vleče. Mlajša pa, črnooka, v obličje snežnobela — recimo ji Egeria, ker je jako izobražena — se sestri na vse te domišljije na glas zasmejí ter pravi: „Ovbe, ne vem, zakaj nekateri naši ljudje s svojo nemščino pred celim svetom take burke uganjajo; ako bi že kdo prav nemški znal, bi že ne rekla, pa take otrobe vežejo, da se Bogu usmili! Jaz sem pa Slovenka, moj materni jezik je slovenski, in ne vem, čemu bi se mogla, kakor nemškutarica spakovati. Našega Kurnika Pekvato kračo naj beró.“ — Izrekši te besede se je zopet na ves glas nasmejala in popevaje: „Sem slovenska deklica“, je zgrabila prazno steklenico pred mano in kakor metuljček sfrfrala po poliček skozi vrata.

V.

Še kot mali deček sem z veliko radostjo ogledaval podobo Kranja, kakor je v Ljubljani naslikan v zgornjem muzeji po slavnem profesorji Hajne-tu, ki se je v Kranju rodil. Ali še z večjim veseljem sem si letos ogledal Kranj, namreč od „stare pošte“ do „pungerta.“ Že v Trziči so mi v enem kraji rekli, da Kranju nasproti jo moramo Trzičani bolj na nemško vleči, ker Kranjci preveč cikajo na slovensko. — Bilo je ravno po birmi, ko pridem sem v prvo gorenjsko mesto; brati je bilo še na velikem venci, ki so ga gospodu škofu na čast napravili, z velikimi trobojnimi črkami na beli podlagi: „Slava!“ Tudi zastave in zastavice so še okolu stale, vse belo-modro-rudeče. Tako se je Kranj ta dan popolnoma in očitno národnega pokazal. Seveda je pri tacih okoliščinah največ na mestni glavi — županu — ležeče, da vse to osnuje, uredí ter národní značaj razvije, kajti res poštenega moža nobene zapreke ne zadržujejo, da bi skrival, ker ima pravico ob belem dnevu pokazati se. V sredi mesta našel sem starega vseučilišnega tovariša, ki je bil vedno poln burk in nam večkrat v veseli družbi dokazoval, da njegove prsi nepopisen ponos navdaja biti kranjski „purgar“, ker imajo tako visok zvonik. Vzel me je pod pazduho, in me naravnost peljal ogledavat velikana od obličja do obličja, kako zadovoljno v svoji temnosivi, častitljivi obleki, enak staremu varhu in pastirju, ki gleda na svojo čedo, ki mu je zvesta ostala in se nikdar izneverila ni.

Pripovedoval mi je moj učeni tovariš nadalje, da je v plesnivi, zelo zamazani pratiki, kjer se že nobena številka več ne pozná in ki jo je po svojem starem očetu podedoval, bral prorokovanje, kako se je stolp v preteklem stoletji nekemu zelo brunnemu kranjskemu „purgarju“ v spanji prikazal ter mu nazznanil, da bi mahoma obledel in v eni noči se sam pobelil, ako bi Kranjci zatajili svojo národnost; mogoče bi bilo, da bi se oslavljeni sivec, omamljen po taki sramoti podrl in pri tej priči velik kos mesta potrl. Nadaljeval je burkasti tovariš, da to prorokovanje vsakemu someščanu manj stanovitnega značaja večkrat natanko razlaga prav resnega obraza. Tudi moje krohotanje se kmalu v resnico spremeni, ko „dominus magister“ (tako smo tovariša na vseučilišči nazivali) skrit predalec pratike razvije in mi čudne živali in hierogliffe pokaže. Bil je naslikan papir v podobi časnika, zraven pa neizrecno mršav volk, ki je neznano básno in ljuto gledal ter zobe kazal, z eno taco je v črnilu namočeno pero držal. Pod njim je bil narisan črnkastosiv osel z neznano dolgimi ušesi, na obličji je pa imel izraz, kakor da bi še huje mislil rigati od onega v Noetovi barki. Tudi je držal pero v taci, zraven podobe časnika. Pod tema dvema bil je videti možicelj v črnem fraku, s cilindrom na glavi, jako podoben Schulze-ju v „Kladerradatsch-i“. Tudi ta je držal veliko pero v roki zraven časnika. Nepopisno radoveden povprašam tovariša proroka, kaj te prikazni pomenijo? Začne mi razlagati po hieroglifih, v katerih je prorokovanje pisano: da bodo prišli za naš

narod časi nove turške vojne na duševnem polji. Kakor so krvoločni janičarji našo deželo napadali in požigali, bodo prišli v časih narodne zavesti slovenskega naroda v naše glavno mesto iz tujih dežel janičarji, ki bodo pod krivimi znamenji v nemških novinah v „korespondencah“ narod neprenehoma napadali, obrekovali, zasmehovali in o njem lagali, akoravno si bodo vsi svoje trebuhe sitili s slovenskim kruhom. Najbesnejšega pomenja mršavi volk, to je Izengrim*), ki se bo celó iz daljnega severa priklatil v Slovensko ter bode z vsemi štirimi v mnogoterih časnikih narod napadal, enak steklemu volku iz Besarabije. Druga dva, v oslovski podobi, znana pod imenom „Ajzele“ in „Bajzele“, bodeta po svojem romarstvu tudi na slovensko zemljo prišla, ter po vseh kotih laží in zvijače iskala, da jih bodeta v časnike pošiljala, da si tako vsaki dan kakšen goldinarček prislužita, časniki pa, ki od „škandala“ žive, si tudi z njunimi korespondencijami pomagali na noge. Še več drugih takih pajdašev je bilo v različnih podobah Ezopovih bajk videti v tej stari priliki, ki mi jo je prijatelj kazal. Ali, pravi prorokovaje nadalje: Kakor so janičarji z vso škodo le pogumnost in hrabrost naroda še bolj ukoreninili, bodo korespondenti janičarji plamen zavesti in ponosa pri narodu še bolj podpihnili. In kakor so Slovenci silno turško moč pri Sisku uničili, da se še v Hasanpašinem plašči maša v Ljubljani bere, ravno tako — — naprej so bile pa črke tako zamazane, da ni mogel tovariš nič iztuhtati.

* , Staronemški izrek za „Wolf“.

Vprašam tovariša, ali mi pratiko proda in za koliko, ker bi jo kot domorodec rad Ljubljanskemu muzeju daroval, kjer bi bila lahko marsikomu v prid. Ali odvrne mi na veliko žalost, da se ne more po nobeni ceni od takega talismana ločiti.

Da se kavarna sredi mesta obišče, kedar je že človek v Kranji, se samo po sebi razume. „Ost und West“, kateri še ne sme v Tržiški parlament, vlada tukaj in hodi iz roke v roko. Samo ena natakarica, ki se je z Dunajem ponašala, kjer si je nekoliko Lerchenfeldskega narečja prisvojila, je v veseli fantaziji živela, da se je, hvala bodi Hans Jörgelnu, slovenščine iznebila za vekomaj. Ko me upraša, s čim bi mi „aufwortala“, ji nalašč odgovorim: „niks tajč, ja sam Srbin“; in lejte se! mahoma jo natura premaga ter tako naglo jej je jeziček po loški tekkel, da jo „dominus magister“ krohotaje vpraša: ali si je na Dunaji „z žêkлом ali s kôlcem“ slovenski iz glave izbijala? Na uprašanje, ali nimajo „Preše“, mi zavrne, da se zdaj ni mogoče več naročiti zavoljo nesporazumljenja, ker je Avgust pozabil, kje je Slovensko, na pošti pa v „Tomanijo“ naročil ne sprejemajo. Da pri tacih okoliščinah bolj zastarani in si vedno dosledni mandarini, posebno tisti s kitami do tal, več take čitalnice obiskovati ne morejo in da si za dušno pašo korespondencije Ajzela in Bajzela za se posebej držé, mi ni treba pripovedovati.

Ko sem take znamenitosti od starodavnega stolpa do nizke kavarne ogledal, se je večer počasi približal; bleda, tolikokrat zasmehovana luna se je prikazala;

začele so me resne misli naudajati in romal sem, dragi bralec, lahko uganeš, na kraj, kjer stoji spomenik z besedami:

„Ena se tebi je želja spolnila,
V zemlji domači da truplo leži“,

kjer počiva pesnik, ki je nosil v srci britkosti in tuge nesrečnega naroda svojega. V vsaki vrstici Preširnovi urisane so besede, ki jih bivši urednik „Südslavische Zeitung“ in prvi hrvatski publicist o Slovencih izrazuje:*) „Če se ozremo na naše najbližje slovenske brate in sosede na Avstrijskem, ki so kri naše krvi, naše gore list — namreč na Slovence na Kranjskem, Štajerskem, Koroškem, Istrskem, v Gorici in kakor se še vse te pritlikovske, zgodovinske individualitete imenujejo, v katere so nemški centralisti slovenski narod razdelili, bomo vskliknili: kaj ste vi z vašo politiko iz tega naroda naredili! Pa roka se nam trese, pa srce nam bije in nas opominja opustiti ta predmet, ker sicer bi naše besede narastle v tožbo, v strašno tožbo zoper vas centraliste, pri kateri tožbi bi se vam moralo srce pretresti, ako bi to srce tudi kamenito bilo!“

Akoravno Preširen v svojih pesmih otóžnost in bolečine svojega srca popeva, le vedno s tem težnje in bolečine celega naroda zadeva. Premišljeva je na grobu Preširnovem nepopisno ceno poezij njegovih, zasije luna — in sladka melodija rajske pesmi njegove „Luna sije“ mi udari na srce, da pozabim

*) Pag. XLV. iz brošure v nemškem pisane: „Die Idee der Gleichberechtigung von J. Prauss“ v Zagrebu 1861.

Izengrima, Ajzela in Bajzela in vseh njih pajdašev. Brez dvombe smemo uvrstiti Preširna v vrsto slovan-
skih pevskih velikanov in reči: Kar sta Rusom Puškin
in Lermontov, Poljakom Mickiewicz itd., to je nam
Jugoslovanom Preširen. In ko bi kdo poezije njegove
tako mojstersko v kak tuj jezik prevel, kakor je
slavnoznani nemški pesnik Friderik Bodenstedt s
svojim izvrstnim prevodom Puškina in Lermontona
poprej neznani, prekrasni svet ruske poezije svojim
domorodcem odprl, bi se svet zavzel, da ima tacega
pesniškega kralja v svojem slovstvu narod, kateremu
je bilo nedavno rečeno, da vsa bogatija njegovega
slovstva obstoji iz enega majhnega katekizma od ne-
kega Blaznika.

VI.

Da je Trst veliko, lepo mesto, to vsakdo vé;
da pri morji stoji, tudi; da v Trstu „Triesterca“ iz-
haja, tudi marsikdo vé, da je pa v Trstu skoro no-
beden ne bere, to pa zunanjim ni tako znano. Ko bi
hotel Trst popisavati na drobno, bi se le blamiral,
ker vem, kar železnica tje drži, ga je že vsak „To-
manec“ Bog vé kolikokrat videl in bral je že vsakdo
tudi lep popis Cegnarjev v „Glas. Slov.“ —
Ali ziniti moram eno o narodnem značaji našega
primorskega mesta. Posebno se o našem času zelo
semtertje po svetu o tem pričkajo. „Augsb. Allg.“,
„Preša“ in vse, kar kulturo proti „Osten“ nosi, trdi
in dokazuje, da je Trst južne Nemčije Hamburg, zadnji
ploditelj nemške kulture, kjer se še dober „Lagerbier“

in „Gselchtes mit Knödel und Sauerkraut“ dobiva. Tržaški županijski odbor pa pravi in svetu z vsake baže pripomočki oznanjuje, da je Trst popolnoma brez madeža lašk, ali kakor bi italianissimi rekli: „Parte integrante del regno d' Italia“. Mi pa zopet vedno trdimo: Trsta jedro je slovensko, le lupina je laška. — Kdo ima prav? — Na to ta odgovor: Ranjki minister Bruck, katerega fantazija je bila prepolna južnega Hamburga, je marsikaj velikanskega ustanavljal za dosego svojega cilja in konca. Vsemu svetu najbolj znana naprava je „Lloyd“. Osnova te naprave je bila umérjena po velikem angležkem vatlu z nemškim značajem na akcije, in stoji že zdaj nad 30 let. Ali dandanašnji imajo nekako te akcije le malo veljave, in ako bi vlada zavoljo rešitve nemške časti „Lloyda“ tako energično ne podpirala, bi bil morebiti že davno v tihem mirnem morji pri najlepšem vremenu za ve-komaj utonil! Da bi se interesi naprave tudi dušno zastopali, se je zraven utemeljila naša ljubeznjiva prijateljica „Triester Ztg.“ Njeni prvi namen je bil in je še zdaj neukretnim Tržačanom v glavo trobiti, da na staronemški zemlji prebivajo in da so njih kupčijski interesi nemški interesi; ali kaj pomaga časniku vsa naudušenost in steklina, če se pa nobeden nanj ne naroči ter ga nihče ne bere! Videl sem lahko vsaki dan v kavarni, kako je Tržaški trgovec premetavši časnike, „Triesterco“ kakor gosenico na stran zagnal, če mu je ravno po nevedoma med prste zašla; ker ona je prav za prav s svojim imenom „lucus a non lucendo“. Ker bi v Trstu gotovo še ribe v morji njene

pridige ne poslušale, vrgla se je na nas slovenske pagane; ali tudi tu je grčav les, in le nekaj podljubeljskih Cimbrov je spreobrnila. Res, prav pritlikovski uspeh za tolikoletni trud in pot; primaruha, da se ne izplača! Ko bi Lloydove kase ne bilo, bila bi ona že tudi zdavno v kaki krnici Jadranskega Morja se potopila; vsaj zrela je že dovolj za to.

Nekaj je še bilo stare Bruckove garde med trgovci, katero, kdor časnike bere, po imenu pozná, in ki je imela pod prejšnjim absolutizmom največ upliva; ali sedaj pri novih svobodnih volitvah soseskinega odbora in zopet pred kratkim pri volitvi odbora kupčijske družbe so te može večjidel izključili. Nemškutarije je največ med množno birokracijo, ki — po izvzetih vrlih možéh tudi tega stanu, ki zapopadejo potrebe in zahteve današnjega časa — se ne more sprijazniti z oktobrom l. l. in pa tiho za-se v svojih stanovališčih čepí, kakor čuki v starih razvalinah, ker znano je, da ni nikjer manj veljave, kakor v Trstu, ako ni cvenka. Imajo tudi neko Šilerjevo društvo med seboj, za katero se bi nihče ne zmenil, ako bi tržaški korespondent „Preše“ semtertja njegovega životarenja ne opomnil. Nauk iz te resnične povesti, si sam dragi bralec, povzemi! — Napisi po ulicah so povsod sami laški, oglasi mestne gospôske istotako le laški, slišite se dve tretjini laškega, ena pa slovenskega. Oprava, gibčnost in fiziognomija ljudi je južna; črnomaljasti jasje, temno-žareče oči vidijo se na vsak korak; prostih ljudi nima nihče rute za vratom; vsak rujave góslí kaže. Napisi nad prodajalnicami, kavarnami, pri

rokodelcih so le laški; novi županijski odbor je tudi vse šole poitalijanił, razven okolice tržaške, kjer stanujejo dobro znani mandrijani, čvrsti Slovenci. Najhujši boj je bil in je še za gimnazijo, katere vlada noče iz rok dati, ker bi potem vsak sled nemških šol v Tržaškem mestu izginił; ali prečuden odgovor ministertva smo čuli pri tej priliki na interpelacijo Tržaškega poslanca Porente o učnem jeziku na gimnaziji, ki mora nemška ostati zavoljo „varovanja slovenskih interesov“. Ko bi človek po jeziku sodil, v katerem se v Trstu ob nedeljah in praznikih pridiguje, rekel bi, da je mesto z malim izjemkom slovensko, ker večjidel le pobožni Slovenec tú božje hiše napolnjuje. Posebno polne so cerkve pri jutranjih opravilih, ki jih posli, delavci in drugi preprosti ljudje obiskujejo. Pa bo kdo radovedno vprašal, ali so Slovenci potem takem samo posli v Trstu? Ne, občno znáno je, koliko ljudi našega naroda, sosebno Kranjcev se je že davno tu naselilo, ki so z bistro glavico in s „punkeljcem čez ramo“ čez Opčino priromali in s pridnostjo v nekaterih letih bogati in častni trgovci postali. Ali ko je mož čutil cvenk v žepu, se je tudi znebil svoje narodnosti in se — ne v Tržačana — ampak v „Triestino“ spremenil; ponemčevanja tukaj ni. Od doma v Trst prišedši, je naš Slovenec bil pošten „Lesjak“ ali „Tomaž“; čez nekoliko let se je že bralo nad njegovo prodajalnico „Lesiaci“ ali „Tomasi“ itd. — Še le od leta 1848., kar se je naša narodna zavest občno vzbudila, so se Slovenci tudi tú kvišku spravili in čitalnico — „casino slavo“ —

ustanovili. V političnem močvirju je preteklih deset let, kakor čez marsikaj družega, tudi čez to národno središče mah zarastel. Sedaj okolu pol leta ponovljena čitalnica pa kaj krepko stoji in v resnici našo narodnost sposobno zastopa. Meseca septembra imela je čez 300 članov, večjidel Slovence, potem največ Dalmatincev (posebno ladijinih kapitanov) in družih Hrvatov ter Srbov. Imajo krasne sobane v celem prvem nadstropji v ulicah „piazza della dogana“, kjer je vse lepo urejeno za časnike, besede, ples, igre in druge zabave; po kosilu pa se ti črna kava v čitalnici izvrstno prilega. — Po pravilih čitalničnih morejo le Slovani člani biti, kajti — ako človek kaj izkusi, se še le izbrusi. Da take naredbe niso „italianissimom“ po volji, ki so le v Turin zamaknjeni in komaj čakajo, da bi trobojna laška zastava do Soče privihrala, si lahko vsakdo misli. Da jim je torej utemeljenje dušnega središča za Slovane trn v peti, ni čuda, ker so se že za gospode Trsta imeli. Ali vendar v svojem ponašanji proti Slovanom niso taki, kakor so glasoviti nemškutarji v Ljubljani in drugod, ki doma in v znanih nemških časnikih lajajo, kakor pes na cesti, ki brez vse škode vedno trdi, da je „vou! vou! vno!“ — pa vendar le pes ostane. Lahi so pravi diplomatje; oni so neizrecno prijazni, in leta 1848. so prvi velikaši polagoma hrepeneli upisati se kot člani v čitalnico. Res, čedalje več nabralo se jih je, tako, da so že pri drugi volitvi odborovi Lahi imeli večino. Tako je šel naš pošten Slovenec, kakor član „čitalnice“ mirno spat in drugi dan šel je po navadni poti

v svojo čitalnico časnike brat — ali ta je izginila kakor kafra; zašel je mož v nov „casino italiano!“ — To je uzrok, da se sedaj le samo Slovan more upisati. Najbolj seveda čitalnico Slovenci obiskujejo, ki so kaj marljivi, posebno so iskreni mladi uradniki od računstva in pošte. Bile so dosedaj že nekatere „besede“, kjer sta se dve prekrasni dami in goreči Slovenki z Notranjskega v petji izvrstno odlikovali. Ko sem bil tam, bili so naši domorodci zelo omamljeni, zvedevši, da sta se dve mični cvetlici iz domačega gaja vsemu udeleževanju pri zabavah za bodočnost odrekli. Uzrok tega bilo je abotno natolcevanje lahonsko, da — za plačilo pojete! Nesramna laž! V svesti sem si, da ste visokospoštovani domorodkinji v prvi hip spoznali, kam taka nesramna laž meri in iz kakošne mlake izvira. Nam Slovencem je predobro znano vajino, za naš narod plamteče srce, dragi gospodični! vemo pa tudi dobro, da ste domá iz hiš, ki našo reč vseskozi ne le z besedami, temveč tudi s cvenkom podpirajo. Mislím torej, dragi dami, ako bi imel vajin gori omenjeni sklep kedaj resnica biti, da bi bilo tako ravnanje presilno neusmiljeno proti našim, za vajine prelepe glasove in domoljubne srce nepopisno unetim Slovencem v Trstu! Ne morem se zdržati, da ne bi pri ti priliki imenoval gg. Kavčiča in Zormanana, že davno useljena trgovca v Trstu, — moža, ki se neprenehoma trudita za obveljavo našega imena in bitja v sredi Lahov in Lahonov. Ona sta prava stebra „čitalnice“ z besedo in dejanjem; ne rečem preveč, ako pravim: brez nju

bilo bi težko kaj. Marsikak dogodek bi vedel povedati, kakšno energijo sta gospoda pokazala, ko je šlo za čast slovanskega imena, pa se bojim, da sem jo že morebiti v obširnosti čez mero udaril; le ponavljam, kar smo zadnji večer skupaj peli:

Živio! živio! živio!
 Kol'kor kapljic, tol'ko let
 Bog Vam daj na svet' živet'! itd.

Občno znano je, da najbolj goreče domoljubje je pri naši vseučilišni mladeži na Dunaji; ali rečem, da Tržaški čitalničarji v tej zadevi enako koračijo. Hvala Vam, dragi prijatelji in znanci, za vesele ure, ki smo jih skupaj preživeli; iz dveh dni, ki sem jih v Trstu preživeti mislil, naredilo se jih je osem, pa pretekli so, da še jaz sam ne vem kako!

VII.

Marsikaj je dandanašnji mogoče, na kar bi kdo pred tremi leti nikdar ne bil misliti mogel; mogoče je tudi, da se dr. Tomanove besede, ki jih je v državnem zboru govoril, izpolnijo, da postanemo Slovenci zagvozda med laško in nemško silo, ako bi kedaj belo-rudeče-zeleno bandero do Soče privihralo. Pri tacih okoliščinah bi italianissimi gotovo kmalu hoteli voliti; kam da bi se nagnili, mi ni treba praviti. — Ali če ima kdo še tako velike simpatije za napredek laškega naroda, bi se moral kot Slovenec z vso močjo takemu počenjanju protiviti. Na tak način bi

bili mi avstrijski Jugoslovani popolnoma od morja ločeni in kupčijski razvitek našega naroda uničen. Zakaj s Trstom bi se začelo, z Reko nadaljevalo in morebiti z Dubrovnikom še ne nehalo — l' appétit vient en mangeant —, kar bi bila grozna nesreča za naš narod. Pa bo marsikdo nevéno z glavo majal in rekel: kaka bedarija, Trst se misli posloveniti! Res, odgovarjam na to, ako bi se to v dveh ali treh letih zgoditi moralo. To gre pri nas počasi, zelo počasi, ali kadar kam peto zastavimo, se ne damo več odmakniti; če bi se ne moglo v petnajstih letih zgoditi, se pa lahko v tridesetih učini. Poglejmo nekoliko nazaj, kdo se je pri nas pred dvajsetimi leti Slovana zavedal, še pisatelji ne vsi, akoravno jih je majhen šopek bil. V tistih časih se je gledišni igralec predrznil enkrat javno eno „kranjsko“ zapeti, ali že se je šepetalo o panslavizmu! Z zaprekami, ki jih nobenemu narodu ne privoščimo, imamo vendar sedaj v treh slovenskih mestih národna središča za omikani svet, katerih bi si naš rodoljub pred tridesetimi leti še želeti ne bil predrznil; take reči bile bi takrat v njegovih očeh kar bi bilo na priliko nam dandanašnje vseučilišče na „Vižmarski gmajni“.

V Trstu ni ravno velikanska naloga, ker je okolica in spodnja podlaga meščanov čisto slovenska; le na tem je ležeče, da bogat „Lesiaci“ ali „Tomassini“ vedno pošten „Lesjak“ ali „Tomaž“ ostane, čegar se smemo pri sedanjem mladem zarodu brez dvombe nadejati, ker ta je skoro v vseh stanovih z dušo in s telesom národen.

Bilo je prekrasno jutro septembra, ko sem se po železnici iz Trsta čez Kras na Notranjsko vozil. Kamen pri kamnu se je lesketal, kakor daleč so oči segale, in pust je utis, ki ga kos Slovenije zbuja v domačinu in v tujci. Spominjal sem se, kako nerad in prisiljen sem, kot mal deček po zimi zvečer moral očetu iz „Novic“ brati, kako bi se Kras zopet pogozdil in tega, v resnici brezštevilnega kamnja osnažil. Pa Kras je le — Kras ostal. Po pravici bi smeli v sv. pismu starega testameta obljubo, ki jo je Bog Abrahamu dal, prevoditi tako-le: „In tvoj zarod se bo pomnožil, kakor zvezde na nebu in kamenje na Krasu (namesto: pesek v morji). — Po silno dolgih postajah sem dospel na Rakek, kjer je velika zaloga lesa, ki ga Notranjsko čez Trst v daljne kraje pošilja. Eno uro v stran prideš v Cerknico, ki sam veš, dragi bralec, zakaj po vsem svetu slovi. Bilo je jezero popolnoma suho, kakor malokedaj; pa ne ustraši se dragi bralec, da bi ti ga hotel popisovati, ker sem uverjen, da ti je dobro znano iz izvrstnih popisov, ki si jih že bral v „Novicah“.

Cerknica je velik, lep trg in včasih se je o Binkoštih prav turistično oživel. Videti so bili povsod dolgi pa suhi možje z bledimi obrazi, katere kinčala je belkasta ali rudečelična brada. Nekateri so imeli zelena očala, vsi pa pri najlepšem vremenu dežnike pod pazduho in čez rame in prsa navskriž pisane „plaide“; govorili so malo; šepetanja se je pa dosti slišalo „yes“ in „no“. Tudi družic so pripeljali seboj z belkastimi in rudečimi lasmi, ki so večidel krasili

snežnobeli, nežno izrezani obraz z velikimi modrimi očmi nepopisne lepote, ki jih je radovednežem vkljub skoro vedno zeleni tanj pokrival. — Celo krdelo si — nov britanskih otokov z veliko Lahov in Francozov vred je romalo iz Postojinske jame v Cerknico ogledavat si drugi naravni čudež naše domovine. Bilo jih je nekako včasih toliko, da so morali v sredi trga pod milim nebom okolu košate lipe na otépih prenočevati. Ali sedaj z železnico, namesto da bi njih množica vsako leto rastla, se grozno pomanjšuje. Ali so okoliščine časa krive in pomanjkanje denarjev sploh, ali pa so gostilničarji hoteli na vrat na nos obogateti in so popotnike preveč odirali, da so celo Angleže s strahom in grozo pred Jamo napolnili, ne bom za gotovo rekel; mogoče je oboje. Preprostim našim krčmarjem se še daleč ne sanja ne, da Anglež take odrtije do pičice v svoj „dyary“ (=dnevnik) zapisuje in potem domov prišedši v „Times“, „Daily News“, „Saturday, Review“ itd. plat zvona bije, da se prihodnjič angležki turisti, ki po Evropi največ denarja strosijo, tacih krajev ogibljejo. Isto tako se v Bohinji na Gorenjskem v neki glasoviti gostilnici godi, kjer, kakor sem čul, za Angleža jedna škatljica žveplenk stane jeden goldinar! Naj bodo naši kraji še lepši kakor raj, naj nekdanji predsednik angležkega društva znanosti slavni naravoslovec Sir Humphry Davis še tisoč in tisočkrat svetu oznanjuje, da ga razun Bleda ni lepšega kraja na svetu, bodemo vender le v primeri s Švico in Italijo v temôti ostali, ako bodo naši gostilničarji tako kratkovidni in špekulativni.

Iz Cerknice pelje nova cesta, ravna kakor železnica, deloma v skale sekana v Menišijo, dolino, katere središče je lepa vas Begunje. Menišovci bili so nekdanj podložni menihom v Bistri, zatorej se še dandanes tako nazivajo. — Kakor sem rekel, je res lepa cesta, ki ni samica, ampak ima še cel rep sestic na vse strani v okrajino Planine in Loža, rezultat truda in prizadevanja tamošnje politične gosposke še večji del iz zlate Bachove dôbe. Ko bi kot turist za podlisték v „Oesterr. Ztg.“ pisal, bi kar klical: „Ah srce mi od take kulture veselja igra! To je lepo! To je krasno! Povsod kultura! Le kultura!“ Ali če te krasne ceste skoz naravna, slovenska očala ogleduješ, bodeš drugače videl in tudi drugače o teh napravah čul; zvedel bodeš, da ni korist takih velikanskih cest dostikrat v nobeni primeri s troški, ki so jih prizadele. In koliko se jih je napravilo željam sosesk diametralno nasproti samo po lastni trmi jedne glave, zoper katero ni bilo apelacije. Pa ne bodem popisaval nadalje teh jeremijad, saj bi več povedati in bolj temeljito dokazati ne mogel, kakor je dokazal prvi deželni zbor to od več strani ter jednoglasno sklenil, da po taki poti, kakor dosihmal, se ne smejo več kantonske ceste delati, pa tudi ne morejo, ako nočemo, da marsikateri soseščan ne bi potreboval ceste več za voz svoj, ker bi moral peš hoditi z beraško palico. Dobre ceste so velike dobrote, to je res in nihče tega ne more tajiti; pa tudi to je res, da so naši predniki ceste delali, skoro bi rekel, včasih brez glave. Ali „est modus in rebus, sunt certi denique fines, ultra citraque nequit

consistere rectum“ — ali po naše „sila nikjer ni dobra.“ Ako se gospodar, katerega premoženje s hišico in živino vred je le 560 gld. vredno, mora z delom in blagom cesti darovati 200 gld., to je vender od sile! Kantonske ceste morajo biti v rokah samostojne občine (srenje) in nihče drug ne sme kakor paša na Turškem zapovedovati o njih. Od občin pa nasproti tudi pričakujemo, kadar bodo na lastnih nogah stale, da ne bodo zanemarjale cest, ki so žile, po katerih se izliva življenje za obrtnijo in kupčijo ter sto drugih potreb. Nekdaj so naši stari očetje tovorili, — to je bilo za tedanje čase dosti, — pozneje so napravljali kolovoze in vozarili po njih, da je živina trpela in kola so se razdirala, da je bilo joj! — sedaj so potrebe drugačne, in z umnim preudarkom jim bode treba zadostiti, seveda tako, da ne bodo soseske pri izdelovanju novih cest obožale. Kaj dobra cesta pomaga ljudém, ako nimajo ničesar voziti po nji?

Iz starih zapiskov

(Vojteh Valenta — dr. Valentin Zarnik — Gerčar — dr. Costa in Perona.)

Rad čitam stara, zarumenela pisma. Papir že razparla, črnilo je blede, prapovpis in slog sta zastarela. Toda ko jih čitam, se mi zdi, da so oživele misli in da so zopet sveži čuti, ki so navdajali njih pisca. Nekdanji srd vzkipeva iznova, nekdanje navdušenje vzplamteva, nekdanja ljubezen vzcveteva.

Te dni sem dobil v roke zapiske Vojteha Valente. O dr. Valentinu Zarniku piše. Svoje spomine. Valenta je ljubil in spoštoval dr. Zarnika. L. 1888. je umrl Zarnik, l. 1891. Valenta.

Tudi dr. Josip Vošnjak je spoštoval dr. Valentina Zarnika. V svojih «Spominih» pravi dr. Vošnjak, da so mu «zmerom» imponirali možje z odločno voljo». Zato mu je imponiral tudi dr. Zarnik. «Naša najboljša ljudska govornika. Božidar Raič in dr. Val Zarnik, sta znala, prvi s svojim patosom, drugi s svojim drastičnim humorjem buditi narod iz letargije, da se je začel brigati in potezati za svoje narodne pravice...» «Zarnik je bil eden tistih, žal, prav redkih značajev med Slovenci, ki niso nikoli za ped odst pili od narodnih pravic in ki so bili s narodnih vprašanjih vselej trdi, neprosni. Kakor Božidar Raič in Jurčič je bil Zarnik mož jeklen, ki se ni nikakor spuščal v nobene kompromise z nasprotniki.»

Izvrsten govornik na taborih v Lju tomeru (1868) in Sevnici (1869), imeniten debater v kranjskem deželnem zboru, neugnan zafrkovelec Karla Dežmana in ljubljanskih nemškutarjev, a pri vsej svoji strastnosti dosledno duhovito humoren, da se je okoli njega krohotalo vse. Ker je poznal temeljito svetovno zgodovino ter poznal državne razmere na Angleškem in Francoškem kakor noben tovariš, ker je stresal citate v dobri francoščini, angleščini, italijanščini in seveda tudi nemščini je v zbornici imponiral tudi sovražnikom. Duhovitost, dovtipnost, gladka zgovornost in sugestivna strastnost so mu prinašale vedno zmago. Včasih je bil njegov humor prav ohlapen in njegov dovtip zelo drastičen, včasih je bil v svoji jezi celo resnično robat.

Tudi zunanje je bil Balant — kakor so ga imenovali v prijateljskih krogih — originalen mož.

Apolon ni bil dr. Balant, a vzlic temu je bil očarljiv človek. Z enim samim stavkom ga je dr. Vošnjak opisal najtočneje: «Granitna plošča na dr. Zarnikovem grobu je dober simbol: bil je res graniten značaj!»

O njem sem torej dobil v Valentovih zarumenelih «Spominih» nekaj novih za Zarnika in Valento značilnih potez. Podajam jih točno.

Nekega dne je prišel dr Zarnik iz Zagreba, kjer je bil takrat odgovojitelj sinov barona Raucha. Na trgu pred mestno hišo me pozdravi s svojim navadnim klicem: «Servus, Vojteh!» In mi pove, da prihaja v imenu intendance kr. hrvatskega narodnega kazališta v Zagrebu. «Da te angažiram za pevca!» Iz žepa je potegnil pogodbo ter dejal:

«Kaj bi vedno škribontal in trohnel po pisarnah! Tu podpiši kontrakt in pojdi kar z menoj v Zagreb! Ne bo te grevalo. Pogoji so: kakor vidiš, za začetnika jako ugodni: stalne plače dobiš po 90 forintov na mesec in za vsak večer, kadar nastopiš, dobiš še po 3 forinte nagrade. Vrku tega ti dovolijo enkrat na leto benefico in vse druge pravice stalnih angažirancev.»

Meni se je kar močalo po glavi; od veselja sem bil omamljen, da me čaka tak lep zaslužek. Saj sem imel pri ljubljanskem magistratu kot praktikant takrat borih 80 krajcarjev na dan. Tu pa se mi ponujalo delovanje za katero sem bil nad vse vnet. Čutil sem, da smem in moram sprejeti to izvrstno ponudbo.

Toda — stoj, brate Tine! Imam roditelje, ki bodo morda — gotovo še ni — žalostni, ako jih zapustim in odidem v tujino. Tudi to jim nemara ne bo prav, da pristopim h gledališču. Počakaj torej do popoldne!

«Dobro! Do poltreh te počakam. Dobiš me v čitalnici. Opozarjam te pa novič: v Ljubliani ostaneš večer škri-

bontar, za kar te je škoda. Še bolj pa je neumno, da moraš tu s svojim lepim glasom tlačaniti, namesto da bi si z njim lepe vsote služil... Servus!»

Vse dopoldne me je v pisarni motila pri delu Zarnikova vest in «težkim srcem sem korakal domov. Pri obedu je mati prva opazila moje nemirnost. Kaj da mi je? Brez oviukov sem povedal, da nameravam iti h gledališču in da imam izvrstno ponudbo iz Zagreba. Iz početka mi roditelja nista verjela in mislila, da se le šalim. Ko pa sem podarjal svojo resno voljo in še omenil, da je tu dr. Zarnik kot posredovalec intendance, in da mislim zvečer že odpotovati, me je začela mati najprej oštevat, nato pregovarjati, naj ostanem, a naposled je bridko zajokala. Oče je molčal ves čas; le z resnega obraza sem čital njegovo nejevoljo.

Po obedu pa mi dejal: «Stori, kar hočeš! Jaz te nočem zadrževati in siliti, da ostani doma. Toda po mojem mnenju je bolje zate, da ostaneš tu in počakaš še nekaj časa, da postaneš stalno nameščen uradnik.»

Razvidel sem, koliko žalost bi storil roditeljema, in izjavil, da ostanem. Z bolečim srcem sem šel v čitalnico. In povedal sem Zarniku, da ne morem v Zagreb, ker ugovarjata oče in mati.

«Torej ostaneš večni pisar!? Bedarija! Prav žal mi je, da se boš tod po kancelijah kisal kakor kislo zelje v ka-deh... Res nočeš? No, pa — servus!»

In dr. Tine je jezno odšel. Jaz pa sem še dolgo tugoval, da mi ni bilo mogoče postati gledališki pevec, ker se nisem mogel ločiti od roditeljev.

* * *

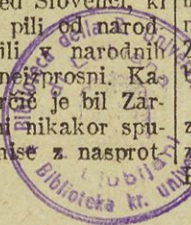
Kadarkoli je prišel dr. Zarnik v Ljubljano, smo se vselej zbrali njegovi prijatelji in čestilci okoli njega. Zvečer smo se navadno sešli pri Jerneju na Sv. Petra predmestju. Tam smo se imeli prav židane volje. Zarnik nas je razveseljeval s svojimi šalami in navduševal s svojimi govori in napitnicami, pevci pa smo popevali.

Konec pa je bil vselej, da smo šli korporativno pred stanovanje lepe Z. R. Njo je Zarnik zelo obrajtal, in vselej smo jej priredili podoknico.

Prijatelj Jan. Kham je navezal na svojo palico nekaj perja, nataknil svečo in jo prižgal. S to svetiljko na čelu smo korakali v Kravjo dolino k R. Stanovala je v pritličju. Dr. Zarnik je stopil pod okno, pevci smo napravili krog in zapeli... Nikoli se ni prikazala zala R. Ko pa je bila prva pesem pri kraju, je komandiral dr. Zarnik: «Fantje, še eno!» in če se mu je zljubilo, smo zapeli še dve.

Po tej serenadi, ki smo jo priredili vselej oni zvečer, ko je moral Zarnik odpotovati, smo ga spremili v istim redu in z isto razsvetljavo na čelu na kolodvor. Po poti smo prepevali krepke slovenske «potnice» ter, večkrat ustavljeni po policajih, dospeli vselej

Jutro
9. 11. 1922
z. 266

srečno do svojega cilja. Tu smo se prav srčno poslovili od ljubega Tineta.

* * *

Dr. Zarnik je bil zelo vnet za glasbo in kaj rad je poslušal petje. Če je pa na kaki veselici svirala godba, posebno če je igrala vojaška kapela, takrat smo mu bili pevci odveč.

Kolikokrat mi je pri takih prilikah rekel: «Nehajte, nehajte s svojim kvakanjem! Naj igra godba! Meni je en Straussov valček ljubši nego vse vaše kunšne pesmi.»

Ako pa ni bilo godcev, je poslušal petje z veseljem in celo popeval z nami. Pri takih prilikah se je navdušil tako, da je pel celo tenorski solo znane B. Ipavčeve «Domovine». Rad je prepeval tudi narodne, zlasti «Ljub'ca moja, kaj si st'čila». Nad vse pa mu je bil šesterospev iz Donizettijeve opere «Lucia de Lammermoor».

Kadar je videl, da smo zbrani taki pevci, ki znamo to skladbo, ni dal prej miru, da smo mu jo zapeli... seveda na pamet, brez teksta, pa tudi brez primadone.

Ko je bil dr. Zarnik že na smrt bolan, sem ga nekega dne posetil. A je dva sva se nekoliko pomenila, me je že prosil: «Vojteh, daj no, zaigraj mi seket iz «Lucije». Še bi ga rad slišal!»

Sedel sem torej h klavirju in zaigral. Napeto je poslušal Tine ter, ko sem končal, globoko vzdihnil in dejal:

«Ta seket je za moj okus naj-lepša skladba, kar jih poznam. Poslu-

šal bi noč in dan le to. Prvič sem jo slišal v laški operi na Dunaju, in od tistihmal mi je najprijetnejša kompozicija...»

Nekega večera, ko smo bili z dr. Zarnikom v veseli družbi, se je izrazil, kakšne službe bi naklonil svojim prijateljem, ako bi bil vladar.

Vsakomur izmed nas je vedel določiti imenitno mesto; Josip Noli naj bi postal «Lustigkeitsminister», mene pa je omenil za «Hofoperndirektorja».

Ko je bila l. 1867. glasovita sokolska pravda, me je srečal dr. Zarnik prav istega dne jutraj, ko sem bil vabljen kot obtoženec pred preiskovalnega sodnika, krutega Gerčarja.

Potožil sem Zarniku, da je moj brat zaradi sokolske praske v preiskovalnem zaporu in da sem na popoldne povabljen tudi sam, dasi ne vem, česa me dolžé. Ne zavedam se, da bi se bil pregrešil proti zakonu. Le to je mogoče, da me hočejo kaznovati, ker sem svoje pevce naučil peti rusko himno ter jo tudi sam pel z njimi pri Auerju onega nesrečnega večera.

«Če ni drugega,» mi je odvrnil Zarnik, «potem se ti ni bati. Povej preiskovalnemu sodniku, da je hrvatska deželna vlada prepovedala zagrebške-mu pevske-mu društvu «Kolu» javno prepevati rusko himno. Društvo se je pritožilo pri kr. hrvatski dvorni kancelariji na Dunaju in od te je prišel

na deželno vlado odlok, da ne sme prepovedovati prepevanje te himne.»

Popoldne sem šel h Gerčarju. Zaslivanje se je vršilo na Žabjaku v tkzv. Inquisitionshausu. Na moj pozdrav me je Gerčar pogledal s takim obrazom, kakor bi bil jaz najhujši ropar ali potepuh. Sukal je vprašanja tako, da sem takoj videl, kako rad bi me spravil v nesrečo. Osorno me je večkrat nazval lažnika in mi žugal z zaporom. cepetal, pretil s prstom, renčal in se repenčil. Bil sem ves zbegan, ko sem videl, kako sirovo in strastno se postopa proti nam.

In naenkrat zakriči Gerčar nemško: «Mar ne veste, da je prepevanje ruske himne prepovedano?!»

Povem mu, kar mi je naročil dopoldne dr. Zarnik. Ves besen skoči Gerčar in zatuli vame: «Sie lügen! Hüten Sie sich! Hier muss man die Wahrheit sprechen!»

Ko sem izjavil, da sem govoril čisto resnico, je ukazal zapisnikarju, naj zabeleži natančno mojo trditev... —

Nekaj let nato sem vprašal g. K.—a, ki je bil v onem času Gerčarjev zapisnikar, kaj se je zgodilo po mojem zaslisanju zaradi ruske himne. Pravil mi je, da je moral takoj pisati c. kr. dež. vladi, in da je že 24 ur nato dospel odgovor hrvatske vlade, ki je potrdila, da sem povedal resnico.

Zato torej nisem bil h končni obravnavi pozvan več kot obdolženec, nego le še kot prič... —

Zaradi ruske himne pa je prejel župan dr. E. H. Costa sledeči razpis:

«Es ist zu meiner Kenntniss gekommen, dass in letzterer Zeit die russische Volkshymne sowohl in den Gesellschaftslocalitäten der hiesigen Citavnica, als auch in Gasthäusern und an öffentlichen Orten in demonstrativer Weise abgesungen wurde und dass sie zu dem Ende eigens in Druck gelegt und in vielen Exemplaren vertheilt worden sei.

Ich erinnere dem Stadtmagistrate, dass unter den demaligen Zeitumständen ein solcher demonstrativer Vorgang unzulässig ist, dass demselben mit allem Nachdrucke entgegen zu treten und gegen die Zuwiederhandelnden nach Massgabe der kais. Verordnung vom do. April 1854 vorzugehen ist.

Euer Wohlgeboren wollen sich die Handhabung dieser Bestimmung ernstlichst angelegen sein lassen.

K. k. Landesregierung in Laibach am 26. Juli 1867.

v. Conrad.

Ta akt je protokliran pod mag. št. 7036 z dne 27. julija. Župan dr. Costa je akt rešil sam in mu napisal na hrbet:

Videat Herr Perona zur strengsten Amtshandlung und Instruirung der Wache!

Perona je sporočil vladni razpis vse-mu magistratnemu osobiu «mit dem

Auftrage, jeden zur Kenntniss kommenden Fall mir unverweilt anzuzeigen,» meni pa še posebej «mit dem Auftrage, diesem Erlass den Sängern der Citavnica bekannt zu geben.»

V tej dobi sem bil začasni čitalniški pevovodja; jaz sem torej naučil pevce ruske himne, ne da bi bil kdaj mislil, da je naši državi nevarna, in jaz sem moral zdaj pevcem prepovedati pepevanje te lepe skladbe!

Mestni policijski komisar je bil Ludovik Perona, mož dobrega srca in vesten uradnik, le bojzljiv napram vladnim uradom. Ko je torej dobil navedeni razpis deželne vlade, je začel takoj skrbeti, kako naj bi poučil mestne stražnike, da bi znali čuvati na to, da se ne poje več ruska himna. Dolgo je razmišljal, naposled se je obrnil name, naj mu svetujem kaj storiti.

Jaz sem mu svetoval: «Pošljite redarje k meni v šolo, da jih naučim ruske himne. Le tako bodo hitro znali melodijo in jo lahko prepovedovali. Toda vsaka ura tega pouka stane 20 forintov!»

Perona se je nasmejal in odredil, da se redarji nauče teksta ruske himne. Tako so znali pač besede, ne pa napeva. In to je bilo za nas pevce spasonosno. Zakaj poslej smo lahko prepevali «Bože, carja brani...» vpricho redarjev na besede — «Tantum ergo. Skrbna naša policija nas je mirno poslušala, misleč, da prepevamo pravo katoliško cerkveno skladbo.

Fr. G.—r. =

— Fran Jovekar.

